

R 20574

ANIMADVER- SIONVM

Iuris Ciuilis Liber singularis;

GREGORIO LOPEZ

MADERA I. C.

MANTVAECARPENTANO AVTORE.

PRÆFATIO.

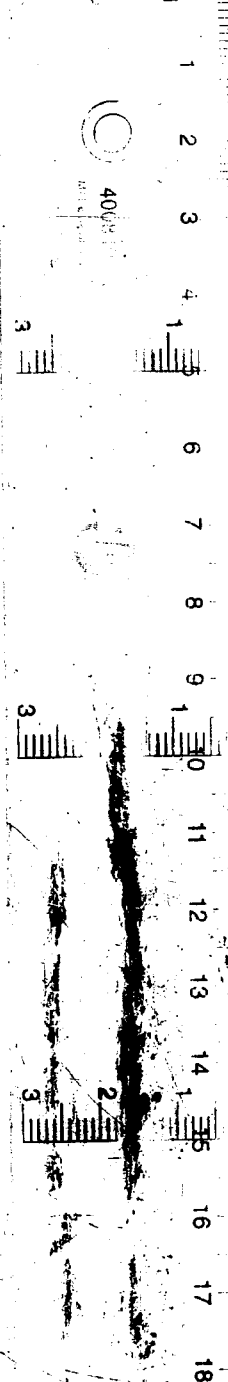


EAVIT semper studiorum meo-
rum ratio, vt omnem operam ab
initio eorum posuerim, totoq; ani-
mo intenderim, vt possem studio-
rum laborem iuuare, meumque
munusculum in publicum conferre. Quod esse
animi liberaliter a natura instituti, & virtutem,
ac decus amantis semper iudicaui. Erat id verò
in aliud tempus destinatum, vt iuxta Horatij
præceptum, in nonum præmeretur annum, ne
præcox, & penè præcipitata emissio aliquid operi
apud detractores detraheret. Metui tamen, ne

A quod

B
6
20
A
43
267

BIBLIOTHECA
UNIVERSITATIS



ANIMADVER- SIONVM

Iuris Ciuilis Liber singularis;

GREGORIO LOPEZ

MADERA I. C.

MANTVAECARPENTANO AVTORE.

PRÆFATIO.



AVIT semper studiorum meo-
rum ratio, vt omnem operam ab
initio eorum posuerim, totoq; ani-
mo intenderim, vt possem studio-
rum laborem iuuare, meumque
munusculum in publicum conferre. Quod esse
animi liberaliter à natura instituti, & virtutem,
ac decus amantis semper iudicaui. Erat id verò
in aliud tempus destinatum, vt iuxta Horatij
præceptum, in nonum præmeretur annum, ne
præcox, & penè præcipitata emissio aliquid operi
apud detractores detraheret. Metui tamen, ne

A quod

quod mihi in quibusdam animaduersionibus accidit, sæpiùs eueniret, ita vt oleum, & operam perderem. Fuit enim opus ex eis aliquas rescare, quòd in alijs ex nuper emissis operibus obseruatas reperirem, vt periculum esset, si diutiùs expectarem. Quod vt effugiam, parum abest quin incidam in Scyllam: cum sit mihi necessarium eius, quam non imprudens commisi, culpæ veniam petere, in Albino à Catone reprehensum. Sed in hoc etiam à Catone veniam impetrarem, quod impulsus faciam, ab eo quidem, qui imperare poterat, adhortatus: Ex eo quoque, quod tantum animaduersiones quasdam emittam, quæ forte reuelatæ sunt paruulis, & absconditæ à Sapientibus. Licet non negem, me ideo hoc genus scripturæ delegisse, quia magis placeat; ne præter multitudinem librorum, quibus quotidie obruimur, (quam tamen esse necessariam Pomponius Iurisconsultus iudicauit, vt sint, qui possint semper ius nostrum tam variū, & mutationibus obnoxium in melius producere) crambe etiã repetita grauemur: Quæ nedum ius nostrum non iuuat, sed ab eius limine optimos sæpè ingenios desperantes repellit: quod vix fieri potest, vt non sit, etiam si tertius Cato velit iterum commentarios iuris duplicare. Cum enim multis, imò omnibus penè in locis, noui-

tatis

tatis parum afferri possit, cogetur scribens à doctoribus nostris tradita, & confirmata, iterum transcribere, & congerere; quæ tamen ab ipsis fontibus haurire, non sine magno ipsius commodo lector posset. Et hoc quidem vitium maiores nostri effugere non potuerunt, quos tamen reprehendendos non arbitror, quia maior eorum pars, non scripserunt, vt ederent, quæ ipsorum discipuli memoriam tantorum magistrorum venerantes, ediderunt: sed tantum vt suo legendi muneri deseruirent. Quare coacti, aut nolentes, & inscij cum fecerint, neq; imitatione digni sunt, neq; reprehensione. Qui enim ex eis, vt posteritati consecrarent, scripserunt, aut in eo ipso genere scripturæ maiorem adhibuere delectum, aut aliud elegere; iam verò id fieri sine magno repetitionis periculo non posse, mihi planè animo infedit. Quam tam effugio, vt non parum verear, ne breuitatis me accusent, qui omnia apud omnes desiderant. Id tamen consultò feci, quia si docti, & in studio iuris progressi meas has lucubrationes aliquando legerint, non eis erit huius relationis opus: si autem in tyronum manus venerint, vt adeant (quod semper in illis desideravi) prius fontes ipsos, & venerandos illos, post nomonethas, antiquos magistros: præter quos, si aliquis occurrit, eius nomen, & opinionem (si

A 2 pro-

prodesse posse spero) nunquam prætereo . Illud autem omnibus semper viribus sum enixus , vt à mente duos illos veritatis infestissimos hostes ex terminatos haberem , ambitionem scilicet , & animi abiectiōnem , atque pusillanimitatem ; quæ vitia artem nostram , sicut & alias , in exitium perduxere . Namq; , vt ab hoc ultimo vitio , in nostris tamen primo , initium capiam , maximè in eo plurimi peccauerunt : dum à maiorura placitis neq; recedere audentes , captiuitate & illis misera , & nobis exitiali , in magistrorum (quod dicitur) verba iurantes , & Pythagoræ discipulos se efficientes , veritatem potius , quàm præiudicatam illorum opinionem , abnegarunt , nemine in quæstionem , quod superior dixerit , adducente . Ex quibus communes opiniones factæ , quæ sæpissimè falsæ sunt , & aperto iuri repugnantes ; à quibusdam etiam ortum aliquando ducentes , qui etsi doctissimi fuerint , communesq; meritò colendi magistri , opere tamen in longo somno obrepserunt . Quorum isti ita se constituerunt dedititios seruos , vt non solum sententiam eorum vnā ex innumeris , aut mutare , aut nouare ; sed ne quidem perficere ausi sint : cum potuerint , & debuerint sine aliorum iniuria , suā iactantia , multa mutare , alia nouare , atq; adijcere in iure nostro tam vario , tamq̄e diffuso . Licet enim
sint

sint gregatim plures eiusdem sententiæ assertores , at veritas eorum errore non mutatur ; nam iuxta rationem , non multorum opinionem , metiendam esse veritatem eruditè nos Vlpianus docuit . Hoc tamen vitium fugientes aliqui in contrarium incidunt , quærentes nouas sectas , quarum se prodant autores , plurima , quæ interpretationem certam , eamq; verissimam semper habuerunt , nouitate ducti , contra ipsorum iuriconsultorum præceptum , mutant : alia in reprobum sensum trahentes , ius ciuile calumniantes , antiquos insectandi , & seipsos conficiendi desiderio . Quod tam increbuit , vt iam non solum seipsos accusent , sed & eos arguant , quos defendere iuriconsultorum munus est , accusare penè sacrilegium : Iustinianum dico , & Tribonianum , ex quibus illum illiteratum , & analphabetum appellant , cui multa imposta dicunt , quia approbat , quod non intelligebat . Hunc impium , sacrilegum , facinorosum , & christiani nominis abhorrentem nominant ; vt hac ambitione ducti , reprobos autores sequi malint , quàm viros optimos , & autores meliores , qui hæc omnia imposta fuisse Iustiniano , & Triboniano fortissimis argumentis probant , & affirmant ; quam tamen calumniam , si ab illis tollas , corruet maior suorum operum pars . In quo quidem , quantum
obsit

obfit doctorum ambitio, vel ex hoc perspicue patet, quia si Iustinianum, & Tribonianum accusare nobis liceret, totum ius civile rueret: cum esset in nostra potestate hoc negare, illud asserere, quod Tribonianus, & socij non recte intellexerint. Ut autem ambitionem istam scriptorum illos obcæcare constet, ut videntes, non videant, & qui in refellendis, ac confingendis alioquin argumentis dexteritate prævalent, in his deficere, admittamus commentum eorum, qui contemptorem Dei appellant Tribonianum, & Iustinianum ab eo seductum, ex eoq; accusant, ut iura intelligendo, non intelligant. At pro illis dabimus eis Vlpianum, quem constanter defendunt christianorum acerrimum, & infestissimum hostem: dabimusq; omnes Iurisconsultos, & plures rescribentes Imperatores ethnicos, & infideles. Accedent etiam, & in hanc classem referendi erunt alij ex neothericis, qui iura intelligere sine Cicerone, Cornifitio, Tacito, & alijs antiquis nesciunt, & ex eis leges, tanquam ex oraculo, interpretantes, aliter facientes non intelligere putant; ac si non possint & autores ipsi à Iurisconsultis dissentire, qui aliud agentes, rerum, quæ ad ius pertinent, aliquando meminerint; cum & Iurisconsulti inter se nonnunquam dissenserint, unde Proculianorum, & Sabinianorum

sectæ

sectæ originem habuerunt: & hos quidem videre licet, in legionum nominibus afferendis, in quærendo antiquorum cultu, in tradendis eorum (ut omnia complectar) circa res minutissimas moribus, in medio iure occupatos, ut negotium facientes nihil agant. Cum ergo sit ex utroq; latere periculum, semper probandi sunt illi, qui mediam, & virtutis tutissimam eligunt viam, ut veritatem assequantur, non etiam autorem respicientes, ut iniuriam sibi fieri putent, si ab inferiore veritatem recognoscant, & propter malevolentiam, ac peruicaciam doceri nolint. Rectius sanè Plinius ille magnus (ut alter secundus de eo refert) ex illo, quod in ore ferebat, nullum esse librum tam malum, qui non aliqua ex parte prodesset, tantarum rerum cognitionem, absolutamq; doctrinam exhauriuit. Libello autem, facti de nomine, animaduersionum titulum præposuimus, ut obseruationum, siue variarum ritos magis fugeremus. Quod pollicetur (nam non in omnibus idem exigendum) notas in quibusdam iuribus, quæ hucusque, aut non recte intellecta, aut inordinatè explicata sunt. Non ergo in omnibus nouitatem desideres, aut quæras; sed in quibusdam ordinem, in alijs delectum, in alijs etiam maiorem antiquorum traditionibus probationem, eamq; necessariam ad-

ditam

ditam inuenies. In autoribus planè citandis parci fuimus, non enim remissiones, quas vocant, non etiam repertoria conficere fuit animus, sed animaduersiones, in quibus ea, quam potuimus, diligentia adhibita, iura explicamus nuda veritate, ac ratione detecta, quam nobis, non doctorum turbam, suffragari desideramus. Etsi sciam, & metuam ne allegationes requirant aliqui, qui nisi adsit allegationum (quam vocat doctus quidam) luxuries, nihil actum putant. Quo factum est, vt vix maior autoritas sit apud aliquos legibus ipsis, quàm commentatorum scriptis, cum videant plures, eosq; doctissimos huic consuetudini addictos in probationem eorum, quæ iure aperto decisa sunt, & Glosam, & Bartolum, Baldum, Iasonem, Paulum, & alios testes adducere, ac si veritas egeat testibus: iura etenim nobis vera putanda sunt, & exinde probanda. Quo fit etiam, vt si consilium, ac responsum iuribus probè munitum, cum alio multis, & crebris doctorum dictis, atq; sententijs in farcitur conferatur, huius magis ostentatione, quam illius veritate ducantur: vt verè dici possit, perduxisse eos legem in potestatem suam, atq; bonorum autorum iram meritò in se concitasse. Non ex hoc tamen aliquis existimet, me vt Hotomanum, Eguinariū, Goueanum, & huius farinae autores, Bartolo,

Baldo,

Baldo, Alexandro mastigem, ostendere velle: quibus quidem summam doctrinam, nec me laudatore egentem, concedendam reor; quos patres, ac magistros iure optimo venerandos arbitror. Nam qui eos, nimis impudentes, vituperare audent, non vident temporis fuisse commune vitium, quod eis vitio vertunt. Eius enim temporis in bonis literis, in Latinis, Græcisq; optimis autoribus virū probè versatum non dabunt, non si Theologos etiam, Medicos, Philosophos, & humanioris quoque literaturæ homines omnes enumerent. Quòd si attentè animaduersiones hæc meas aliquis legerit, videbit planè, non minus me doctores nostros euoluisse, quàm si allegationibus crebris, illæ eadem forent onerandæ, etsi castigatius multò sint scriptæ, quàm se copia suggererat. Demum optimum lectorem exoratum velim, vt si quid contra doctorum communem opinionem inueniat traditum, non rugas contrahat, non despiciat prius quàm perpendat, & cum eorum sententia conferat: fortassè enim placebit, nec fecisse penitebit. Si autem hanc meam opinionem non probet, aliam probabit. Est etenim humanum ingenium errori maximè subiectum; neque equidem tantum mihi tribuo, vt putem omnia me verè, aut sufficienter tradidisse: ne tamen me aliquis putet arrogantem, & ambitiosum

B sum

sum (quod tam detestor) errasse : sed planè in
 veritate assequenda , quod omnibus viribus
 conabar , ingenio defecisse . Quòd
 si candidus lector talem se cen-
 sorem exhibuerit , alacrio-
 rem me reddet ad
 animaduersiones iuris
 canonici edendas , quas paro .
 Iam ergo ad rem ipsam
 accedamus .

ANIMAD-

ANIMADVER- SIONVM

Iuris Ciuilis, Liber singularis.

*De interpretatione . L. 1 . ff. de Insti.
 & Iure . Cap. I.*

- 1 *Iuris ethymologia per Vlpianum , quæ defenditur
 nume. 6 .*
- 2 *Eadem per Galeotum Martium .*
- 3 *Eadem per Hieronymum Magium . quæ tamen om-
 nes sunt vocabuli allusiones . nume. 4 .*
- 5 *Nominis notationes plures afferri possunt .*
- 7 *Iuris nomen in l. 1 . ff. de iust. & iur. accipi-
 tur pro ipsa iuris arte .*
- 8 *Illud verè ius est , quod è iustitia emanat .*
- 9 *Iuris diffinitio per Vlpianum . Et eius interpre-
 tatio nume. 13 .*
- 10 *Aequum , & bonum , idem quod Græcis Epij-
 chia .*
- 11 *Epijchia consistit in benigna legum interpretatio-
 ne , & summi iuris remissione . num. 12 .*
- 13 *Officium iuris prudentis est , leges omnes ad iusti-
 tiam ,*

B 2 tiam ,

tiam, & equitatem referre.

14 *Aequum, & bonum, idem quod ius naturale. idq; per antonomasiam significat. num. 16.*

15 *Aequum ab iniquo, & licitum ab illicito, discernis sola lex naturalis.*



E OELIX, faustumq; principium erit, si harum animaduersionum exordium non è triuialibus quæstionibus; quæ nec tam iustitiæ, quàm litigandi tradunt vias; sed ex ipsa iuris vera cognitione sumamus: vt verè quod est fundamentum omnium, quæ in iure tradenda sunt, præmittamus, à quo Iustinianus cum Vlpiano Iurisconsulto exorsus est. qui in l. 1. ff. de iust. & iur. illud præfatur de iure agentem prius nosse oportere, vnde iuris nomen descendat. † Ius autem à iustitia appellari affirmat. Quod in primis taxat Galeot. Martius, in alienam messem manum inferens, in lib. de doctrina promisc. c. 28. à iuuando potius dictum asserens: † cuius animus, si non reprehendendi Iurisconsultum esset, non erat à nobis reprehendendus. Etenim ius à iuuando etiam dici potest: iuuat enim humanam vitam, vtilitatemq; communem: iuuat concilia, cœtusq; hominum, quæ ciuitates appellantur; iuuat demum, vt exploratum cuiquam esse possit, quid suum, quid alienum sit. Idem etiam reprobat

3 bat Hieron. Magius lib. 4. Miscella. c. 1, † qui cum Pomponio Grammatico à iubendo dictum dicit, quòd antiqui iura quasi iussa dixerint. Quod etiam reijciendum non esset, nisi ius civile calumniaretur; id enim non oportere respondit Paulus in l. penul. ff. ad exhibendum. Vnde variè Vlpianum ab his calumnijs eruere doctores tentant; & vt vltra glosam, & antiquos aliquos laudem, ij sunt Vldaric. Zasius in summa titulorum: Fortunius in repetitione huiusce legis. A lciat. lib. 1. parerg. c. 29. & Rebard. lib. 1. variorum. c. 2. quorum sententias, vt neque probem, neque reijciam, non erit opus recensere. † In hoc tamen omnes conueniunt, non esse veram etymologiam, sed vocabuli quandam allusionem. Sunt quoque huiusmodi ab Isidoro in c. ius. 1. distinc. Galeoto, & Magio supra citatis, traditæ. † Nihil enim interest, si huiusmodi nominis notationes plures afferantur. argu. l. 1. §. miles. ff. de testam. milit. & l. 1. ff. de furtis. Quibus vtuntur sapissimè, & iurisconsulti, & alij probatissimi autores. Si verò Grammaticorum regulas inspiciamus, ius potius nomen (vt cum ipsis loquar) primitiuum, & à nullo deductum dicendum esset. † At si aliunde tamen, explanationis gratia, deducendum est, in specie, de qua Iurisconsultus, eum sequi, quàm Galeotum, Magium,

gium, & alios posteriores mallo. Vt autem hanc
 7 Vlpiani magis probem allusionem, cumq; con-
 stanter defendam, † illud mihi suavit, quòd in
 hac lege iuris verbum, quod variè accipitur, vt
 docuit Paul. in l. penul. ff. de iust. & iur. eum
 pro ipsa professione iuris, & (vt ita dicam) scien-
 tia legali sumere, pro comperto habeam. Quod
 ipse Vlpianus satis docet, dum iuri operam datu-
 rum dicit, & diffiniendo hoc ius, esse artem fa-
 tetur: vt etiam annotasse videntur L oriot. de iu-
 ris arte, titu. de iure. axiom. 5. & Ant. Goucan.
 lib. 1. variarum lection. c. 18. Meritò ergo ius
 hoc, quod est ars, à iustitia appellabitur: cuius
 rationem reddit iurisconsultus, dum ait, iustitiam
 namq; colimus. Quod magis probabis, si audies
 8 Diuum Augustinum in lib. 19. de Ciuit. Dei.
 c. 21. † dicentem illud ius esse, quod de iusti-
 tiæ fonte emanarit. Ex quo Cicero de rep. per
 eundem Augustinum citatus, ostendit geri rep.
 sine iustitia non posse. Vt doceat igitur Vlpian.
 sine vera iustitia ius istud non consistere, ab ea ius
 appellari affirmat. In quam sententiam plurima ibi-
 dem Diuus August. plura etiam Cicero libr. 1.
 de legib. Quam optimam, & latentem Philo-
 sophiam, vt Vlpian. vocat veram, cum confide-
 ro, Grammaticorum regulas parum moror, ma-
 gisque dignam hanc allusionem tanto iuriconsul-

to iudico, quàm si à iubendo, aut iuuando cum
 Grammaticis dictum affirmaret.

V E R V M, vt animaduertenda in hac lege
 coniungamus, cum etiam idem in diffinitione iu-
 ris sit obseruandum; diffinitum nempe esse artem,
 9 ca nobis examinanda est. † Inquit enim, ius est
 ars æqui, & boni; in quo, se licet superarit Vlpia-
 nus, habuit tamen eius sententiæ reprehenses;
 quam, vt ab impugnantibus doctores nostri de-
 fendant, plura de æqui, & boni cognitione affe-
 runt, reprobato A ccurio: qui malè equum, & bo-
 num in hoc casu separat. Summa autem eorum,
 10 quæ tradunt hæc est. † Æquum, & bonum id
 11 esse, quod Græcis Epijchia dicitur, † quæ confi-
 stit in explicatione legum; quæ, cum generalia
 sint, & in vniuersum ferantur, vt docuerunt iu-
 risconsulti in l. iura. cum sequentibus. ff. de le-
 gibus. lege generaliter loquuta, aliquid euenit po-
 stea præter genus illud vniuersum, suppleriq; de-
 bet id, quod deest interpretatione æqua. Fit etiam
 aliquando, quòd ius circumstantia aliqua fiat du-
 12 rius, & (vt vocant) summum ius: † Epijchia au-
 tem ad eius facilem remissionem tendit; quæ fuit
 Aristotelis doctrina in lib. 5. de moribus. c. 15.
 in versione Lambini, quæ hoc egregiè explicat.
 Cui maximum etiam lumen præstat Theodorus
 Zuyngger. ibidem in tabulis: obseruanda quidem

ad interpretationem legis. benignius. ff. de legib. l. 1. C. eod. & l. placuit. C. de iudicijs. & ad interpretationem huius legis tradita per Budeum in annotat. ad eam: Zasium, Fortunium, Salomonium in eiusdem repetitione, Duarenum in titulo de iustitia, & iure. c. 2. & in titulo de minoribus viginti quinque annorum. in princip. cum
 13 alijs. † Verè enim eò tendere debet iuris peritus, vt leges omnes ad iustitiam, & æquitatem referat. Vnde interpretatio hæc, non parum placet, æquitatem sanè præferat, & mirificè congruit officio iuriconsultorum. Cum tamen non solum ius hanc benignam interpretationem, facilemque remissionem respiciat, ex quo diminuta esset, & manca diffinitio sic intellecta, maiora mol
 14 liri hic Vlpianum suspicor, † & æqui boni appellatione Diuinam illam legem pectoribus nostris insitam, quæ iubet ea, quæ faciendâ sunt, prohibetque contraria, significasse. Quæ lex (vt patet) est ius naturale, quod sub æqui, & boni nomine præcipuè continetur: vt nos docuit Paul. iuriconsultus in l. penultim. ff. de iust. & iur. Namque nos legem bonam à mala (vt Cicero libr. 1. de legibus rectè dixit) nulla alia, quàm naturali norma diuidere possumus. Quæ interpretatio ex ipsius Vlpiani verbis egregiè colligitur. Vbi enim definit, ius est ars æqui, & boni, subdit rationem
 suæ

suæ diffinitionis, quam ex Celfo probarat, & ait: iustitiam namque colimus, boni, & æqui notitiam profiteamur. Non quòd dicat Epiphania se vt ius leniendo, & benignè interpretando; sed iuris illius naturalis obseruatores, æquum ab iniquo separare, licitum ab illicito discernere; quod nulla alia, quàm naturali lege effici posse ex Cicerone
 15 diximus. † Vt etiam insinuat glosa in c. 2. Apostoli ad Romanos, dum ait, quòd iure naturæ intelligit homo, & conscius est quid sit bonum, & quid malum. Vnde & in diffinitione iurisprudentiæ, iusti, & iniusti scientiam eam appellat idem Vlpianus in l. Iustitia. ff. de Iustitia, & iure. Erit igitur ius istud ars boni, & æqui, id est iuris naturalis: vt perspicuum esse possit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim, & sententiam iuris illius à natura insiti colendi. Erit ars iuris naturalis, vt inde iuris initium ductum cum Cicerone. 2. de inuentione. affirmemus. Erit demum ars iuris naturalis, vt umbram hanc, & imaginem ad effigiem veri iuris, germanæque iustitiæ referamus. Namque id est æquum bonum, quod æquum, & iniquum, licitum, & illicitum, ius, & iniuriam dignoscit: qualis est lex illa insita à natura, quæ & docet faciendâ, & ostendit contraria. Quod non nobis opinio, sed innata vis affert testimonium, reddèta conscientia nostra: vt ea, quæ legis sunt,
 C natu-

naturaliter fiat, ut inquit Apostolus in c. 2. ad Roman. Constat igitur Ulpianum, sub appellatione
 1 6 boni, & æqui ius naturale insinuare; † qua significatione æquum bonum Antonomasiam quandam præfert, & meritò. Nam ius, quod ita dici, appellariq; possit (ut inquit in tertio de finibus ad finem Cicero) natura constat. Et Paul. iurifconsult. in d. l. penulti. ius quod semper est æquum, & bonum, est ius naturale. Quàm verò iurisprudencia sit ars boni, & æqui: id est, iuris naturalis, & diuinæ legis nobis innatæ, ostendit in progressu suarum Institutionum Ulpia. Ex quibus habemus. l. ius ciuile. ff. de iusti. & iur. vbi in non recedendo, nec per omnia iuri naturali inferuendo, artem maximam animaduertere poteris, eamque semper circa ius naturale versari. In quam sententiam nos infra in c. 4. plura obseruabimus.

De iure naturali, cuius diffinitio defenditur, & explicatur. Cap. II.

- 1 Iuris naturalis diffinitio à diebus Accursij vim patitur.
- 2 Lex aeterna est in Deo ipso, & in animantibus per participationem.
- 3 Iuris naturalis impressio equè referri potest ad animantia

- mantia, atque ad homines.*
- 4 Ius non ex utentium qualitate, sed ex se est considerandum.
 - 5 Ius dicit rationem, & æquitatem: in seipso tamen, non in subiectis. num. 6.
 - 7 Omnis lex proficiscitur à ratione legislatoris.
 - 8 Non licet de iure iam posito iudicare.
 - 9 Ratio humana non habet autoritatem circa naturalem legem.
 - 10 Maris, & fœminæ coniunctio, ut factum est, non est de iure naturæ; quin id asserere esset hereticum.
 - 11 Acta non sunt de iure naturali, sed actorum finis.
 - 12 Intellectus l. 1. §. ius naturale. versic. maris, & fœminæ coniunctio. ff. de iust. & iure.
 - 13 Posuit natura in animantibus instinctum, ut suo iuri obsequantur. Quod aliter apprehendere non possunt. num. 14. Licet homines aliquando contra faciant. num. 15.
 - 16 Lex naturalis, non est omnibus uniformis, licet sit omnibus vna, num. 18.
 - 17 Anima rationalis, & sensitiua, non debent in homine separatim considerari.
 - 19 Hominem propter rationem, aliter quàm animantia, ius naturale regit.



VAM Iurisconsultis sit necessaria iuris naturalis cognitio, vel ex hoc satis apparet, quòd (vt diximus) ars, quam profitentur, iuris naturalis est; eius autem diffinitio ab Vlpiano petenda erit, qui in l. 1. §. ius naturale. ff. de iust. & iur. ius naturale esse dicit, quod natura omnia animalia docuit. † Quæ Vlpiani sententia à diebus Accursij vim patitur, & violenti in eam irruunt. Increbuit enim communis huius diffinitionis interpretatio; quòd in ea ius accipitur pro instinctu, vt vix reperies aliquem ab hac sinistra explicatione deciscentem. Et ne huius interpretationis authores laudem (quod esset longissimū) satis erit ab ea alienos afferre: qui sunt Fortunius in rep. eiusdem. §. obscure; Corasius de iuris arte. c. de iure naturali. aperte Rebard. lib. 1. variorum. c. 1. qui foeliciter illud opus ab huiusce definitionis explicatione auspicatus est, eamque doctissimè interpretatus. Quod tamen nobis altiùs erit repetendū, vt aliquid in hac animaduersione præstemus. Est verò ius hoc ad legem æternam à Deo ipso promanantem referendum, † & sciendum eam esse & in Deo, rationemq; summam in eo existentem, iuxta illud Prouerbiorum. c. 8. ab æterno ordinatam: vt docet nouissimè Dominicus Soto locupletissimus testis lib. 1. de iust. & iur. quæst. 3. articul. 2.

&

& esse in animantibus participationis ratione. Deus enim, qui naturæ autor est, & suauiter omnia disponit, impressit vnique animanti principia quedam ad sui conseruationem necessaria, vt ducerentur ad debitum finem, quæ naturalis impressio appellatur ius naturale. † Quod æquè referri potest ad animantia, atque ad homines; vt merito dixerit Vlpianus, & cum eo Iustinianus in princip. Instit. de iur. natur. Non homini proprium esse, sed & omnium animantium, quæ in mari, quæ in coelo, quæ in terra nascuntur commune: licet id durum videatur quibusdam, qui similitudine tantum affirmant ius naturale appellari in animantibus. Quod mihi contra Vlpianum suaderi non potest. Namque cum hoc ius sit participatio illius legis ad sui conseruationem, quo natura inclinationes (vt sic dicam) animales ad id moueat, satis patet id locum habere in animantibus ex ipsa natura. Si enim homo ad filiorum educationem est à natura edoctus, ad eandemq; animantia: hæc filiorum educatio non erit iuris naturalis semper in se, † vt verè ius non ex vrentium qualitate, sed ex facto ipso æstimetur? (vt doctis Rebaridi verbis vtar.) Neque obstat argumentum, quod, vt fortissimū, in contrarium adducitur. † Ius nempè, & legem dicere rationem, & æquitatem quandam. Quod ego non

gra-

grauatè admittam, nihilq; æquius hoc iure esse affirmo; sed hoc ab ipsa natura habet, vt diximus
 6 supra in c. 1. ex Cic. 3. de finibus. † Rationem ergo, & æquitatem ius dicit in seipso, non in regulatis, in quibus non est opus ratione: cum certissimum sit ius ipsum naturæ æquissimum esse.
 7 † Nam cum omnis lex ex Diui Thom. sententia in prima secundæ quæst. 97. art. 3. proficiscatur ex ratione, & voluntate legislatoris, non requirit rationem subiectorum. Quia si in eis ratio esset necessaria quo ad ius, maximè vt iudicarent
 8 de iure. † Sed hoc eis non liceret, sicuti nobis in iure humano, quod æquitatem tantum, & rationem præsumptam præferebat, positum hominibus, qui iudicare possent, non licet; vt patet ex cap. in istis. 4. distinct. Vbi Diuus Augustinus
 ,, inquit. In istis temporalibus legibus, quamquam
 ,, de his homines iudicent, cum eas instituunt; Tamen cum fuerint institutæ, non licebit de ipsis,
 ,, sed secundum ipsas iudicare. Si ergo de humanis legibus iam institutis non est iudicandū, quanto magis de iure naturæ à Deo ipso promananti
 9 non erit necessarium iudicium. † Cum & etiam ratio humana non habeat autoritatem circa eam legem, iuxta illud Pauli ad Roman. c. 9. quis cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Quid ergo erit opus in animantibus,

vt

vt ea regantur, rationem exquirere? E rubescant igitur, qui non propriè loquutos fuisse Iuriconsultos somniant in principijs, & re tam seria. Verum eas esse leges iuris naturæ, quas affert Vlpianus, ostendit promulgatio eius iuris facta per Deum ipsum naturæ autorem, Genescos. c. 1. ibi. Crescite, & multiplicamini. Quas leges in multis animantibus exemplis prosequuntur Basilius, & Ambrosius, in Exameron: quod idem fecit nostro idiomate doctissimus Ludouicus de Granada in libr. 1. introduct. Symboli fidei.
 10 † Si quis autem dixerit, maris, & fœminæ coniunctionem, vt factum est, de iure naturæ esse in hominibus, non parum errabit: (id namque facti
 11 teri esset hæreticum): † non enim factum, sed tantum finis, qui est liberorum procreatio, est de hoc iure; quem cum non alia ratione ritè ho-
 12 mines assequantur, quàm per matrimonium, † ea maris & fœminæ coniunctio, vt rectè dixit Vlpianus, est de iure naturali, quàm nos matrimonium appellamus. Et cum omnis alia coniunctio fini naturali repugnet, est contra ipsum ius naturale. Ex quibus omnibus apparet quam doctè is dixerit, ius naturale esse, quod natura omnia animalia docuit: quàm bene subdat, Nam ius istud, non humani generis proprium (reiecto optimè verbo solū, vt est in archetypo Florentino, quod
 post

post alios notat Pinel. in rub. C. de rescind. vendit. 1. par. in princ. num. 19.) sed omnium animantium, quæ in mari, quæ in terra nascuntur, auium quoque commune est. In quo non impropiè loquutus est Iurisconsultus, sed sibi quidem excellit. Proponit enim naturæ ius per differentiam ab alijs iuribus, ex subiectis describit, reddit eorum rationem, & summâ eius iuris proponit. † Atque, ut ostendat, se rectè intelligere in animantibus ipsis esse instinctum, quod in natura ius est instinctum inquam, ut huic iuri obsequantur, annectit, Videmus etiam cætera quæque animantia istius iuris peritia censerit, rectèque censentur; cum in eis ita est hoc à natura diffinitum, & ab eius motu sit profectum, ut animantia illud immutare nullo modo possint. † Sic enim apprehendunt suæ speciei propagationem esse necessariam, ut aliter apprehendere nunquam valeant; † etsi homines hos naturæ igniculos (quod optimè ait Cicero) aliquando malis moribus, opinionibusque deprauatis, sic restringant, ut id, quod natura dictauit, aliter apprehendat. Unde patet ridendū potius esse Laurent. Vall. qui lib. 4. elegantiarum. c. 48. ridiculam hanc Iurisconsulti diffinitionem esse dicit: qui cum malè dictis certarit, non à me audisset bene, nisi ad alia properarem: quem cum Budeus falli affirmet, nul-

lo argumento Iuriscon. defendit, ut occasionem tribuat his Grammaticis, siue Graculis insultandi: quibus tamen, (ut est in prouerbio.) Nihil cum fidibus. Verumenimvero non fuit animus Vlpiani exactè diffiniendi ius naturale per genus; sed tantum (ut dixi) per differentiam ab his iuribus, quæ ex positione sunt, ut infra dicendum erit. Diffiniri tamen poterit ex supradictis, quæ sit ordinatio rationis diuinæ circa animantia ad eorum commune bonum. † Neque tamen vniuersis animantibus vniuniformem esse legem naturalem dicendum est, sed vnicuique iuxta genus suum, ut dicitur in d. c. 1. Genese. Unde licet habeat homo partem communem cum belluis: sensus nempe facultatem, quam vocant animam sensitivam: qua consideratione ius ei esse commune cum animantibus insinuant Fulgos. in hoc. §. Ius naturale. & melius Theodor. Zuyngger. in tabul. post libr. 5. Aristot. de morib. fol. 166. Tamen cum hæc facultas rationi subiecta sit: † namque considerari non possunt hæc, ut animæ distinctæ, in quo plures labuntur, quos post diuum Augustinum, reprehendit Petrus Gregorius Tholosan. lib. 32. Syntax. art. mirab. c. 7. alio modo se habet ius naturale quo ad hominem ad imaginem, & similitudinem Dei creatū. † Non quòd ius naturale vnum, & idè non sit, sed quod

hominem aliter regit : sicut videmus in iure civili, alias esse leges nobilibus impositas, alias plebeis, alias militibus, alias paganis; non tamen ex hoc ius civile non erit vnicum in genere. Ita naturæ ius suum ad gubernationem, & regimen animantium habet in se vnum pro differentia tamen subiectorum diuersum. Namque animantibus illis, quæ se alere, vbi nascuntur, possunt, legem procreationis imposuit, non educationis; quibus verò id desiderant, vtramque. † Homini verò iuxta rationem suas etiam leges dedit, de quibus infra. Non enim hic nostri instituti est exemplis hæc omnia proficere, quòd ab alijs factum est; et si esset repetendum, animaduersionem hanc longius, quam par est, protraheret. Solum etenim eò nostra tendebat oratio, vt Vlpianum ab impugnatoribus defenderet. In quo (vt credo) nonnihil præstitimus.

*De iuris diuisione in naturale, gentium,
& civile. Cap. III.*

- 1 Ius est diuidendum in naturale, & positium.
- 2 Ius naturale existit per se à natura introductum. & numero 1.
- 3 Naturale ius est vnicum.

4 Iuris

- 4 Iuris naturalis præcepta, quadam propria, quadam communia.
- 6 Præcepta propria iuris naturalis appellantur aliquando ius gentium, quia scilicet gentes respiciunt.
- 7 In l. veluti. & in l. vt vim. ff. de iust. & iur. summa iuris naturalis quoad homines continetur.
- 8 Continentur etiam in illis iustitiæ partes omnes.
- 9 Absolutissima est iurisconsultorum doctrina.
- 20 Ius positium diuiditur in proprium, & commune.
- 11 Ius positium commune, est ius gentium.
- 12 Ius positium proprium, est ius civile.
- 13 Ius gentium habet plurimum naturalis.
- 14 Civiliter esse viuendum, est homini naturale: non tamen ius naturale, numero 15. & ex eo principio omne ius gentium ortum habet. numero 16. & numero 18.
- 17 Illud est ius naturale, quod etiamsi Adam non peccaret, ius esset. & num. 20.
- 19 Ius gentium est naturale non ex se, sed ex positione, & num. 21. eaque vniuersali, & quasi naturali. num. 22.
- 23 Differentia iurium facile cognoscetur, si referantur ad tria prædicamenta.
- 24 Ius naturale est tamquam substantia. Ius gentium proprium numero 25. Civile verò tamquam accidens. numero 26.

D 2 SVPRA-



VPRAEDICTA nos admonent, vt iuris
 diuisionem illam, in naturale gentium,
 & ciuile explicemus. Quod (nisi me
 animus fallit) non parum elucidabimus, licet or-
 dinem, si feruare esset huius generis scripturæ,
 animaduersio hæc partim superiori præponenda
 foret, quod legendo facere poterit, qui id desi-
 derabit. Vt tamen ab ouo (quod aiunt) id repe-
 1 tamus, † erit ius diuidendum in naturale, & po-
 2 sitiuum. † Naturale existit per se à natura ipsa
 introductum. Nam (vt rectissimè dixit Vlpia-
 nus) illud natura docuit. Ius verò positiuum, vt
 vel nomenclatura ipsa præferret, positionem de-
 siderat. Naturale autem sunt qui diuidant magis
 quam antiqui, propria distinctionis nota, in pro-
 prium, & commune. Cuius diuisionis Anto-
 nium Vaccam laudat autorem Pinel. in Rub. C.
 de rescind. vendit. 1. par. in princip. nume. 19.
 Quæ distinctio, etsi ad aliquorum iurium intelle-
 ctum non displiceat; verum in diuidendi stricta
 3 doctrina vera nõ est. † Naturale enim ius vnicum
 est, Diuina prouidentia constitutum. Neque
 verò ex eo quòd habeat præcepta homini propria,
 fit duplex ius naturale, quod supra in c. 2. præ-
 uidimus. Semper namque vnicum ius appellatur
 in l. 1. §. ius naturale. ff. de iust. & iur. in c.
 ius naturale. prima distinct. & vbicunque de iure
 hoc

hoc fit mētio. Quod enim in §. sed naturalia. Inst.
 de iure naturali dicitur, Sed naturalia quidem iu-
 ra. intelligitur de præceptis iuris naturalis. Hec
 autem ex se patet, quia ipsa natura vnica semper
 est quoad hominem, & animantia; vnicum ergo
 4 ius ipsius, in quantum naturæ eius est. † Præcep-
 ta verò diuidenda erunt iuxtà supradicta in pro-
 pria, & communia. De præceptis communibus
 agitur in d. §. ius naturale. sub appellatione iu-
 ris naturalis. De præceptis proprijs in l. veluti.
 cum sequenti. ff. de iust. & iur. sub appellatio-
 ne iurigentium, id est iuris naturalis hominum;
 quod Caius in l. 1. ff. de acquiren. rerum domi-
 nio. satis probat, dum appellando hoc ius, anti-
 quum ius gentium dicit, quod cum ipso genere
 humano proditum est, non postea institutum, sed
 5 cum ipso proditum. † Quibus verbis etiam quod
 antea dicebamus comprobatur: nempe ius natu-
 rale à positiuo distingui; quod naturale per se stat,
 6 à natura scilicet introductum. † Cum ergo ha-
 beant hoc, præcepta illa propria, quòd sint ius
 naturale, & propria gentium appellantur: ali-
 quando ius gentium, non ius gentium positi-
 uum, de quo postea, distinctum à natura-
 li, nisi hac tantum differentia non essentiali, quæ
 constituat aliam speciem iuris naturalis, sed quæ di-
 stinguat hanc partem à toto. Vt tamen hoc ab-
 sol-

soluamus, non erit omittendum ostendere, quòd in duabus illis legibus, quæ præcepta propria hominem continere diximus, summa etiã legis naturalis quoad homines continetur: sicut in §. ius naturale. summam præceptorum communium tradi in c. 2. ostendimus. Duobus enim præceptis totum hoc absoluitur, ex quibus omnis lex naturalis, quoad homines, pendet, vt Mathei. c. 22. & Lucæ. 10. Dominus attestatur. Diliges Deum tuum, quod est primum mandatum; & secundũ simile huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. † Horum autem primum habetur in l. veluti. dum dicit, veluti erga Deum religio, quæ hoc poscit. Secundum præceptum continetur in l. vt vim. dum ait ibi Florentinus, & cum inter nos cognationem quandam natura constituerit, consequens est hominem homini infidari nefas esse; ac si diceret cum Christo Iesu ethnicus Iurisconsultus, naturali ratione ductus, Omnia ergo quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Math. cap. septimo.

† Continent etiã duæ illæ leges iustitiæ partes notatas illas, de quibus Cicero in partitionibus orator. religionẽ nempè in Deum. ibi, Veluti erga Deum religio; pietatem in parenteis, & patriam, ibi. Vt parentibus, & patriæ, pareamus: beneuolentiam, & amicitiam in proximos: ibi, Cum cognationem,

&c.

9 &c. † Vt vel ex hoc absolutam Iurisconsultorum doctrinam esse appareat, & meritò Vlpianum dixisse in l. 1. in princip. ff. de iust. & iur. veram se Philosophiam affectare. Obseruandum ergo erit, vt hæ duæ leges in titulo de iust. & iur. non ad ius gentium referantur, vt verè ius gentium est; sed ad ius naturale, & præcepta eiusdem, quæ hominum, id est gentium propria sunt. Vnde improbanda erit omninò diuisio illa iuris naturalis, quam ex antiquis tradit Maranta de ordin. iud. 3. parte numero 5. Eamq; etiam reprobatur Fortunius in d. §. ius naturale. numero 5. quæ ex suprâ traditis nullo modo excusari potest, repugnat enim iuri naturali. Fuit verò, vt ad rem redeamus, alia diuisionis nostræ genericæ pars, ius positium, quod est ex positione.

10 In quo melius locum habet distinctio illa, † quòd diuidatur in proprium, & commune, diuisione prius à Iurisconsulto excogitata in l. ius ciuile. ff. de iustitia, & iure. ibi, ius proprium, id est ciuile

11 efficimus. † Ius commune (vt Iurisconsulti acceperunt) est ius gentiũ, quod apud omnes gentes peræquè custoditur, naturali ratione humanis necessitatibus exigentibus constitutum. l. omnes populi. ff. de iust. & iur. §. ius autem gentium. Instit. de iure naturali. etiamsi, vt est scriptum in cordibus nostris, positium appellari nequaquam debeat.

- 12 debeat. † Ius verò proprium positium est ius
 ciuile, quod sibi vnaquæque ciuitas constituit, vt
 13 eisdem iuribus probatur. † Habet autem ius
 gentium plurimum naturalis: quod Iurisconsulti
 probât, dicentes naturalem rationem hoc ius ho-
 minibus constituisse. Deriuatur enim ius gentiũ
 à naturali per positiones quasi per se notas; in qui-
 bus ratio hominibus innata operatur, referendo
 14 eas ad finem politicum: † quòd est homini ci-
 uiliter viuendum, quod & quodammodo natu-
 rale homini est, vt probat Arist. lib. 1. politic. c.
 15 2. & ibi Genes. Sepulueda in scolijs. Qui autem
 in agris vitam degeret, aut in siluis, non ius na-
 turale violaret. Vt verò differentia eorum iurium
 intelligatur, est sciendum, ius naturale aliter, atq;
 aliter accipi posse. Aut pro iure vero naturæ, quod
 ipsa ad regimen animantium, & hominum habet;
 aut pro naturalibus quibusdam rationibus, quæ
 16 gentibus leges sunt. † Namque posito princi-
 pio illo, quòd est homini ciuiliter viuendum,
 omne hoc ius sequitur: etsi principium sit natu-
 rale, fuit tamen humanis necessitatibus exigen-
 tibus. §. ius autem gentium. Instit. de iure na-
 tur. quæ humanæ necessitates iam sunt naturales,
 17 post Adæ lapsum. † Erit igitur ius naturale,
 quod etiam si Adam non peccasset, ius naturæ
 esset, vt cum ipso genere humano productum:
 alio-

- alioquin mancam, & deficientem naturam effice-
 remus, si tunc, in diffiniendo iure defecisset. Ha-
 buit ergo natura ius suum ab initio: habuit etiam
 homo extunc rationem, quæ in omnem euentum
 præstò esset. Postea verò ex corruptis affectibus,
 quos ex Adæ lapsu contraximus, ratio homini, &
 natura dictauit, nihil magis suis necessitatibus, quã
 18 ciuilem vitam succurrere posse: † vt naturalis ra-
 tio hoc constituerit, ad illud principium ius natu-
 rale referendo. Vbi enim ciuiliter est viuendum,
 sequitur necessariò regem hominibus, aut regen-
 tem esse necessarium; hinc regna condita. Sequi-
 tur etiam non posse vniuersum orbẽ sub vna Re-
 pub. gubernari; Inde discretæ gentes. Sequitur
 confusionem rerum, & communitatem sine iur-
 gio sustineri non posse; hinc dominia distincta;
 quæ omnia sunt de iure gentium. l. ex hoc iure.
 ff. de iust. & iur. Habet ergo hoc ius gentium
 (qua ratione apud omnes gentes peræquẽ obser-
 uatur) quòd à principio vniuersali, & vbique re-
 ceptum ortum habet; aut ex naturalibus princi-
 pijs relatis ad illud vniuersale, de vita ciuiliter
 transigenda, vt humanis necessitatibus com-
 modius succurratur, ex quo sequitur omne
 19 ius gentium. † Vnde etsi vtrumque sit ius, &
 vtrumque naturale: hac tamen ratione, etiam
 naturale est omne, quod iuris ciuilis nomen me-
 retur

retur, vt infra erit circa. l. ius ciuile. dicendū; non tamen id continuò est ius naturale. Differunt autem, quia illud ex vnica tantum generali ratione infertur: hoc verò ex varijs, pro temporum mutatione, & rerum publicarum, & hominum varietate excogitatis. Differunt etiam, quia illud ex principijs naturalibus, & ratione naturali colligitur: hoc verò ex eisdem, & ratione ciuili, & mutabili. Meritò ergo dici poterit ius Diuinum, & gentium eodem modo se habuisse ad ius naturale, sed diuersa ratione. Ius enim Diuinum est à naturali collectum. c. fin. 9. distinct. collectum autem ratione supernaturali, vt docet. post alios, Dominicus Soto in lib. 2. de iust. & iur. q. 1. artic. 1. Ius autem gentium ab eodem colligitur: ratione tamen naturali. Si Adam porrò non peccasset, solùm ius naturæ sufficeret; posito autem quòd peccauit, iure Diuino fuit opus ad erigendam ad Deum naturam lapsam supernaturaliter: iure verò gentium, vt eiusdem necessitatibus corporalibus præstò sit auxilium naturaliter.

20 † Nō est ergo aliud ius naturale, nisi quod fuit in principio creationis. Omne autem, quod postea introductum est, quod naturalis appellationem mereatur, aut est Diuinum, vt hominem ad similitudinem Dei creatum ad eū erigat; aut ius gentium, vt necessitatibus ex illo lapsu contractis

tractis inferuiat. Et hac ratione intelligenda sunt plura, quæ appellantur Iuris naturalis, & naturalis rationis, quod verum est ius gentium. Obseruanda igitur est hæc regula, quòd vbi à natura aliquid fuit introductum, vt præceptum quoddam, & principium per se notum, est ius naturæ; vt religio in Deum, amor in proximos.

21 † Quando verò naturalis ratio id dicat, est ius gentium: cuius appellandi sunt contractus, pacta, successiones, & alia huiusmodi. Vt verò generaliter distingui possit inter ius naturale, & ius gentiū, est videndum, an aliquid extra naturam versetur: Tunc enim licet naturalibus principijs determinetur, appellabis ius gentium. Sic videmus quæ à naturali æquitate apertè definiuntur iuris gentium expressè appellari in l. qua ratione. §. hæ quoque res. ff. de acqui. rerum domin. Quæ regula mihi generalis est ad dignoscenda ea, quæ sunt iuris naturalis, & iuris gentium. Vt illud

22 natura per se, hoc verò ex ratione dicat. † Ratione inquam non mutabili, & ciuili, quia esset ius ciuile, sed vniuersali quadam, & quasi naturali. Quod intelliges facillimè, & dignosces

23 rum iurium à naturali differentiam, † si referas

24 ad tria principia. † Vt ius naturale sit substantia, quia id à natura ipsa est, sicut in homine partici-

25 patio rationis: ius gentium ad proprium; † quia

E 2 pro-

proprium est iam quodammodo naturæ ius gentium; subuertetur sanè, si hoc ius tollas, & planè
 26 corruet. † Ius demum ciuile se habet ad naturam vt accidens, quia tolli, mutarique potest pro rerum varietate, & differentia.

*De iure ciuili, ad interpretationem. L.
 ius ciuile. ff. de iust. & iure.
 Cap. IIII.*

- 1 Ius ciuile determinat ius naturale. & num. 6.
- 2 Ius ciuile reducendum est ad sua principia. & numero 10.
- 3 Intellectus. c. ius ciuile. 1. distinct.
- 4 Intellectus legis, iustitia. ff. de iust. & iur.
- 5 Tunc aliquid addendo ad ius naturale fit ciuile, quando illud necessarium est ad ius efficiendum, quod non erat.
- 7 Ius ciuile, nec in totum à naturali recedere, nec per omnia ei inservire, quomodo intelligendum.
- 8 Qua ratione defendi poterit lex, quæ permittit filiorum exheredationem.
- 9 Permittere etiam legis munus est.
- 11 Iura metu iniusti inuenta.
- 12 Permissio ius mala, & indifferentia tantum respicit.

VI



T HANC Iuris genericam disputationem absolua-
 mus, necessarium erit subnecte-
 re animaduersionem hanc de iure ciuili,
 in quo etiam Vlpianum habebimus Magistrum,
 qui hoc, sicut alia, egregiè explicat in suo illo
 Institutionum doctissimo libro, ex quo desumpta
 est lex, ius ciuile. ff. de iust. & iur. Cuius con-
 grua sententia à nemine (quod ego viderim) tra-
 dita est: licet aliquid de ea dixerit Duaren. in l.
 1. ff. de pactis. Verum, vt rectè Vlpianum in-
 telligamus, reuocanda erit differentia illa, quam
 inter ius gentium, & ciuile in c. 3. posuimus.
 Videlicet, quòd vtrunque à naturali procedat; il-
 lud positione quadam illatum; hoc verò ciuili, &
 particulari. Quod reducendum erit ad Syllogis-
 mum, vt fecit post alios doctissimus Soto lib. 1.
 de iustitia, & iure. quæst. 4. articul. 2. conclu-
 sione 2. Cuius Syllogismi assumptum sit iuris
 naturalis, vel etiam gentium, minor autem pro-
 positio positiua. † Quæ minor duobus modis
 se habere potest, vt determinet ius naturale, aut
 addendo népè, aut detrahendo. Quod per se quidè
 notum est, cum aut affirmatiua, aut negatiua ef-
 se debeat: si ergo affirmat, addit: si negat, de-
 trahit. Vnde Vlpianus rectissimè dixit, Vbi ali-
 quid addimus iuri naturali, vel gentium, fieri ius
 2 ciuile. † Cum ergo reducimus ius ad sua principia,
 quod

quod est iuris peritorum munus. argumento. I. scire leges. ff. de legibus: videnda erit primò legis ratio; eaq; ad principia iuris naturæ reuocanda: postmodum considerata determinatio ciuili-
 3 fiat. † Quod (vt Isidor. in c. ius ciuile. 1. distinct. attestatur) diuina, humanaq; causa constituitur, id est naturali, & positiua. Etsi enim hæc verba alium sensum propriùs habeant, non tamen hic absurdè eis aptari potest: vt illis verbis ostendat Isidorus ius ciuile à naturali derivari; quod in eo potissimum est, aliàs quidem in Tirānidem conuerteretur. Constituitur ergo Diuina causa, quæ est ex iure naturali, humana etiam positiua: eaq; vel addendo, vel (vt Vlpianus inquit) detrahendo. Qui idem Iurisconsultus, ex
 4 hoc in l. Iustitia. ff. de Iustitia, & iure. † Iurisprudentiam esse Diuinarum, & humanarum rerum notitiam eleganter definit: quia in his coniungendis, & quod ex vsu est, ex eisdem eliciendo Iurisprudentis officium versatur, cum verè ius ciuile ex illis ortum habeat, vt ex d. l. ius ciuile. probamus. Qua quidem eius interpretatione, & doctrinæ illi Theologicæ, quæ doctissimis viris semper placuit, maior apud nos conciliatur auctoritas; cum eandem ex hac lege eliciamus, &
 5 lex ipsa rectiùs intelligitur. † Est tamen obser-

uan-

uandum, ex ea tunc fieri ius ciuile, aliquid addendo, vel detrahendo iuri naturali, quādo illud necessarium est ad conclusionem eliciendam; iusq; ciuile cōsurgendum. Vnde licet nomina imponantur quibusdam contractibus, licet pœna irrogetur delictis, ius naturale, vel gentium non mutatur tamen; quia illud ius per se stat, neque addendo, vel detrahendo efficitur. Vnde non est appellandum de iure ciuili. Verum illa verba prius
 ,, ab Vlpiano posita, Ius ciuile est, quod neque in
 ,, totum à naturali, vel gentium recedit, nec per
 ,, omnia ei seruit; etsi huic interpretationi etiam aptari possint; non enim in totum à naturali recedit, quia maior propositio, ex qua ius ciuile colligitur, eius iuris est; nec per omnia ei inferuit, quia minor est positiua iuxtà rerum, hominum, & temporum necessitatem inuenta: † vim
 6 tamen, & potestatem iuris ciuilis in determinando iure naturali, mihi insinuare videntur. † Quod
 7 exemplo rectè intelligitur; videlicet in obligatione naturali, cui ius ciuile non ita inferuit, vt ex ea actionem tribuat ad petendum. l. naturalis. ff. de actionib. & obligat. Verum non etiam ab ea ita recedit, vt si solutum sit naturale debitum repetitione non impediatur, ex eadem l. & l. si id quod. cum similibus. ff. de condictio. indebit. In primo enim casu, non inferuit Iuri naturali;

at

at neque repugnat, aut contrariū est ex secundo, cum liberū sit debenti, si velit soluere. Potest nāque ius ciuile naturali aut robur addere, quando ad conseruationem populi, vel regni necessarium est: qui est iuris ciuilis scopus. Potest etiam, vt est à natura cautum ita relinquere; vt videmus etiam ius canonicum ad diuinum se habere. Vt quandoque, prout necessitas exigit, obligationem ad eius obseruationem addat, transgredientiq; penam imponat temporalem: aliquando & peccati sola contentum sit; quod est neque in totū à naturali, vel gentium recedere, neque in totum eisdem inferuire. † Qua vel præcipua ratione defendi poterit lex, quæ in Valentino regno, & alibi obseruatur, siue id sit consuetudine introductū, vt quinque solidis, (quod penè nihil est) filio legatis, possit idem filius exheredari, cui naturaliter parentum debetur hæreditas, vt Paul. eleganter inquit, in l. cum ratio. ff. de bonis damnat. Defendi tamen (vt dixi) potest lex illa, non vt iuri naturali, vel etiam gentium contradicat, sed quod ei non inferuiat: vt filios in debito officio contineat, parentibus magis obsequentes efficiat: videlicet obligationē ciuilē, & quæ in iudicium deduci potest, non concedens: pijs tantum parentum votis, & naturali erga filios charitati hoc relinquens, non ius naturale tollendo, sed ei

non

non assistendo. Non ergo putent Valentini patres, eis filios probos, & obsequentes exheredare licere, quia suo iure non coguntur hæredes scribere. Ita enim ibi, sicut & alibi, in filijs exheredandis sine causā peccatur; sed hoc peccatum ibi non punitur, neque cogitur quis non peccare, licet alibi ad obseruatiā huiusmodi iuris cogantur; ipsi tamen viderint, an sit causā, & permissione abutantur. Simplex enim fornicatio iure ciuili non punitur, & lupanaria permittuntur: non quòd ius ciuile illud probet, sed quòd non puniat, vt hoc permissio, ab alijs enormissimis peccatis homines abstrahantur, vt omnibus in confesso est. Dicit ergo aliquis se non peccare, quia ius ciuile non punit? absit. Non enim probat, sed tantum penam ius illud naturale transgredienti non imponit; hoc est, non per omnia ei iuri inferuit; non cogit non facere, quod contra naturale ius est, quia ciuile tantum tuetur bonum, ad quod nihil hoc aliquando pertinet. In hoc ergo, & similibus non ius naturale tollit, sed ad eius obseruantiam non cogit: quod diuersissimum est. Illud enim efficere ius ciuile non potest. §. sed naturalia. Instit. de iure natur. hoc autem facere sæpè ad Reip. conseruationem necessarium est. Vnde optimè Modestini. in l. legis virtus ff. de legibus. † permittere, aliquando legis mu-

F nus

nus esse dixit; licet permissionis, vocabulum, in alia latiori quandoque significatione sumatur, vt in l. leges sacratissimæ. C. de legibus. in c. omnis lex. 1. distinct. Ex quibus videbis, quàm futilia sint argumenta, quibus ius ciuile contrarium Diuino, & naturali aliquando esse dicat Iacobus Isnard. in dialogo ad ius ciuil. perdiscend. hortatorio. Vides ergo naturam iuris ciuilis; vides vim, & potestatem eius ab Vlpiano graphicè descriptas. Tuum ergo erit † ius ciuile ad naturam reducere; & cum sis iustitiæ sacerdos, considerare, quod optimum inter alia dixit Horatius. 1. ferm. saty. 3. iura mentu iniusti inuenta esse. † Non ergo iniustum quid in iure haberi credas, aut interpretari permittas; sed omnia ad iustitiam, & æquitatem esse reducenda, constanter habeto. Cum ergo aliquid à iure permitti vides, non illico iure approbatum putas; † Sat enim est esse permittum, vt non omnino bonum iudices. Nam, vt ait Diuus Chrysostus. in c. hac ratione. 31. q. 1. quod permittimus, nollentes præcipimus, quia malas hominum voluntates ad plenum prohibere non possumus. Et Diuus Gregorius in c. Nerui. 13. distinct. ad finem non sine vitio est quod ignoscitur, & non præcipitur. In quam sententiam plura (vt solet) cumulat Tiraq. in l. connubiali. 9. glos. 1. numero. 2. cum multis sequentibus. Etenim verè ius permif-

permissionis mala, & indifferentia tantum respicit. Verum in hoc nihil ius ciuile iniusti habere crede; quia nihil sæpè agit, nisi in non agendo culpes: quod aliquando ratione alia naturali bono publico congruit.

De consuetudine, & quid significet Impudum ait, non vincere legem.

Cap. V.

- 1 *Consuetudo habet vim legis. idq; in omnibus. numero. 8.*
- 2 *Consuetudo est lex quedam tacita.*
- 3 *Differentia inter consuetudinem iuri contrariam, & nulli iuri aduersam, & intellect. c. cum tanto. de consuetudine.*
- 4 *De consuetudine, quæ non est contra legem, non est iudicandum, sicut nec de lege ipsa: & habet pro se præsumptionem rationis. num. 5.*
- 6 *Legislatoris officium est, exquirere consuetudinum rationem.*
- 7 *Magna conuenientia est, in iuribus consuetudinis, & legis.*
- 9 *Consuetudinem, sicut legem, ratio commendat.*
- 10 *Intellectus. c. consuetudo. 1. distinct.*



QUANDO mihi doctorum placita, & afferre, & refellere fugiendum est, in hac erit præcipuè animaduersione: vbi tam varij, & inconstantes, tanq; in aperta luce cæcutientes fuerunt, vt referendi, improbus; improbandi, incassus labor futurus sit. † Nam cum pluribus iuribus ex titulo. ff. de legib. probetur, consuetudinem vicem legis obtinere: eò quòd cõstat ius, ex scripto, & non scripto. l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. Ius autem ex non scripto, consuetudo est, quod non minus, quàm quod scriptum est, ius feruatur. l. sed & ea. ff. de legib. quò tendit parificatio illa facta per Iulianum in l. de quibus. ff. eodem titulo, de legibus. ibi, Nam quid interest suffragio populus voluntatem suam declarat, an rebus ipsis & factis? † Et cum sit consuetudo demum lex, tacito consensu populi lata, tantæq; autoritatis, vt non fuerit necessariũ scripto eam comprehendere, vt inquit Iurisconsultus Paul. in l. Imo magnæ. ff. de legib. Primus Accurs. in d. l. de quibus. & post eum quotquot de ea re scripsere, totum hoc turbarunt, ex l. 2. C. quæ sit longa consuetudo. Vbi Imperator Constantinus, consuetudinis non vilem autoritatem esse dicit: sed non vsq; adeò sui valiturã momento, vt aut rationem vincat, aut legem. Cui difficultati, vt satisfaciant doctores, plura de speciali consuetu-

fuetudine, & lege generali: plura de præscriptione, & ratione consuetudinis cõminiscuntur. Verum illi mihi magis excusatione digni videntur, qui de consuetudine irrationabili, & non legitime præscripta loqui legem illam affirmant. Quam ad id probandum securè allegat Autor. præptuar. iuris diu. & hum. verb. consuetudo. glos. 1. Non q; hic intellectus absurdissimus non sit; huiusmodi enim consuetudinis, non solùm est vilis autoritas, sed nulla quidem contra legem, cum sit corruptela sæpissimè: sed quia ad id induci potuerunt doctores ex verbis Gregorij. ix. in c. cum tanto. de consuetud. quæ hoc insinuant. Idque apertè fatetur Iason in addition. ad Portium. in §. ex non scripto. Instit. de iur. natur. ad fin. At illius capitis sensum, & difficultatem penè nulli agnoscunt. Nam dum dicit ibi Pontifex, non esse vilem autoritatem cõsuetudinis: & postea eius valorem, ad tollendum ius positium, expendit ex ratione, & præscriptione: videtur apertè fateri consuetudinem irrationabile, & non præscriptam aliquid vigoris obtinere: quod absurdissimum esset. Ego verò etsi credam caput illud maximam difficultatem continere; non ex alterius oppositione, sed sui ipsius repugnantia; † putarem tamen differentiã constituere Pontificem ibi, inter consuetudinem iuri contrariam, & nulli iuri aduersam.

sam. Ut hæc, vel ex consuetudinis nomine, in his,
 quæ ex non scripto descendunt, vicem legis obti-
 neat; † ita vt nõ sit de ipsa, sed secundum ipsam
 4 iudicandum: vt in lege faciendum nobis Irido-
 rus scriptum reliquit in c. in istis. 9. distinct. At
 de illa, id est de consuetudine iuri contraria, iu-
 dicium sit, an rationem contineat, sitq; legitimè
 præscripta. Vides ergo differentiam inter consue-
 tudinem, & consuetudinem optimè iure compro-
 batam. Namque, cum consuetudo legis vicem
 obtineat, vt iam apparebit, si iuri non sit con-
 5 traria, † habet pro se præsumptionem rationis,
 vt habet lex. Si verò sit contraria, tunc exigen-
 dum erit, an ratione consistat, vt legem, & eius
 rationem tollat. Ex quibus cognosces illius capi-
 tuli mentem. Licet tamen hæc de consuetudine
 6 iuri non contraria dixerimus; † Legislatoris ta-
 men officium erit, consuetudinem huiusmodi ad
 normam iuris redigere, eiusq; rationem exquire-
 re. Verùm supradictæ difficultati inter legem de
 quibus. & l. 2. non ex hoc capite satisfieri potest.
 Namque lex illa. 2. non distinguit inter consue-
 tudinem, sed eius naturam expendit, & legem nõ
 vincere dicit. Vt ergo conuenire inter has leges
 possit, afferenda sunt etiam quedam verba ex vsu-
 bus feudorum. hbr. 2. titulo de feudi cogni-
 tione. c. 1. quæ totò propè celo ab illa. l. 2. dif-

,, sentire videntur. Inquit enim, legum Romano-
 ,, rum non est vilis autoritas: sed non adeò vim suã
 ,, extendunt, vt vsum vincat, aut mores. Quæ ver-
 ba, cum coniunxerit Cuiacius in dicto. c. 1. de
 consuetudine. Iuri non contraria interpretatur:
 acsi tunc lex, & consuetudo de victoria certent,
 cum non pugnent. Mihi tamen, non solùm dif-
 ficultatè non augere videntur, sed controuersiam
 omnem illa verba dirimere. Quid enim aliud est
 asserere, quòd lex non vincit consuetudinem: ne-
 7 que econtrà, consuetudo legem: † nisi conuenien-
 tiam magnam inter eas esse ostendere? Non er-
 go lex magis habet roboris, quàm consuetudo:
 quæ quidem tacita lex est, & legem imitatur. §.
 8 ex non scripto. Instit. de iur. natura. † Idque in
 omnibus, vt agnouit ibi Accursius, in tollenda le-
 ge, & corrigenda. Nam sicut lex tollit legem,
 ita & consuetudo. l. de quibus. ad fin. ff. de le-
 gibus. Interpretanda etiam: quia sicut. l. per le-
 gem interpretatur, eiusque est interpretari, cuius
 est condere. l. I deoque. ff. de legib. l. fin. C. eo-
 dem. ita & consuetudinis est interpretari, estque
 ea optima legum interpret. l. si de interpretatione.
 ff. eodem titulo, de legibus. Tum etiam, sicut ex
 lege ad similia procedere debemus, vt docet Iu-
 lianus in l. non possunt. ff. eodem. ita & in con-
 suetudine obseruare oportet; quod proximum, &

consequens ei est ex eodem Iuliano in dicta l. de quibus. Meritò ergo dicitur, consuetudinem non vincere legem: in vigore nempè, & vi; neq; legem consuetudinem. Quam solutionem, cum hæc scripseram, inueni Duarenum obscurè agnouisse in d. l. de quibus. & in 2. lib. disput. anniuers. c. 32. Quam verò nos exactiùs intelligamus, conferenti iudicium erit. Cum tamen consuetudo consideratur vt lex, de natura sua requirit legitimum tempus, & usum. Inueterata enim consuetudine rebus ipsis, ac factis voluntatem suam declarat populus. d. l. de quibus. ad fin. De natura verò legis rationem requirit, & alia iuxta Diuinam illam Diui Iudori sententiam in c. erit autem lex. quarta distinct. † Consuetudinem namque, sicut legem, ratio commendat. c. consuetudo. 1. distinct. Neque hoc tamen contradicit nostræ sententiæ, de consuetudine iuri non contraria; quia iam ibi diximus, eam sicut legem habere rationem præsumptam, de qua nobis non sit iudicandum. † Quod autem in d. c. consuetudo. traditur, definiendo consuetudinem eam pro lege accipi, cum deficit lex: intelligi potest iuxta principium. l. de quibus. in consuetudine legi nullæ contraria, vt explicat Cuiacius in d. c. 1. titulo de feudi cognit. Verum id definitioni non congruit, vt in ea de alterius tantum diffiniti parte

te

te mentio fiat. Quare, hæc Cuiacij sententia, non placet. Interpretari ergo poterit (vt mihi videtur) verissimè de consuetudine quauis, siue iuri contraria, siue non contraria; vt ea pro lege accipiat, cum deficit lex. Si enim non est contraria, deficit lex, quia non fuit. Si verò est contraria, deficit lex, quia non est: vtpotè contraria consuetudine sublata. Semper ergo accipitur consuetudo pro lege, cum lex deest: siue in casibus, in quibus scriptis legibus non vtimur; siue quando leges tacito consensu populi per contrariam consuetudinem sunt abrogatæ: vt conceptis planè verbis in d. l. de quibus. probatur. Ex quibus omnibus, nihil inter iura hæc nõ conuenire patet, & consuetudinis natura intelligitur.

*De seruo pratore, ad L. Barbarius
Philippus. ff. de Officio Prator. Cap. VI.*

1. *Seruus inscienter prator factus, non est verè prator: sed de equitate. num. 3. & 5.*
2. *Seruus de iure civili, nihil est.*
4. *Verba humanius, benignius, & similia, significant equitatem iuri oppositam.*
6. *Prator equitatem sequutus, non facit verè heredem.*

G

7 *Aequitas*

- 1 *Æquitas sola, non facit verè prætorem.*
 2 *Status populi, non pendet ex prætoris statu:*



VM Triumviralibus temporibus, quibus (vt Ouidij 5. Trist. verbis utar) victa pugnaci iura sub ense iacebant, Barbarius Philippus, seruus fugitiuus, Romæ prætor designatus esset: vt ex Suyda Historiam referunt Adrian. Turneb. 7. aduersar. c. 7. & Antonius Contius lib. disput. 1. c. 2. occasionem dedit Iurisconsultis quærendi; an fuerit prætor, valerentque per eum gesta. Quo exemplo proposito, id quærit Vlpian. in l. Barbarius. ff. de offic. prætoris. quod, ne ipsius temporibus minus congruum videretur, addit in fine legis illa verba

„ Vlpianus, Quod ius multò magis in Imperatore
 „ obseruandum est. Decisionem autem legis doctores, ita confundunt, vt vix ex eis veritatē erucere possis. Aiunt enim (quod communis obseruat) tres in hac lege quæstiones tractari: quas ego tamen non cognosco. Prima illis quæstio est. An fuerit verè prætor. Secunda, an valeant per eum gesta. Tertia, an fuerit liber. In quibus expediendis, satis sibi contrarij sunt, & inconstantes. Quorum sententijs omissis, credere omnem huius legis quæstionem eò tendere, vt doceat Iurisconsultus, an gesta per seruum prætorem, cui

in-

inscianter prætura decreta est, valeant. Primò tamen examinat quæstionem, An fuerit verè prætor, vt Pomponius affirmarat. † Et, vt mihi videtur, verè prætorem non fuisse, asserit. Nam licet ex legis litera vtrunque elici possit: & fuisse nempè, & non fuisse: vt contrà sentientes doctores probant, varièq; contextum legunt. Turnebus, vbi suprà, qui ibi, vbi nostri libri habent, atquin verum est, prætura eum functum: legit, atquin, vera etiam prætura eū functum. Et Contius in d. c. 2. ibi, dignitate prætoris functus sit; reponit, dignitate prætoris functus non sit: quod & latinitatis ratio suadet. Superflua tamen esset quæstio, An valerent per eum gesta, si verè prætorem fuisse, Vlpianus cōcederet. Quod primo intuitu, iam diu in hac lege obseruaram, inuenique

2 apud Contium animaduersum. † Suaderi etiam mihi non poterat, seruum, qui iure ciuili nihii est. l. quod attinet. ff. de reg. iur. de iure ciuili prætorem esse. Dicit ergo eum prætorem non fuisse: quo solo effugies oppositionem. l. cum Prætor. ff. de iudic. Qua in concilianda, plura comminiscitur Anton. Gouean. in libr. 1. variarum

3 lection. c. 6. † Valere tamen de æquitate, per eū gesta, fatetur Iurisconsultus, atq; apertè ostendit. † Ibi, humanius est: vt etiam agnouit ex hoc verbo, Accursius: eò enim tendunt hæc in iu-

re appellationes : accipiendæ quidem de æquitate, quæ summo iuri opponitur. Sequitur ergo Vlpianus, auream illam Modestini sententiam, quæ habetur in l. nulla. ff. de legib. vt nulla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patiatur, vt quæ pro hominum vtilitate introducta sunt, cōtra ipsorum cōmodum producantur. Vnde, valere gesta, ob vtilitatem eorum, qui apud hunc prætorem egerunt, humanius esse Vlpianus inquit. Estque differentia iuris, & æquitatis: vt summo iure, prætor non fuerit, qui eodem iure nullus erat. † De æquitate, valerēt per eum gesta, sicq; reputandus, quo ad ea, prætor, ne sit effectus sine causa. Cum sit ergo de æquitate; verum erit, si eum prætorem non fuisse asseramus; sicut hæredem de equitate, † id est à prætore, qui æquitatem sequebatur, factum, non dicemus hæredem. §. quos autem. Instit. de bonorum possession. Vt igitur æquitas non potest facere verè hæredem, quia est

7 appellatio iuris ciuilibis: † ita non potest facere verè prætorem, quòd est ciuile officium: ex quò omnis huius legis pendet intellectus. Ea ergo in summa differentia est inter Pomponium, & Vlpianum, quòd ille de iure prætorem dicebat, suis fortasse argumentis ductus: hic verò de æquitate: id est, quasi prætorem, vt valerent per eum gesta, ne sit (vt dixi) sine causa effectus. Vnde etiam

publica vtilitas versabatur, vt esset capacitas quædam, & quasi possessio, quo ad ea, quæ edixit, & decreuit: vt rectè Bart. noster annotauit in l. 2. C. de senten. Quam verò tertiam quæstionem docto. dicunt in hac lege: quæstionem non esse: vel ex eo apparet: quòd superfluum esset, & absurdum quærere, an sit liber is, quem, ob seruitutem, non esse verè prætorem Iuriconsultus asseruerat. Id tamen Vlpianus adducit in argumentum æquitatis, & pro decidendi ratione: quòd potuit populus Romanus seruo decernere hanc potestatem: idemque Imperator, apud quos summa erat legum, suo quoq; tempore, potestas. Vt rectè dixerit, vbi supra ad fin. Goucan. quod non tantum nuda hæc vtilitas, quasi prætorem facit Barbarium: sed illud quoque, quia à populo creatus est, qui etiam seruo mandare hunc honorem poterat: quòdque, si scijisset seruum esse, dando ei hanc dignitatem, liberum effecisset. Meritò id quidem, ne omne ius subuerti videretur; vt esset prætor, quòd ciuile est, qui ciuilitate nullus erat; contineret enim repugnantiam, nisi liberum effecisset. Neq; ex eo tamen, quòd Barbarium seruum fuisse fateamur (vt & ipse agnouit, dum se redemit,) sequitur, populū Romanum eo tempore, seruum fuisse. Quod Bartolum nostrum dixisse miror, † quasi populi Ro-

mani status penderet ex statu prætoris : licet & nos, qui seruum fuisse agnoscimus, prætorem non fuisse, etiam affirmamus: sed tantum possessorem illius dignitatis. Quibus (vt credo) satis hæc lex intelligitur: veraq; differentia inter Pomponij, & Vlpiani opiniones agnoscitur. Neque hic de communi errore ius faciente, aliquid meminisse oportuit. Is enim communis error, iam est ab alijs rectè explosus: cum nihil minus in hac lege, quàm error, ius faciat.

De conuentionum diuisione ad L.

Conuentionum. ff. de pact.

Cap. VII.

1. *Communes opiniones, perduxerunt leges in potestatem suam.*
2. *Dei cultus, & Magistratum creatio, sunt iuris naturalis, & gentium.*
3. *Præcipua pars iuris publici, Imperatorum tempore erat abolita.*
4. *Non licet pro libito leges emendare.*
5. *Propter Tribonianum, siue Iustinianum, alios Iurisconsultos defendimus.*
6. *Conuentiones publicæ, semper pacem respiciunt.*

DIF-



DIFFICILE satis doctoribus videtur, conuentionum diuisionem à Iurisconsulto traditam in l. Conuentionum. ff. de pactis defendere: cui plura obijciunt, neque se satis explicant. Ego verò eorum placita non referam; hanc enim legem mihi imposui, vt in transferendis aliorum sententijs parum immorer, neque ex his paginas impleam. Quod, si esset à nostris Iurisconsultis factum, melius cum iure actum esset: vt ne aliorum placita transferendo, eisdem sæpissimè verbis comprobarent. Ex quo, communes opiniones, etiam aliquando falsissimæ, oriuntur, † quæ perduxerunt leges in potestatem suam. Non tamen exinde antiquis inhærendum, eorumque sententias, & amplectendas, & referendas, non probo; sed id cum delectu fieri debere, & quando relatio illa aliquid præster, constanter affirmo. Quod etiam mihi in hac animaduersione faciendum erit, vt ex aliorum placitis, legem supradictam intelligam, quam non tamen ipsi ex hoc interpretantur. Erit igitur plani eius intellectus, si similem legem in diuidendi ratione, & eiusdem Iurisconsulti, consideremus. Ea est. l. 1. §. huius studij. ff. de iust. & iur. Vbi Vlpianus, ius publicum, & priuatum esse dicit: priuatumque collectum ex præceptis iuris naturalis, gentium, & ciuilis. Vnde aliqui etiam inferunt, publicum ius

non

non ex eisdem colligi: ex eoque capite Vlpianum reprehendunt; licet tamē id concedat de iure publico, Loriottus de iuris arte, titu. de iure Axiom. 26. Vbi ius publicum, cum naturali communione habere non posse, affirmat: & Alciat. lib. 1. parerg. c. 31. qui naturalia, & iurifgentiū præcepta, ad statum rei Romanæ non pertinere dicit. † Mihi autem plura ad Dei cultum, magistratuumq; creationem pertinentia, quæ huius iuris sunt, & gentium etiam esse, religio est asserere. Vnde aliter legem illam interpretantur Fortunius Garfias in repetitione eiusdem §. huius studij. Anton. Vacca in notis ad eundem ex Aldobrandino in. §. fin. Institut. de iust. & iur. Vbi idem docet Hotom. & Misinger. Nempè, non ibi negare Vlpianum ius publicum esse compactum ex eorundem iurium præceptis; sed cum ius diuidatur in publicum, & priuatum: scilicet ius, ut est ars, quod supra in c. 1. ad omnem illam legem annotauimus; atque Iurisconsultis penè nihil de iure publico erat agendum: † cuius præcipua pars, eo tempore, nulla erat: lege nempè Regia abolita, ut docet Rebard. lib. 5. variorum. c. 12. Ideo reiecta prima diuisionis parte, quæ illi tractanda non erat; secundam, de qua erat futurus sermo, ex illis præceptis collectam esse dicit; non per hoc negans priorem par-

tem

tem eisdem præceptis constare. Ex his enim legem hanc intelliges, ut non sit necessaria emendatio Rebaridi lib. 4. variorum. cap. 1. qui eam omnem mutat, reiecto altero ex verbis, priuata, sublatoque verbo, aut iuris gentium: tamquam Triboniani, aut scioli alicuius additamentū. Quod ego semper abhorruī; † quia si pro libito leges emendare liceret, aliaq; commenta esse dicere: planè in nostra esset potestate, omne ius ciuile mutare. Quod autem mihi minus placet, estq; nouioribus magis in vsu, reprobatio est quorundam in iure, quod ea Tribonianus addiderit; eum facinorosum, impium, & improbum appellando. Non tamen video, qua ratione astricti simus, Papi-niani, Vlpiani, Pauli, & aliorum Iurisconsultorum commentaria defendere, & ab omnibus impugnationibus vindicare. Neque idem dicendum sit de his, quæ fortè aliquando Tribonianus ex vsu addidit; † propter quem, siue Iustinianum alios Iurisconsultos defendere, nostrum munus est. Si enim Vlpianus dixisset, Conuentionum tres esse species, quæ aut ex publica causa fiunt, aut priuata, aut legitima, quod sibi Rebardus suafit; neque in Pandectis esset relatum omnino illud, quis tamquam legem tutaretur? haberetne plus autoritatis, quàm doctissimi Iurisconsulti opinio? aut sententia? minimè. Si ergo sic habe-

H mus

mus in Pandectis, siue id sit à Triboniano additum (quod minimè putarem) siue ab Vlpiano dictum, sic defendere teneremur. Cum etiam lectio illa plus in diuidèdi ratione peccet. Si enim tres sunt species, aut publica, aut priuata, aut legitima: sequitur quòd legitima, non sunt publica, neque priuata. Consequentia quidem necessaria est; absurdum autem, quod sequitur, præter alios, fatis ipse Rebardus improbat. Erit ergo defendenda hæc lex, vt eam habemus, neque mutanda, vt defendamus. Et obseruandum, species hic, vt Iurisconsultis mos est, & genus, & speciem, significare. Inquit ergo Vlpianus, Conuentionum esse tres species; publicæ enim sunt, aut priuatae. Publicæ autem, licet sint & legitimæ, id est iuris ciuilibus, & iuris etiam gentium, vt patet, fatisque Rebardus ipse docet; † quia tamen vnicam semper causam respiciunt; nempè pacem, vt Iurisconsultus planè attestatur: nullaque exinde est differentia inter conuentiones publicas, quæ sunt iuris gentium, & quæ sunt iuris ciuilibus; nisi fœciale agere Iurisconsultus in his tradendis vellet. At quia inter priuatas conuentiones iuris gentium, & ciuilibus, maxima quidem differentia est, vt in sequentibus legibus apparet: reiecto illo primo diuisionis membro, de quo nihil erat agendum; secundum, quod sibi tractandum as-

su-

sumit, subdividit Iurisconsultus in legitimum, & Iurigentium; facitque ex diuisione, & subdivisione altera, vnicam diuisionem. Qui ordo, & si strictæ diuidendi rationi non congruat, breuitati tamen consulens, non est omnino improbandus. Nam cum Vlpianus diffinire per partes diuisionem nollet, nisi in eis speciebus, de quibus erat habenda disputatio; Ideo non omnino diuidendi regulas obseruauit. Explicantur autem due illæ subdivisionis species in legibus sequentibus: de quibus in sequenti animaduersione erit agendum.

De Conuentionum speciebus ad L. Legitima. & L. Iurigentium. ff. de pactis. Cap. VIII.

- 1 *Conuentio Iurisconsultis est genus.*
- 2 *Conuentio generaliter diuiditur in obligatoriam, & non obligatoriam. explicatur numer. 11.*
- 3 *Legitima conuentio semper est obligatoria.*
- 4 *Legitimum est illud, quod ad ius civile pertinet.*
- 5 *Quæ sunt prius natura, & ordine præcedunt.*
- 6 *Stipulatio est de iure ciuili, vt obligatoria.*
- 7 *Ex obligatione conuentionum diuisionem metiuntur Iurisconsulti.*

- 8 *Iurisgentium conuentiones alia obligatoria, alia non obligatoria.*
- 9 *Conuentiones vtrò, citròque obligatoria, id est contractus, obligant omnes de iure gentium.*
- 10 *Conuentiones non vtrò, citròque obligatoria omnes non obligant, nisi sint legitima.*
- 12 *Pactum legitimum non est nudum, sed illi opponitur.*
- 13 *Nullum de iure civili pactum non nudum, nisi legitimum.*



ONVENTIONVM Diuisionem iam supra explicauimus. Cui consequens est, vt eius partes absoluamus, aliterq; quàm hactenus doctores fecerunt, intelligamus. In quo nihil mihi cum Cicerone, Cornifitio, & alijs oratoribus: quos in hoc à Iurisconsultis diuersa sentire, & aliter conuentionem, atque pactum accipere, aduertit Iacob. Rebard. lib. 2. variorum. c. 1. Cum Iurisconsultis ergo, si genericam diuisionem facere velis, est à conuentione, priuata inquam, incipiendum; † quæ illis generis nomen est, vt docet Vlpian. in l. 1. §. conuentionis verbum. ff. de pactis. Vnde contractus per conuentionem describuntur in l. Iurisgentium. ff. eodem. Pactumq; conuentionem esse dicit Iuriscon. in l. pactum. ff. de pollicitat. idque iam
ani-

animaduenterunt Franciscus Duaren. lib. 2. disput. anniuers. c. 8. & Iacobus Rebard. in d. c. 1. At in explicandis subiectis speciebus, ipsi, (vt alij omnes) non parum labuntur. † Erit igitur diuidenda conuentio, in obligatoriam, & non obligatoriam. Obligatoria conuentio est, aut legitima, aut Iurisgentium; quibus cognitis, cognoscetur etiam, quæ sit non obligatoria, iuxta consuetum Iurisconsultis, atque optimum docendi modum, de quo in l. 1. cum similib. ff. de his, qui sui, vel alieni iuris sunt. Obligatorias autem conuentiones satis Iurisconsulti explicarunt, in l. legitima. & in d. l. Iurisgentium. ff. de pactis.

3 † Est ergo legitima conuentio semper obligatoria; illa nempe, quæ lege aliqua iuuatur, vt Paulus docet. † Legitimum enim est illud, quod ad ius ciuile pertinet. Vnde illud, quod iuris ciuile est, legitimum appellat Arist. lib. 5. Ethic. siue de morib. c. 10. & 15. vbi sic rectè vertit Lambinus, Et cum huiusmodi conuentio nulla sit, non obligatoria, ab ea conuentione, licet minus principali, vt quæ iuris ciuile sit, exordiuntur Iurisconsulti; cum contra sapiùs, quæ sunt Iurisgentium, † sicut natura, ita & ordine præcedere soleant. Ad quam legem referendæ sunt omnes illæ conuentiones, quæ à iure ciuili nomen, vim, & naturam acceperunt. Referenda etiam stipulatio,

latio, quæ etfi Iurifgētium esse aliquibus placeat, inter quos id præcipuè probat Bernard. Vualterus. lib. 1. Miscellan. c. 11. qua tamen ratione Iurifgentium est, actionem non parit, sed tantum exceptionem; vt docet optimè Rebard. lib. 4. variorum. c. 1. pagina à principio capitis. 4.

6 † Vnde obligatoria non est, nisi in quantum legitima. Quare non est admittendum id, quod Æmilius Ferretus in d. l. legitima. se considerasse iactat: loqui nempè legem eam de conuentione, quæ opponitur Iurifgentium. Namque lex illa accipienda est, de ea etiam conuentione, quæ licet sit in generalitate Iurifgentiū, ciuilitè quo ad obligationem illi opponitur; id est, quæ non nisi à lege approbata obligaret. † Ex qua obligatione totam illam diuisionem Iurifconsultos metiri, docet apertè Vlpianus in d. l. Iurifgentium. in principio: vt non sit necessarium cogitas non esse de Iuregentium conuentiones, ad hoc, vt ad l. legitima. referantur. Vbi enim conuentiones sunt in hac generalitate, Iurifgentium erunt. Sed sufficit quidem, si hæc conuentio legitima, id est cum hac solemnitate, & nomine: cum hac actione, & obligatione, de iuregentium non sit.

8 † At Iurifgentium conuentiones, vt ad hanc diuisionis partem accedamus, quædam obligatoriæ sunt, & actionem pariunt; quædam non ob-

li-

ligatoriæ, & exceptionem tantum producant, ex dicta lege. Iurifgentium. Si autem ex ea generaliter uis cognoscere, quæ actionem pariunt; accipienda erit lex illa à fine principij. † Omnes enim illæ conuentiones, quæ contractum efficiunt: id est vtrò citròque obligant, quod Græci Synallagma vocant: quod apertè docet ex Labeone, Vlpianus in l. Labeo. ff. de verb. signif. Vt non recipienda sit interpretatio illa, quod Synallagma in d. l. Iurifgentium. negotium ciuile significet. Hæc inquam omnes obligatoriæ sunt, & actionem pariunt, siue in aliud nomen contractus trãseat; siue sit contractus innominatus. Dum enim contractus sit, hoc, vel illo nomine, semper actio conceditur, vt in d. l. Iurifgentium. con-

10 ceptis planè verbis probatur. † Alię autè cõuentiones, quæ non vtrò citròque obligationem continebant, omnes ad vnam obligatoriæ non erant, & ad actionem parandam inefficaces, nisi tamen

11 legitimæ essent. † Vnde si rem ipsam exactè, & leges consideremus, videbimus conuentionem, quod (vt diximus) generis nomen est, diuidi in contractus, & pacta. Contractus, conuentio est, quæ vtrò citròque obligat. Pactum, quod vnum tantum ex pacifcentibus astringit. Contractus conuentio, semper est de iuregentium, semperque obligatoria, vt diximus. Pacti autè, aut est legitima, &

tunc

tunc obligatoria; aut de iure gentium, & tunc nuda; licet etiam & inter pacta non legitima differentia sit, si rectè horum naturam perpendas. Quod non admodum curarūt Iurifconsulti; sunt enim ex his quædam, quæ non modo non civilem, sed ne naturalem quidem obligationem habent: vt in sequenti animaduersione est tractandum; quod est pactum non iustum. Vnde aut erit pactum legitimum, id est à lege approbatum; & tunc est obligatorium; aut non legitimū, id est, nudum, quod actionem non habeat, sed tantum exceptionem, hocq; si est iustum. Namq; si non est iustum, neque obligationem naturalem continet, neque exinde exceptionem parit. Est tamen cauendum à Cuiacio in d. l. 1. ff. de pactis. Cum quo, si omne pactum nudum appelles, † & legitimum etiam nudum dicas, excitaris antinomiam inter mille leges, quæ ex pacto nudo actionem non concedunt, nihilque magis fugiunt, quàm ex pacto nudo actionem dare; & d. l. legitima. ff. de pactis. quæ aliquādo actionem ex pacto oriri ait: Cum nempe legitimum est, & lege aliqua iuuatur. Tum etiā Cuiacij alioquin doctissimi viri sententiæ omnino refragatur Alexandri Imperat. responsum in l. legem quam. C. de pactis. vbi inquit, ex pacto actionem non nasci; & subdit, Tunc enim hoc iure vtimur, cū nu-

nudum est. nam aliter, quid pacti nuditatem cōminisceretur? Quæ omnia, si rectè animaduertas, cognosces superfluam fuisse doctorum disputationem de vestimentis pactorum. Tum quòd non rectè dicimus, pactum vestitum, quia pactum nudum appellamus. † Tum etiam, quia iure civili, vnica tantum ratione pactum non nudum efficiebatur; cum nempe à lege auxilium accipiebat, & ab ea erat approbatum, factumq; legitimum. Quam vnica rationem docet Paul. Iurifcon. in d. l. legitima. quod tamē nobis iam erit latius repetendum.

De pactis, & an ex pacto nudo detur actio iure canonico, vel etiam regni. Cap. IX.

- 1 *Pactum nudum penè non cognitum doctoribus.*
- 2 *Pacti nudi diffinitio per Bart. eadem per Baldum. numero. 4.*
- 3 *Pacta nuda factum tantum respiciunt.*
- 5 *Pactum nudum dupliciter considerandum: non tamen de iure Regio. numero. 24.*
- 6 *Pactum nudum de iure civili, obligatorium tamen de iure gentium, efficax ad excipiendum: non tamen de iure Regio. num. 25.*

- 7 - Pactum iustum quid ; & iterum num. 20.
- 8 - Conuentio generalius quid obligatione.
- 9 - Pactum, & conuentio sæpè idem sunt.
- 10 - Pactum iusto oppositum, inefficax de iure gentium, est quod à Bart. definitur . & eius exemplum numero 11.
- 12 - Obligationum substantia, consistit in animo obligandi.
- 13 - Pactum verè, & ex se nudum, nullo iure obligare potest.
- 14 - Actio obligationis est correlatiua.
- 15 - Intellectus . l. 2. titulo 16 . lib. 5 . comprobatur & num. 22.
- 16 - Stipulationis origo.
- 17 - Stipulatio ab stipulo, id est firmo, dicta.
- 18 - Intellect. principij Instit. de verbor. obligation.
- 19 - Verborum obligatio nulla iure civili, nisi stipulatione concepta.
- 21 - Ius Regium omnibus pactis ex obligatorijs actionem tribuit ; Etiam si stipulatio non sit interposita. num. 22. Et idem facit ius Canonicum. num. 23.
- 26 - Nullum de iure Regio iam pactum nudum : nisi quod est de iure gentium nudum, & non obligatorium.



ANTIQUA inter nostros doctores contentio est ; An detur actio ex pacto nudo. Et inter omnes penè cõuenit, de iure civili actionem non dari : de iure canonico actionem concedi. Quod etiam de iure Regio consti-

stitutum est. Licet Aemilius Ferretus, & alij id de iure canonico negent, & à ciuili non discordare affirmant ; de iure tamen Regio nullus, quem viderim, hucusque negauit. Ego tamen hanc differentiam inter iura non concederem ; licet aliter pactum nudum, de iure Regio, ac Canonico, quam de iure ciuili accipiendum, mihi nulla dubitatio sit. Quod, vt pateat, erit à cognitione pacti nudi incipiendum ; † parum enim cognitum fuisse doctoribus, ipforum disceptatio attestatur. Nos tamen, vt id fugiamus, prius diffinitionem pacti nudi examinabimus. Cuius duas ab antiquis traditas diffinitiones reperiens ; alteram à Bartolo, qui ferè semper veritatem cognouit. Bartol. inquam, in l. Iurisgentium. §. igitur nuda. nu. 1. & §. quinimo. num. 14. ff. de pactis. quem ubique sequuntur doctores ; † vt sit illud pactum nudum, quod stat in puris terminis conuentionis. Licet tamen cum omnes penè sequuti sint, neque ipse se, neque illi illum explicant ; ac si ex intellectu eorum non tota penderet disputatio. Est igitur pactum nudum, quod stat in puris terminis conuentionis : cum nempe neque habet in se negotium aliquod, vt apertè diffinit Vlpianus, in l. solent. ff. de præscrip. verb. aut nulla subest causa, vt idem Iurisconsul. in d. l. Iurisgentium. §. sed cum nulla . ff. de pactis. docet. Huius erit

exemplū in omnibus Conventionibus, quæ cum
 3 utrinque in idem consensum habeant, non ta-
 men continent obligationem, † neq; aliud, quàm
 factum quoddam, respiciunt. Vt meritò dixerit
 Iulius Paul. in l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff.
 5, de pactis. in pactis factum versari. Quæ Bartoli de-
 finitio verissima est, & pacti nudi naturam egre-
 giè explicat. At neque reijcienda est altera, quam
 4 ex antiquis relatam probat † Bald. in d. §. igitur
 nuda. Pactum scilicet nudum esse, quod nullo
 legis auxilio iuuatur: inefficaciam pacti, quoad
 obligationem, ostendens. Vt autem vtramq; pro-
 5 bes diffinitionem; † est animaduertendum, pactum
 nudum dupliciter considerari. Aut nudum de iu-
 re ciuili: aut vt nudum de se, & de iure gentium.
 Illud à Baldo rectè diffinitur; hoc à Bartolo.
 6 † Est enim pactum quoddam, quod etsi de
 se, & de sua natura obligationem contineat,
 sitque verè obligatorium; quia tamen à lege
 aliqua non iuuatur, nudum de iure ciuili repu-
 tandum est; licet, ob naturalem obligationem,
 efficax sit ad excipiendum. Nam, vt supra in c.
 4. præuidimus, non in totum ius ciuile à natu-
 rali, vel gentium recedit. Vnde exceptionem ob-
 ligationi naturali concedit; &, quod idem est,
 indebiti condictionem impedit. Si enim normā
 iudicij rectè expendas, & indebiti repetitionis. ex
 clusio

7 clusio, exceptio est. † Et hoc pactum est, quod
 iustum Papinianus appellat in l. Stichum. §. na-
 turalis. ff. de solutionibus. Vt cauendum sit ab
 Alciato in l. lege obuere. ff. de verbo. signi-
 ficat. & lib. 4. paradox. c. 7. qui pactum iu-
 stum stipulatione vestitum, ac roboratum inter-
 pretatur. Cum nihil magis prædicto. §. contra-
 dicat: vbi Papinianus agit de obligatione natura-
 li per eandem dissoluenda, non per ciuilem: &
 8, ideo ait, vinculum æquitatis, quo solo obligatio
 8, sustinebatur, conuentionis æquitate dissolui. Cum
 etenim, vt supra diximus in c. 8. esset Iuriscon-
 sultis, pactum obligatorium, & non obligato-
 rium. Pactum obligatorium erat legitimum, ac
 à lege approbatum. Omne aliud non obligato-
 rium ciuilitè, aliquando tamen cum obligatio-
 8 ne naturali: quod iustū appellari diximus. † Cum
 tamen conuentio sit generalius quid obligatione,
 vt docet Vlpianus, in l. 1. §. 1. ff. de pactis:
 dum ait, nullum esse contractum, nullamque ob-
 ligationem, quæ non habeat in se conuentionem.
 Et cum sit conuentio, quæ non parit obligatio-
 nem; cum enim nulla subest causa, præter con-
 uentionem, nulla constituitur obligatio, vt idem
 Iurisconsultus inquit in d. l. Iurigentium. §. sed
 cum nulla. in quibusdam pactis, seu conuentioni-
 bus obligationē nō considerabant, id pactum nu-
 dum,

dum, seu conuentionē nudam appellantes. Nāque licet sit, vt supra docuimus, conuentio genus: non tamen exinde tanta differentia constituenda est inter pactum, & conuentionem, vt voluit Rebardus, lib. 2. variorum. c. 1. † Conuentio enim nuda, & pactum nudum sæpè idem sunt, vt in l. solent. Ibi, E quidem cōuentio ista non est nuda, vt quis dicat ex pacto actionem non oriri. ff. de præscript. verb. Licet aliquādo nuda conuentio, nudam voluntatem, seu consensum significet, vt in l. cum emptor. ff. de rescind. vendit. iuncta. l. emptio, & venditio. off. eodem. † Attamen est aliud pactum, quod iusto opponitur; de quo etsi à Iurisconsultis nō fuerit facta mentio, cognitum fuisse eis, iusti appellatio suadet: iustum enim ad differentiam non iusti appellari debere, plus quàm manifestum est. Quod est pactū à Bartolo definitum: quod nempe stat in puris terminis conuentionis, nihilque aliud in se habet, quàm pactum, conuentionemque esse; non obligationem, non causam, aut quid simile; ad quod reducenda sunt pacta contra bonos mores, impossibilia, &c. Et hoc conuenit cum pacto quouis, quod in utroque est, in idem placitum, & consensus, iuxta pacti definitionem, de qua in l. 1. in principio. ff. de pactis. Differt autē, quod illud, id est iustum, naturaliter

ter

ter obligat; hoc verò etiam de iure gentium, & sua natura nudum est. † Videamus exemplum, quod à nemine traditū est; Sum profecturus Romam, amicus Neapolim, conuenit inter nos simul iter facturos; quid hæc est conuentio? pactū quoddam nudum. Est ne obligatorium? Minimè gentium. Non enim in conuentione tantum consistit obligatio; † sed in eo animo, vt obligatio nascatur: vt planè probat eleganter Iulius Paulus in l. obligationum substantia. ff. de action. & obligation. Si verò huius pacti nuditatem cum aliterius conferas, hoc verè, & de sua natura nudū esse videbis; alterum verò ex positione. † Ex quo pacto, quod verè nudum est, actionem oriri de iure Canonico, vel etiam Regio, si concedas, non parum errabis. Vbi enim obligatio proprijs viribus non consistit, neque officio Iudicis, neque Prætoris imperio, neque legis potestate confirmatur, vt optimè Papinianus ait in l. obligationes, quæ. ff. de actionib. & obligationib. Vnde, si ad Prætorem irem etiam in Hispania, vt amicum simul mecum proficisci cogeret; si ad Iudicē Ecclesiasticum properarem; siue ad denunciationem Euangelicam (vt doctores aiunt) recurrerem, ridendus essem. Ego enim, etsi Prætor hispanus, etsi Iudex ecclesiasticus, etsi etiam sacerdos in foro conscientia, id seruare aliquem non cogerem; neque,

neque, ut credo, aliquis faceret. Quamuis etenim ius Canonicum generaliter disponat, pacta esse seruanda: & quamuis ius Regium actionem ex pacto concedat; id de hoc pacto nudo, quod verè ex se, & sua natura nudum est, interpretari non potest: namq; repugnat eius naturæ, de qua nullam habet obligationem. † Actio autem est obligationis correlatiua, ut nouè se confiderasse ait Bartolomeus de Albornoz in arte contract. lib. 1. titulo 1. quod antea docuerat Seneca de benefic. lib. 5. c. 7. & nos latius in sequenti capite explicabimus. Cum ergo repugnet pacto verè nudo esse obligatorium: igitur ex eo actionem dari. Quod de iure Regio minus habet difficultatis; quia lex illa, ex qua actionem dari de pacto nudo doctores astruunt, † quæ est in noua compilat. l. 2. titu. 16. lib. 5. tantum seruat naturam obligationis naturalis, ita ut ex ea semper det actionem: quod intellige, nisi lex resistat, ut in pupillo, & c. Vbicunque enim obligari constiterit, actio per illam legem conceditur; non tamen ex pacto verè nudo, in quo obligatio nulla est. Ideoq; aptissimis verbis vitur prædicta lex, dum ait: *Que de qual quiera manera, que vno se quiera obligar à otro, queda obligado.* At in pacto hoc nudo neque se quis obligare intendit, neque potest. Non enim erit tunc pactum

ex se nudum; non ergo de eo loquitur lex illa. Quia tamen aliquid noui inducere insinuat; iam nobis differentia inter iura aperienda est. Quæ omnia, ut rectius intelligas, est obseruandum, iuris antiqui Romani cōditores, videntes inter pactū, seu conuentionem obligatoriā, & nō obligatoriā: id est, inter pactum iustū, & non iustum, sæpissimè parum interesse, cū semper esset duorū in idem placitum, & consensus, & animus obligandi esset decultus; † solemnia verba instituerūt, formulam quæ obligatoriā, ut ea vtentes obligandi animum aperirent. Vnde rectè Iulius Paul. li. 5. sententiarum recept. titulo 7. obligationum firmandarum gratia, inquit, stipulationes inductæ sunt: quæ quadam verborum solemnitate cōcipiuntur, & appellatæ, quod per eas firmitas obligationū constringitur. † Estq; stipulatio idē, quod firma conuētio, ab stipulo, antiquis firmo, deducta; † ut deducit Iustinianus in princ. Instit. de verborum obligat. Quam ethymologiā magis probabis, si originem stipulationum consideres. Neque quidem assentior Catelliano Cottæ in memorabilibus suis, verb. stipulum, qui Iustinianum ex hac deductione reprehendit, ac si non haberet Iustinianus eiusdem sententiæ Iulium Paulum autorem in d. titulo 7. Quem vnum, Catellianis, & Berroaldis millibus anteponendum non dubito. In-

quit autem cum Beroaldo Catellianus, stipulum pro firmo apud receptæ fidei autores se non inuenire, acsi legerit antiquos omnes, & illos præcipuè, qui antiquorum nomine, Iulij Pauli temporibus, continebantur; qui omnes penè in Italiæ vastationibus ad vnum perierunt. At id Paulus attestatur, & cum eo etiam Isidorus lib. 5. Ethymolog. impudentes nimis, si attestentur, quod non vidissent. Et ego sanè illorum sententiæ à Iustiniano approbatæ refragari, impium esse existimo: cum ethymologia hæc magis, quàm alia stipulationis naturæ conueniat, quæ obligationum firmitatem ostendit. Vnde apud Plautum, Pseudolus, Roga me inquit, vt me effecturum tibi, quod promisi, scias. in act. 1. Scen. 1. & iterum in act. 4. Scen. 6. Symo in eandem sententiam alloquitur. Et Impp. etiam in l. petens. C. de pactis. petens, aiunt, ex stipulatione, quæ placiti seruandi causa interposita est. Cum ergo hanc formam obligationis restituerint, factum est, vt alijs conuentionibus, quæ non haberent nomen, aut figuram contractus, iuxtà dictam. l. Iurifgentium. in quibus neq; negotiû ciuile versaretur, iuxtà. l. solent. ff. de præscript. verb. si non essent specialiter à lege approbatæ, iuxtà legem legitima. ff. de pactis. alijs inquam omnibus, etsi obligatorijs ex se, nullum robur relinque-

retur, quia de substantia obligationis iam in his stipulationem requirebant. † Vnde Modestinus in lege obligamur. ff. de action. & obligationib. verbis nos tantum obligari ait, cum præcedit interrogatio, & sequitur responsio; id est, cum interponitur stipulatio. Quod idem Iustinianus in prin. Instit. de verb. obligat. repetit. Atq; exinde Iulius Paul. cum in pactis factum versari dixisset in d. l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pactis. addit in stipulationibus ius cõtineri. Quo est etiam factum, vt plura pacta, quæ ex se obligare poterant, nuda, & infirma remanerent. Sicut his temporibus est circa matrimoniû per Conciliû. S. S. Tridentinû effectû. Nam etsi ante illud firmum esset matrimoniû, si consensus accederet, vt idem Concilium sub pena anathematis confitendum proponit: vt tamen certius libera voluntas, & contrahedi habilitas cognoscatur, quasdam solemnitates statuit, quæ si omittantur, nihil agitur; licèt de se posset aliàs ille consensus obligare. Sic in pactis, cum stipulationis solemnitatem Romani induxissent, vt animum obligandi cognoscerent: nisi ea adhiberetur, pactum inutile remanebat, quod aliàs fortè obligatorium foret.

20 † Quando nempe animo obligandi esset pactum, quod est pactum iustum, in quo obligationem naturalem considerabât. d. l. Stichum. §. natu-

ralis. ff. de solution. Ne tamen obligatorium hoc forte pactum, de iure ciuili infirmum, inutile prorsus remaneret; sicut solutio naturalis debiti repetitionem apud eos impediēbat: ita & implementum huiusmodi pacti exceptionem parabat; ita, vt post agnitam obligandi volūtatem, per paciscēntis factum, obligationem tuerentur. † At ius Regium iniustum prorsus putans, obligatoria quandoque pacta actionem non parere: omnibus pactis, quæ obligationem continent, actionem tribuit; † etiamsi stipulatio non sit interposita. Quod verba prædictæ legis consideranti palàm erit: quæ sunt. *Pareciendo que uno se quis obligar à otro, sea tenudo de complir aquello, aque se obligo; y no pueda poner exception, que no fue hecha stipulacion, que quiere dezir prometimento con cierta solemnidad de derecho.* Ex quibus cognosces differentiam inter ius Regium, & ciuile. Non vt Regium actionem ex verè nudo pacto concedat, quod esse non potest, vt supra diximus; sed quòd stipulationis solemnitatem tollendo, ex omni obligatorio pacto actionem tribuat; & nudum pactum ad suam naturam reducendo, in angustiores fines concludat, quod antea latius euagabatur. † Et idem prorsus dicendum est de iure Canonico, dum pacta seruari iubet. Seruat igitur prædicta lex Regia obligationis, & actionis

relatiuorum naturam. Iam ergo, etsi pacta non adjiciantur incontinenti contractui, vel etiam ante implementum; dum tamen obligatoria sit conuentio, sitque pactum non nudum ex se, id est omni obligatione non destitutum, per hanc legē, iusq; Canonicum promissum est ea valere; eruntque iam omnia pacta non nuda de sua natura, facta legitima, & lege approbata. † Vt iam non dupliciter possit considerari pactum nudum, vt considerari poterat in iure ciuili: nempe nudum ex sua natura, id est conuentio sine vlla obligatione, animo, aut habilitate obligandi; qua ratione Bartoli diffinitionem probauimus; & conuentio obligatoria quidem ex se, tamen ob dubium voluntatis obligandi à lege destituta, iuxta Baldi diffinitionem. † Etenim nulla pacta de iure Regio destituuntur, nisi ea nuda ex se, & non obligatoria sint. Et exinde erit alia differentia, quòd iam non erit verum, si asseramus pacta nuda exceptionem producere. † Cum enim nullum sit pactum nudum, nisi non obligatorium, etiam naturaliter: nulla obligatio, ne quidem naturalis, exceptionem parere potest, quæ ex aliqua obligatione, vel etiam naturali oritur. A ut igitur habebit pactum simul actionem, & exceptionem, pro modo opponentis; aut nihil ex his; quia iam quod est pactum nudum, nullam in se habet obliga-

ligationem. Vnde neque recipiendum est, quod dicitur de denunciatione euāgelica ad validitatem pacti; neq; quod inter mercatores fiat, quos huiusmodi pacta nuda neque seruare, neque eos suos consules ad id cogere, experientia satis demonstrat: cum sēpē apud Ianum medium conueniant, se simul negotium aliquod tractaturos, quod non efficiant: & effecturos quod non tractent. Quæ omnia, ita mihi, & vera, & perspicua videntur, vt non sit opus in eorum demonstratione longius immorari.

Quo iure sint inuenta actiones, & quomodo se habeant ad obligationem.

Cap. X.

- 1 *Actio dupliciter consideratur: non tamē de iure Regio. num. 16.*
- 2 *Actio est correlatiua obligationis; & tunc est de iure gentium, num. 6.*
- 3 *Actio, & obligatio ex animo, & consensu oriuntur.*
- 4 *Contractus nomen dicitur vltro citroq; obligatorium; & non comprehendit stipulationem. num. 5.*
- 7 *Vt sit obligatio necessariò requiritur, quod alteri queratur.*

- 2 *Actio sumitur sēpius pro formula, & iure deducendi debitum in iudicium; & tunc est de iure ciuili. numero. 9. & obligationis filia. numero. 10.*
- 11 *Obligatio iurigentium, aliquando iure ciuili non reputatur obligatio, & est eo iure sterilis quandoque, numero. 13.*
- 12 *Actiones esse de iure ciuili, qua ratione intelligendum.*
- 14 *Intellectus. l. 2. titulo 16. lib. 5. compilat.*
- 15 *Pupillus, seruus, & similes non habent legitimum animum ad se obligandum. unde nec se uelle obligari censentur.*



VM actionis, & obligationis naturam cognoscere, ad ea, quæ in superiori animaduersione tradita sunt, maximè conducatur; vt clarius lex illa compilationis. 2. tit. 16. lib. 5. intelligatur, fuit hic necessarium de eisdem tractare. Vt verò ab origine actionis id repetamus, eam à iure ciuili ortum habuisse, communis omnium doctorum traditio est: quod tamen non probat Vldaric. Zasius. lib. 2. singular. respons. c. 5. num. 7. Ego verò antiquorum sententiam, & ipsam simul Zafij obseruationem defendi posse arbitror; reprehensionem tamen non probo. † Est enim animaduerten-

tendum, actionem dupliciter considerari posse, quod docto. non considerarunt. † Estq; actio aut correlatiua cuiusque obligationis, quæ simul cum ea sit; aut formula quædam; seu iuxta definitionem Celsi, in l. nihil aliud. ff. de actionib. & obligationib. & Iustiniani in princip. Instit. de actionib. ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur, (possem obscurius hanc distinctionem confingere, quod quibusdam placet, dum in medio iure philosophari student, qui sumi actionem, aut in abstracto, aut in concreto dicerent.) Primo modo sumpta actio correlatiua obligationis, ita se habet ad eam, ut nulla sit obligatio, quam actio non comitetur, iuxta correlatiuorum naturam, quæ vnum sine altero esse non patitur. Vnde Seneca de actione, & obligatione intelligendus libro 5. de benefic. c. 7. Debitor non est sine creditore, inquit, non magis quam maritus sine uxore; aut sine filio pater. Vbicunque ergo obligatio est, ex sua natura actionem simul esse desiderat: quæ nullo alio modo per se, quam cum obligatione considerari potest. † Qua ratione, & actio, & obligatio ex animo, & consensu originem ducunt. Nam ex contractu æquè procedere, si quis cum Albornozio in lib. 1. artis contractuum, quam nostro idiomate satis acutè scripsit, titulo primo, affirmet, non parum errabit.

Actio

Actio enim non solum ex contractu, aut etiam ex maleficio, quod ad contractum etiam refertur ab Arist. in lib. 5. Ethicor. ad Eudemum; aut ex quasi contractu, & maleficio; sed ex varijs causarum figuris ortum habet. l. 1. ff. de action. & obligationib. † Et si rem attendamus, & propriam contractus significationem, quod dicit vltro citroq; obligationem, ut docet Ulpianus in l. Labeo. ff. de verb. signific. † non potest comprehendere stipulationem, quæ non vltro citroq; obligat: sed ad dandum fortè, aut faciendum mihi aliquid alium alligat, etsi ego ad nihil dandum, vel faciendum sim obligatus. l. obligationum substantia. ff. de action. & obligationib. Non ergo ex contractu, ex conuentione aliqua, aut quasi conuentione. argumè. l. obligamur. ff. eodem titulo de actio. ortum habet, & actio, & obligatio; vel, si mauis, ex animo obligandi, & consensu. Nam, ut rectè agnouit aliquando Iulius Paul. in d. l. obligationum substantia. ea in animo obligandi consistit; † cum præcipuè hoc modo sumpta actio, & obligatio sit naturalis, & Iurifgentium, quo ad obligandum, sufficit conuentio quæuis, aut quasi conuentio, cum hoc animo, & consensu. Qua ratione Iurifgentium esse actionem omnino est cum Zasio asserendum. Namque animus obligandi, & cōsensus iure hoc

L indi-

7 indistinctè obligant. † Et vt sit obligatio, necessarium est, vt alteri quærat; quod optimè probat Seneca in d. c. 7. & 8. Vbi ergo alteri quæsitâ fuerit, is habet actionem aduersus obligatum; ita vt obligatio neq; alio modo considerari possit, quàm respectu actionis quæsitæ alteri; neque actio, quàm respectu obligationis, qua altere

8 astringitur. † At, si actio sumatur, vt formula quædam, seu ius in iudicium deducendū, vt sumpsit antiqui, dum formulæ, & actionis nomine promiscuè vtuntur: Vnde Cicero. 3. officiorum. nondum, inquit, Aquilius protulerat de dolo malo formulam. & Ulpianus in fragment. titulo 25. fideicommissa non per formulam petuntur, vt legata, ait: & Paulus in l. si feruus. ff. de furtis. qui vulgarem formulam dixit, omnes de actione intelligēdi: qua etiam ratione doctores nostros sæpè sæpius accepisse, plus quàm manifestum est. † Tunc ergo eam iuris ciuiliis nuncupandam, cum ipsis fateri oportet. Neque

10 tunc est obligationis correlatiua: † sed potius filia, vt quæ ex ea oriatur. iuxta. l. licet. §. ea obligatio. ff. de procur. vt non rectè doctores nostros generaliter accusasse, vbi supra, Albornozium pateat. Non tamen erit ex quacunque obligatione; quod, si esset eius correlatiua, necessarium foret: vt de actione Iuris gentium supra

pra

11 pra diximus. † Illa namque obligatio, cum aliquando non astringat necessitate præcisâ, obligatio à Iurisconsultis non reputatur. argumē. l. in vendentis. C. de contrahē. emp. & exinde actionem, quæ sit ius persequēdi in iudicio, parare nō potest. Oritur ergo ex obligatione, vt eam diffinit Iustinianus in princip. Instit. de obligat. Vbi

„ ait, obligatio est iuris vinculum, quo necessitate

„ astringimur alicuius rei soluendæ, secundum nostræ ciuitatis iura: † vt verè actionem, quam

12 iuris ciuiliis esse fatemur, ex obligatione ciuili procedere simul fateamur. Esse etiam hac ratione iuris ciuiliis probabis, si consideres. l. 2. §. deinde. ff. de origine iuris. ex qua id doctores deducunt. Inquit enim ibi Pomponius, actiones compositas fuisse, vt non prout quisque vellet, eas institueret. Si enim compositæ sunt à iure ciuili ius gentium coarctanti, neq; eidem per omnia inseruienti, erunt iuris ciuiliis censendæ, ex his, quæ supra in c. 4. annotauimus. Vnde rectè eas Pomponius legitimas vocat, id est, iuris ciuiliis, vt ex l. legitima. ff. de pactis. patet; vbi & nos animaduertimus. Licet tamen sublata fuerint scrupulose illæ solemnitates, cum remanserint nomina, & effectus deducendi in iudicium ciuile debitum, vt verè sint nunc etiam formulæ actiones; quod optimè annotat Ias. in princip. Instit. de

L 2 actio.

actio. numero 24. vix erunt, si hac ratione cōsiderentur, iuris ciuili nō censendæ. Cum videamus non semper ab obligatione naturali, & quæ iure gentium consistat, produci hanc actionem, quæ in iudicium deducatur. Quod futurum esset, si hac ratione sumpta, actio esset iurigentium; quæ tamen non est obligationis naturalis, & de iure gentium correlatiua: sed ex obligatione perpensa ad Romanæ ciuitatis iura orta, vt supra diximus. Vnde est aliquando hoc modo obligatio, quæ non parit, & sterilis, quæ non parturit; nisi quandoque abortum faciens, & exceptionem produciens, aut soluti repetitionem impediens; & tamen ea, actionem iurigentium, de qua Zafius, simul non habere nequit. † Ex quibus intelliges. d. l. compilationis nouæ, quæ cum actionem ex quacunque obligatione, vbi sit animus obligandi, concedat: nihil tamen actionis meminit, sed ait. *Mandamos que vala la obligacion, en qual quier manera que vno se quisó obligar à otro.* Quia nempe ad hoc, vt actio producat ex obligatione, satis est obligationem esse. Ideo autem obligatio naturalis actionem de iure ciuili non habebat, quia eo iure nulla erat obligatio; nisi per abusionem obligatio diceretur. l. fideiussor. §. fideiussor. ff. de fideiussor. Cum ergo per illam legem omnis obligatio naturalis, cum animo,

&

& consensu legitimo, vim habeat ad obligandum, etiam secundum nostræ ciuitatis, id est, huius Regni, iura; habebit & simul actionem, eamque iuris gentium; quia in approbanda illa obligatione, quæ iam erat, nihil iuri gentium lex illa ad conclusionem necessariam eliciendam addit. Vnde optimè in ea Rex Alfonso ait. *Mandamos que vala la obligacion.* Illa nempe, quæ de iure gentium iam erat, licet de iure ciuili nihil prodesset. Dixi tamen, omnem obligationem naturalem cum legitimo animo obligandi; quia illa obligatio naturalis, quæ non habet legitimum obligandi animum, id est à iure ciuili approbatum; siue, si mauis, non reprobatur; nihil, etiam post illam legem, habet roboris. † Qualis est obligatio pupilli, serui, & prodigi, & aliorum, quorum consensus nullus est. In quibus, cum non sit consentiendiabilitas, & potestas; de illis loqui lex illa non poterit; quæ inquit, *Parefciendo que vno se quisó obligar à otro.* † Iure enim ciuili non reputatur velle obligari, qui nō potest. Iam ergo ex illa lege corruet differentia omnis inter actiones de iure gentium, & ciuili; ac obligationis naturalis, & ciuili; nisi in illo tantum casu, quo contrahentium animus non sit legitimus. Et verè erit recipiendum, tamquam generale principium, quod omnis actio, & obligatio

gatio ortum habentes ex animo, & consensu, sunt correlatiua; ita, vt non sit obligatio sine actione; neque actio sine obligatione; nisi consensus desit, aut à lege improbatus sit.

*De ratione. L. Sed etsi. §. fin.
ff. de iudic. Cap. XI.*

- 1 *Non videtur in iudicium venisse, quod post inceptum iudicium accidit.*
- 2 *Nascituro maximè prospiciunt iura.*
- 3 *Intellectus. l. cum quidam. §. quid si vnum. ff. de acquir. hered.*
- 4 *Intellectus l. antiqui. ff. si pars heredit. pet.*
- 5 *Antinomiam in iure excusare debemus.*

MORTVO patrefamiliàs, vxore grauida relicta, & vnico filio; ab eo partem dimidiam debiti peti nō posse, Paul. scribit in l. sed etsi. §. fin. ff. de iudic. In cuius explicatione, ac ratione pauca tradit Accursius; nulla penè Bartolus, & doctores; ac si ea Iuriconsulti sententia difficilis non sit. Cum enim filius hæres sit ex parte dimidia, vt Vlpianus ex Pomponio probat, in l. cum quidam. §. quid si vnum. ff. de acquir. hæredit. pro dimidia crediti agere posse, dicendum erat. Quam tamen

Pau-

Pauli, vt intelligamus, decisionem, eundem Iuriconsultum, vt audiamus, necesse est. Qui in
1 l. non potest. in eodem titulo. de iudic. † Non
,, potest videri in iudiciū venisse, inquit, quod post
,, iudicium acceptum accidisset; ideoque alia inter-
,, pellatione opus est. Cum ergo tempore accepti iudicij possent plures nasci, dimidium credi-
2 ti peti non poterit. † Antiqui enim libero ventri ita prospiciebant, vt in tempus nascendi omnia ei iura integra seruarent. l. antiqui. ff. si pars hæredit. petat. Neque etiam ex eo, quod vnus natus sit, confirmatur petitio; cum id, post iudicium acceptum, euenerit; plus enim peteret filius à principio, dimidium petendo. Vnde iudicium nullum erit, vt Iuriconsultus ait, ob nostram inscitiam; quare alia interpellatio est necessaria, vt in illa l. non potest. Qua ratione, responsum hoc pertinebit ad titulum, de iudicijs, cui subijcitur. Addit tamen Iulius Paul. partem quartam peti debuisse; quia incertum est, an tres nascerentur. Quod, licet rarum, quia tamen aliquoties contingens, respiciunt iura: præcipuè, vt nascituri damnum præcaueatur. Sic enim intelligenda est, d. l. antiqui. ff. si pars hæred. pet. de qua & Alciatus libr. 2. dispuñtion. cap. 2. Ex quo fortè, quia ex eodem lib. 17. Pauli ad Plautium, lex hæc, & illa desumpta est, infert Iu-

ris-

risconsultus, partem quartam peti debuisse; ut nempè iura integra nascituris conferentur.

Quod, cum sic statutum sit, ne plus petat filius, ut diximus, pro parte quarta debet agere. Et si plus petierit, quia etiam, vno nato, certitudo post iudicium acceptum accidit, nihil agit. Quorum omnium rationes congerit post decisionem

3 Iurisconsultus. † Quod verò Ulpianus ex Pomponio refert in d. l. cū quidam. §. quid si vnum. ff. de acquir. hæred. veritatem respicit, etsi ignoretur, de qua in illo titulo: quo ad acquirendam nempè hæreditatem; quam ignorans quisque acquirit; ut & in illo. §. quid si vnū. & in tota lege probatur. Erit igitur pro parte dimidia hæres is filius, si prægnans vnum gerit, nec per rerum naturam alium partum formare potest; non tamen

4 habebitur, ut hæres, nisi pro quarta, † iuxta d. l. antiqui. quia id, etsi certum sit, nos ignoramus, & omnia iura integra ventri conferuare, quoad potuerit euenire, debemus. Erit hæres pro dimidia ad hoc, ut cum vnus tantum formatus sit; in dimidia semper fructus, accessionesque hæreditatis acquirat ignorans. Habebitur autem pro quarta parte hæres, si petat in iudicio ante partum: quia incertum est, an tres nascituri sint; quibus integra iura reseruare æquum est. Quæ quidem interpretatio ad dictam legem. cum quidam.

dam. §. quid si vnum. diuinatoria non est. Nam, ut aduertit Zasius in l. singularia. numero 19. ff. si cert. petat. non omnis diuinatio prohibita est; sed impertinens, & intempestiua. Hæc autem explicatio maximè congruit verbis vtriusque legis; maximè etiam titulis, sub quibus collocantur. Lex antiqui. si pars hæreditatis petatur. est in titulo, in quo de petitione in iudicio, ut patet. At d. §. quid si vnum. in titulo. de acquirenda hæreditate. in quo veritas, etiam ignorata, consideratur; sicut in illo, econtrariò ignorantia veritatis respicitur. Aliàs quidem, ut fecit in d. §. fin. Accurs. † necessarium erit, antinomiali inter illas leges esse fateri; & in d. §. quid si vnum. Pomponij reprobam opinionem referri. Quod mihi durius videtur, cum ad concordiam, supra dicta ratione, reduci possint; & ex nostræ legis decisionem, & vtriusque rubrica intelligi.

Quid sub nomine, periculi, intelligendum sit, in L. si quis nec causam. ff. si cert. pet. Cap. XII.

- 1 Intellectus. L. rogasti. ff. si cert. pet.
2 Periculi nomen, casus fortuitos etiam comprehendit.

- 3 *Necessitas deponendi, non minuit culpam in accipiente, sed auget.*
- 4 *Verba legum improprie accipere, ut intelligantur, est leges non intelligere.*
- 5 *Depositum in l. si quis nec causam. ff. si cert. petat non est à principio mutuum reputandum.*
- 6 *Dantis, & accipientis discordia circa contractum, eundem nullum reddit.*



SI quis nec causam, nec propositum facerandi habens, deposuerit pecuniam apud eum, qui empturus prædia, mutuum desiderabat; licet noluerit crediti nomine, antequàm emisset, suscipere, ut si emisset, crediti nomine obligatus esset: hoc depositum periculo esse eius, qui suscepit, Ulpianus probat, in l. si quis nec causam. ff. si certum petatur. Quod periculum, ut tantum de culpa teneatur, intelligit cum Azone, Accursius, & cum Accursio, Bartolus, & communiter scribentes. Ioannes contra, periculum, etiam casus fortuiti proprie explicat. Cuius opinionem, licet ab antiquis reprobata, defendit latè Ioannes Igneus, in repetitione. l. contractus. à numero 14. ff. de regul. iur. Qui cum hanc sententiam alijs argumentis rectè probauerit; ego ex ipsius Iurisconsulti verbis elici existimo; ut nihil magis, quàm Azonis,

&

- & sequacium sententia eis obstat. Ad quod non me inducit, quòd hoc depositum sit mutuum reputandum, contra ipsius Ulpiani appellationem;
- 1 † sed distinctio tantum legis rogasti. ff. eodem titulo, si cert. petat. Quam in suæ decisionis probationem, Iurisconsultus adducere videtur, dum ait: Nam & qui rem vendendam accepit, ut pretio vteretur, periculo suo rem habebit. Namque. l. rogasti. verba illa, sine culpa tua, intelligere de leui, vel lata, diuinatio est; & contra distinctionem Ulpiani, in l. si gratuitam. §. 1. ff. de præscript. verb. Vbi probatur, quod si is, qui accepit rem vendendam, rogauit, ipsi perit; si is qui dedit, ipsi: si verò neuter, sed consenserunt; dolus, & culpa præstatur. Si ergo tantum de dolo, & culpa teneretur is, qui rogauit: stare non posset illa distinctio. Cum enim dolum, & culpam solum præstet, qui accepit, in l. apud Labeonem. §. fin. ff. de præscriptis verb. quia dantis quoque causa missum fuit. Si ergo solum accipientis versaretur cōmodum; teneretur etiam de casu fortuito. Ad eum igitur, qui rem vendendam sibi accepit, periculum rei pertinet.
- 2 † Quod periculum omnem casum, etiam fortuitum, comprehendit: ut patet ex titulo, de periculo, & commodo rei venditæ. Cum autem lex hæc. si quis nec causam, quam interpretamur,

M 2 re-

regulari debeat secundum distinctionem illarum; quia id, in suę opinionis confirmationem, vt diximus, adducit Vlpianus: Distinctio verò illa nobis satis ex illis legibus patet; de cuius ea parte agit in nostra lege Iurisconsultus, cum sibi, & ad suum commodum accepit is, cui pecunia tradita est. In quo membro, cum in d. l. rogasti. dicat idem Vlpianus, quòd si non fuit causa vendendi, & maximè, si sine vsuris credidit, accipientem teneri, & ipsi rem perire; nisi hic idem operaretur periculum, quid comminisceretur Iurisconsultus dantem, neque causam habere, neque propositum fœnerandi? vt id, quod incrementi causa, & per exaggerationem addidit in d. l. rogasti.

„ Vlpianus, ibi, maximè si sine vsuris credidit. hic locum habere doceat. Neque verò, quòd necessitatem proficiscendi habuerit, in hac lege, qui deposuit, sua etiam causa depositum esse dicit. † Nāque ex necessitate deponere, non solum non minuit culpam in accipiente, sed auget: vt patet in l. i. §. i. ff. depositi. Licet ergo fuerit necessitas hæc, causa prius deponendi; nullum tamen erat commodum deponentis, qui sine vsuris illico credere paratus erat; nisi quòd alius, antequam emeret, nollebat se crediti nomine esse obligatum. Fuit ergo accipientis causa depositum; vt si emeret, præstò esset ad manus pecunia, vt con-

uer-

uerteretur in creditum. Vnde patet, periculum hic propriè accipiendum, secundum Ioannis opinionem, & vsitatum Iurisconsultis dicendi modum, qui vbi periculum ad aliquem pertinere dicunt, hoc intelligunt. Ad quod possem (quod alius dixit) vno spiritu sexcentas citare leges. Vnde aliter periculum in l. hac interpretari, erit contra ipsam: erit etiam culpæ interpretatio illa Azonis in d. l. rogasti. † Verba autem duarum legum, vt intelligantur, impropriè accipere, est quidem leges non intelligere. Cum ergo præcipuum fundamentum, cui innitebatur illa Accursij opinio, sit euersum; non erit opus alia argumenta, quibus innitur Bartolus, & alij, refellere; cum sit id optimè à Ioanne Igneo factum, ne sit opus etiam, eius scripta transcribere. Quod meæ consuetudinis non est, vt id consultò faciam: ignorans aliquando ne facerem, omnem operam posui; si fecerim, alij iudicabunt; mihi enim conscientia est in mille testes. Illud tamen cum eodem Ioan. Igneo non probarem, † quòd in nostra lege, depositum illud sit mutuuum iudicandum, cum noluerit alter contrahentium crediti nomine se esse obligatum. Neque etiam deponentem à principio mutuam pecuniam dedisse, est existimandum; † illa enim dantis, & accipientis discordia nullum contractum redderet. argumen. l. si ego.

eodem

eadem titulo. si cert. pet. Fuit ergo depositum in hac l. si quis nec causam. cum illis tamen qualitatibus, quæ eius naturam, quo ad periculum præstandum, mutant: exemplo rei ad uendendum traditæ.

De intellectu. L. repetitio. ff. de condict. indebiti. Cap. XIII.

Intellectus. l. de hæreditate. C. de petitione hæreditatis.

Qui accipit nomine veri debitoris, à vero debitore accipit.

Intellectus. l. si pæneg. §. 1. de condict. indebiti.

SOLENT ij, qui singulare inter aliquos certamen pacare volunt, in se eorum iram conuertere, siue etiam eorundem fautorum. Quod ne mihi in hac conciliatione eueniat, non parum timeo; cum inter arma, & armatos ad conciliandum penè nudus prodeam. Scripserit enim cum Pomponius in l. si pæneg. §. 1. ff. de condict. indebit. Quamuis debitum sibi quis recipiat, tamen si is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit. Et Iurisconsultus Paul. in l. repetitio. ff. eodem titulo, dicat, Repetitio nul-

1. nulla est ab eo, qui suum recepit: tametsi ab alio;
 2. quam à vero debitore solutum est. Budeus in annotationibus ad L. fin. ff. de ædilitio edicto (antinomiam, & veram repugnantiam inter hæc Iurisconsultorum responsa, esse asserit. At contra Zasius in dissolutionibus, antinomiam id negat. Negat etiam Petrus Stella in repetitione d. l. repetit. Et inter eos antinomia est; & quod dixi singulare certamen. Zasius enim Accursium, & antiquos sequutus, intelligit Iulium Paulum in eo, qui soluit nomine veri debitoris. At contra Stella in eo, qui recipit suum, cuius ipse dominus est, ad quod & habet rei vendicationem. Et vterque in alterum irruit, opinionemque suam argumentis defendit. Ego quidem Accursij, & doctorum doctrinam verissimam puto, argum. l. in summa. §. fin. ff. eod. vbi Iurisconsultus in debitum describit. Quæ & defendi potest † quoad l. de hæreditate. C. de petit. hæred. Ibi enim hæreditatis nomine soluit, qui erat hæreditatis bonæ fidei possessor, vt ibi exprimitur; quod hoc operatur. At quoad d. l. repetitio. vera esse non potest; non enim ex eo decidit Paul. quod debitoris nomine soluerit; quod, si esset, expressisset. Tum etiam eodem argumento. l. in summa. §. fin. quia tunc nomine veri debitoris soluendo;
 2. † verum non esset, quod Iurisconsultus ait, à non

non vero debitore accepisse, cum eius nomine esset solutum. Vnde verissimè corrumpitur intellectus, *Zafij*. At neque *S tellæ* interpretatio stare potest, ex plurimis, quæ contra eum latè tradit *Zafius*. Et quia, ut idem ait, titulo de conditione indebiti, lex illa non conueniret. Neque creditor etiam recipiens appellari poterat, neque eius respectu, aliquis verus debitor. Nam, ut ait *Seneca* libro quinto, de benefic. cap. 8. Verbum debere, non habet locum, quando alius non dat, quàm qui accipit, sed vnus atque idem. Cum demum vtriusque sententia tuta non sit, & alter alterius, optimis argumentis, opinionem reprobauerit, non erit mihi opus eadem argumenta refellere; sed tantum vtramque legem exemplificare in conditione indebiti, quod *Zafius* in *S tellæ* intellectu desiderat, sicque aptè litem componere; id autem fiet exemplo. † Debentur, putà mihi decem à Titio; soluit mihi *S eius*, non *Titij* nomine, ut doctrinam *Accursij* excludamus. Quamuis ego decem mihi debita recipiam, tamen quia is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit; ut in hac solutione, dantis, non accipientis, persona consideretur, iuxta d. l. si pœnæ. §. 1. At debetur mihi *S tichus* à Titio, eundem mihi soluit *S eius*: tunc repetitio nulla est, quia meum recepi, quamuis à non vero debitore solutum;

lutum; ut in hac solutione accipientis persona inspiciatur. Ratio autem differentiæ illa erit, quia ex parte rei solutæ, si decem recipio à non vero debitore, illa etiam, & mei respectu indebita sunt; quia actionem, quam habeo, cum sit obligationis correlatiua, non potest respicere, nisi obligatum. Vnde si respicias soluentem, si recipientem, si solutum, semper est indebitum; at in secundo casu, ex parte rei solutæ, mihi debitum est; quia actio, quæ mihi competit in Titium, est tantum respectu *Stichi*. Vnde semper obligatio personam eius comitatur; et si mihi solutum sit, si me recipientem cõsideres, debitum est, & meum recipio. Si rem etiam debitam, tantum illud obstat, quod à non vero debitore solutum est; quod tamen *Iurisconsultum* non mouet, ut indebitum iudicet, quod rei, & accipientis respectu debitum sit. Quia, si *Stichus*, ut indebitum, condicatur; non potest à vero debitore solui mihi alius *Stichus*, sed idem soluendus est. Quid ergo, à me condicetur, quod mihi est reddendum? Vides ergo, ex æquo illas leges secundum earum verba, mentem, & decisionem, interpretatas. Quæ interpretatio, neque repugnantiam, neque diuinationem vllam continet, & propriè vtramque legem accipit. Ut l. si pœnæ. §. 1. intelligatur indebito generis, seu speciei. At d. l. repetitio.

N in de-

in debito indiuidui. Quo intellectu, & omnium
contraria, contentionesque vitabis.

ORDI

*De vera lectura. L. Iulianus. ff.
de conditione indebiti.
Cap. XIII.*

- 1 *Ex pluribus lecturis fit lex obscura.*
- 2 *Lex, quæ habet plures intellectus, non potest se-
curè allegari.*
- 3 *Verus debitor, semper manet natura debitor.*
- 4 *Veritas errore rerum gestarum non vitatur.*
- 5 *Post litem contestatam super debito, & civilis, &
naturalis remanet obligatio.*



ÆPE admiror doctorum (vt vocant)
varias lecturas : cum nihil in ipsis legi-
bus videam , quod eos possit ad tot in-
tellectus afferendos inducere. † Fit enim crebrò
claris. lex, ex his obscura, & quæ apertè decedit,
in discrimen vocata; cum ipsis eisdem doctoribus
axioma sit, † legem, quæ plures habet intelle-
ctus, nō posse securè allegari. Quod si aliquan-
do mirari licet, id est in l. Iulianus verum debi-
torem. ff. de condict. indebit. cuius Bart. plu-
res lecturas adducit, & cum eo doctores, in re
aperta

aperta hallucinati. Quorum rationes, & com-
mentà, vt non commemorem, est obseruandū,
Iulium Paulum agere de conditione eius, quod
verus debitor soluit post litem contestatam, &
ante sententiam. Quod enim agat de eo, qui
soluit ante sententiam, Iurisconsultus ipse osten-
dit, dum ait, manente adhuc iudicio. Quod Bar-
tol. & docto. non animaduertisse, planè mirum
est; cum nihil magis legis literæ contrarium sit,
quàm debitorem soluisse post sententiam dicere;
quod iam erat decisum in l. iudex. eodem titulo,
de cond. indebit. & huius legis structuræ aduerfa-
ri, iam infra ex alio capite probabimus. Neque
,, aliud suadet versiculus ille, licet enim absolutus
,, sit, natura tamen debitor manet. Pertinet fanè
ad rationem decidendi, vt iam apparebit. Est au-
tem decisio, quod is, qui soluit in casu proposito,
repetere non potest. Erit autem casus, vt om-
nes oppositiones doctorum vitare possis, quod
Titius verus debitor soluit decem Seio, quæ cum
peteret Seius coram Iudice, Titio negante, lis est
contestata: adhuc autem manente iudicio soluit;
postea, pœnitentia motus, vult repetere, ad hoc
nempè allegans, litem super his fuisse contesta-
tam, & pendentem; respondit tamen cum Iulia-
no Paulus, quod repetere non potest. Quem
casum cum agnouerint aliqui, inter quos & Co-

Italius in 3. aduersariorū parte, in d. l. Iulianus, non tamen efficaciter ipsis Iulij Pauli verbis probarunt. Probant autem Iurisconsulti decisionem prædictam, disiunctione pulcherrima, & optimo exemplo; quæ utraq; probatio, mentem eorum iuxtà casum non obscurè declarat. Aiunt ergo, nihil facere litis contestationem ad hoc, ut verus debitor soluens repetere possit; quia nullus casus euenire potest, ut soluens repetere possit. Si enim expectemus sententiam, aut absolutoria erit; aut

3 condemnatoria. † Sed verus debitor, licet absolutus sit, natura tamen debitor manet. Vnde nec absolutus, nec condemnatus repetere potest. Condemnatus non, ut satis patet, quod Iurisconsulti non probarunt. At neque absolutus, optima illa à Paulo allata ratione, quia natura semper debitor manet; & sententia, nec quicquam natu-

4 ram mutare potest. † Veritas enim, errore rerum gestarum, non vitatur, ut fert docta Vlpiani sententia in l. illicitas. §. veritas. ff. de officio præsid. Cum autem natura debitor remanserit, satis liquet repetere non posse, ex notissimo illo in hoc titulo principio; quòd is, qui naturale debitum soluit, non repetit. Vides ergo fortissimo argumento à Iureconsultis exclusam repetentis

5 intentionem; † quia nempe, & post litem contestatam, & ciuilibus, & naturalis obligatio subest; ut

ex

ex eodem Iuliano, refert Vlpianus in l. græcè. §. & post litem. ff. de fideiussoribus. & in nostra lege ex eo, quòd euenire non potest casus, in quo naturaliter non remaneat debitor; quod semper repetitionem impedit. Ut autem sic accipiendum esse hoc Pauli, & Iuliani responsum omnino pateat; præter supradicta, quæ mihi perspicua satis videntur, est etiam obseruandū, parificari à Iuliano solutionem hanc cum illa, quæ soluit quis obligatus sub conditione, siue naus venit, siue non venit. Quia ex vna causa origo alterutrius solutionis proficiscitur; nempe ex eo, quod alterum necessariò futurum est, & sic necessariò futura obligatio. Si autem casus huius legis, cum doctoribus intelligeretur de solutione post sententiam, nihil hæc similitudo conueniret. Soluens enim quia obligatus, siue venit naus, siue non, ex vna causa alterutrius necessariæ solutionis obligatur ad non repetendum. At soluens post sententiam absolutoriam, ex vna causa vnus solutionis astringitur. Quomodo ergo dici poterit, certum esse ex utroque casu debitum iri? Vnicus namque casus est, vnicaq; solutio: scilicet absolutum soluisse debitorem. Vnde patet responsum hoc Pauli, & Iuliani ita absque dubio interpretandum. Si verò diuersas alias lecturas admittamus, aut contra ipsorum mentem, aut extra casum intelligemus.

De

De locatione, an sit in ea necessaria pecunia numerata loco mercedis.

Cap. XV.

- 1 Mercedem in pecunia numerata requirit locatio, & contra numero 2. in quo distinguitur, num. 3.
- 4 Locatio aut est faciendi, aut fruendi.
- 5 Intellectus. l. naturalis. §. at cum do. ff. de præscript. verb.
- 6 Ablatiuum absolutum conditionem importat.
- 7 Intellectus l. 1. titulo 8. par. 5.
- 8 Locatio faciendi potest in contractum innominatum transire; non tamen locatio fruendi, num. 9.
- 10 Traditio non est factum, quod cadat in contractum facio, ut des.
- 11 In venditione traditio requiritur, non datio.
- 12 Intellectus. l. licet. C. de locato. & num. 17.
- 13 Locatio faciendi alijs regulis consistit.
- 14 Locatio non mutat dominium; quod tamen intelligi non potest de locatione faciendi. num. 15.
- 16 In contractibus requiritur pretium, aut merces, ut ab alijs distinguantur.
- 18 Intellectus. l. & hæc distinctio. §. fin. ad fin. ff. locati.



ETVS illa quæstio est, expressissimis iuribus vtrique in contrarium allatis. An merces in pecunia numerata consistere debeat in locatione. † Et necessariam esse probavit Accursius in l. 1. §. si quis seruum. ff. de depositi. & in l. naturalis. §. at cū do. ff. de præscript. verb. Quem sequitur ibi Bart. & vbiq̃ doctores, pro sua opinione iura illa afferentes. Inquit enim Ulpianus, in d. §. si quis seruū. agens de locatione serui, ut mitteretur in pistrinum. Sed quia pecunia non dabatur, præscriptis verbis datur actio. Et Iulius Paulus in d. §. at cum do. Si tale sit factum, quod locari soleat, pecunia data, locatio erit; sicut superiori casu emptio: si res, non erit locatio. † At econtrariò, quòd nō sit necessaria pecunia numerata, sed certa merces, post Corasium 2. Miscellan. c. 11. defendit acutè, ut solet, Pinel. in rub. C. de rescind. vendit. 2. parte. c. 3. à num. 29. allegans pro se iura, quæ antiquis maximam difficultatem faciebant; vbi quidè in alijs, quàm in pecunia numerata, mercedem locationis posse cōstitui, non obscurè probatur; ut in l. licet. & in l. si olei. C. de locato. cum alijs, quæ pro hac sua opinione optimè inducit, vbi supra, Pinel. in expèden- dis Iurifconsultorum verbis acerrimus sanè vir. Ego tamen si alicui harum opinionum adhæren- dum

dum esset, Pineli amplecterer; qui & sententiam suam satis probavit, & contrarijs iuribus acutè satisfacit. Sed cum verba earum legum alta mente considerarem, (non enim in solutionibus cōtra verba expressa, etsi acutissimis, mens quiescebat, vt Pinelo assentirem; neque antiqui ita contrarijs satisfaciunt, vt mihi vel mediocriter satisfaciant) memoria sese mihi obtulit † distinctio quædam, qua possem contrarias has opiniones, & iura illa distantia cōcordare. † Est enim locatio, aut faciendi, aut fruendi, vt in sua definitione locationis nobis bene aduertit Cuiacius in paratit. ff. locati. In locatione igitur faciendi necessarium est, vt merces constituatur in pecunia numerata; & in locatione fruendi, in fructibus, aut alia quacunque re constitui potest. Pro qua distinctione primò facit, quòd omnia iura, quæ pro sua opinione de pecunia numerata adducunt doctores, loquuntur in locatione faciendi, & pecuniam numeratā pro mercede apertè requirunt. Etsi enim eis, vt dixi, argutè respondeat Pinel. habet tamen nonnihil diuinationis, minusq; sustineri potest intellectus, quem affert ad d. §. at cum do. † Quod enim ibi, pecunia data, sit in ablatiuo; res autem in nominatiuo (oportet namque aliquando grammaticum agere) nihil vrget; etsi doctoribus, & eidem Pinelo hoc negotium

fa-

faciat. Inter alia enim, quibus ablatiuus absolutus æquiualeat, est præcipuè oratio subiunctiuæ. † Vnde ablatiuum absolutum conditionem importare, nostris doctoribus axioma est, ex l. à testatore. ff. de condit. & demon. depromptum. Figuratè igitur Iurisconsultus mutauit (quæ illis consuetudo est) ablatiuum absolutum in secunda oratione, in orationem subiunctiuæ. Nihil ergo interest, si dicat, pecunia data, erit locatio; re data, non erit; aut, pecunia data, erit locatio; si res detur, non erit; siue econtrà, si pecunia detur, erit locatio; re data, non. Omnes sanè hæ dicendi formulæ, sunt idem. Non igitur ex eo, quòd aliter, aut aliter dixerit Paulus, mutari potest eius sententia. Est igitur omnino dicendum, iura illa absque violenta interpretatione non posse intelligi, ita vt pecuniam numeratam pro mercede in locatione faciendi non requirant. At econtrà, leges, quas attuli, quasque pro sua opinione latè inducit Pinelus, quæ non pecuniam numeratam, sed mercedē in quacunque re, tantum in locatione admittunt, loquuntur in locatione fruendi; quæ sanè, si pecuniam numeratam in eis requiri affirmemus, vim maximam paterentur. Cum igitur hac distinctione, sine vlla diuinatione iura illa intelligantur; imo expressissimè in eis illa probetur; neces-

O

fa-

lariò , vt ab ipsis Iurifconsultis excogitata , recipienda erit , tantumque differentiae rationes tradendi , nobis munus impositum esse sciemus . Quod iam trademus , dum tantisper ostendimus , iure Regio praedictam distinctionem probari , vt non eo iure quis ducatur , & à nostra opinione discedat ; quod fecit in dicta Pine-
 7 li interpretatione D. Anto. de Padilla in d. §. at cum do numero primo . † Facit ergo optimè pro nostra opinione . l. part. 1 . titulo 8 . part. 5 . dum disiunctiue , & separatim agens de huiusmodi locationibus , primam , id est locationem facien-
 8 di , quam vocat . *alogar* sine pecunia numerata stare nõ posse , tradit . Et in secunda , quam vocat . *arrendamiento* , tantum mercedem certam esse necessariam fatetur . In quo est adhuc obseruandum , quòd in prima dixit . *precio en dineros de contado* . Postea autem in secunda , non solum non addit , *en dineros de contado* : sed vsa est lex verbo . *Venta cierta* : non autem , *precio* , quod pecuniam numeratam significaret ; vt lex illa Regia , absque hac distinctione rectè intelligi non possit : quod & in iure communi iam probauimus . Ra-
 8 tio autem differentiae ea est praecipua , † quòd locatio faciendi , si non sit pretium in pecunia constitutum , potest in contractum innominatũ transferri ; nempe in do , vt facias ; quod praedicta iu-

ra , quae pecuniam exigunt pro mercede , aperte ostendunt . † At locatio fruendi , non potest in aliũ contractũ resolui , si desit pro mercede pecunia ; nisi in contractũ do , vt des . Id Iuriscõsul-
 9 ti negant ; cum esse aut venditionem , aut permutationem tantum , hunc contractum fateantur , in l. naturalis . §. secundo , eodem titulo . de praescript. verb. Neque ob traditionem reduci potest ad contractum , facio , vt des ; quia esset absurdum , tantum de dolo , in eiusmodi locatione , dari actionem , vt in illo datur contractu , in d. l. naturalis . §. si faciam . & in l. cum proponas . C. de dolo . Tum quia fructus dantur pro pensione , siue econtra , vt in sequenti animaduersione anno-
 10 tamus . † Et neque enim traditio est factum , quod cadat in hunc contractum , facio , vt des .
 11 † In venditione namque , quam esse speciem contractus , do , vt des , plusquam manifestum est , traditio est necessaria , non datio , vt in l. fin. ff. de condict. causa dat. docent doctores ; & Pinel. in d. rub. 2 . parte . c. 3 . numero 13 . Est etiam & alia ratio , quia huiusmodi contractus , nempe locatio fruendi , etsi merces in pecunia non constitutatur , reduci sapissimè potest ad partiarium locationem ; quod fieri nequit in locatione faciendi . Tum etiam , si id certum non esset , mercedem in locatione fruendi , non debere esse neces-

fario pecuniam; stare non possit, quin locationis naturæ repugnaret, vt partiaria locatio, locatio appellaretur. Omnes enim, qui pecuniam pro mercede requirunt, cum Iurisconsulto fatentur, quòd in hoc substantia, & natura huius contractus consistit; ita vt si res detur, non sit locatio, vt Iulius Paul. inquit. Qua igitur ratione partiaria locatio, re data, erit locatio? Tum etiã & locatio appellari non posset, si proponatur inter duos, qui singulos proprios fundos habebant, ita conuenisse, vt alter alterius, ita conductum haberet, vt fructus mercedis nomine pensarentur. Quod est contra l. Et hæc distinctio. §. fin. ad fin. ff. locati. † Cui etiam, & l. licet. C. de locato. ibi, certis annuis quantitibus, quæ verba denotant locationis conuentionem, aperte repugnat sententia illa media aliquorum, quam vnico verbo amplecti videtur nouissimè Petrus Gregorius Tholosan. in Syntagm. iuris. libr. 27. c. 1. num. 10. quòd pecunia pro mercede requiratur, & eius nomine, aliud solui possit, dum tamen id non sit in conuentionem deductum: licet in huius sententiæ confirmationem iura illa, quibus aduersari diximus, afferat idem Petrus Gregor. Vides ergo omnino locationem fruendi, mercedem in pecunia numerata consistere, non desiderare; quod tamen locatio faciendi requirit;

13 neque mirum. † Nam locatio faciendi, alijs regulis consistit, aliaque desiderat multa; vt agnouit Paul. de Castro. confi. 364. num. 2. volu. 2. Vnde Vigelius in sua methodo Iuris ciuil. de vnaquaque separatim tractauit. Namque in locatione faciendi non inuenimus illud, quod primum, quod præcipuum in locatione Iurisconsulti exigunt: † scilicet eam non mutare dominium. 14
15 l. non solet. cum similib. ff. locati. † Quis autem dixerit, locationem faciendi id non facere, cum factum illud, quod locatur, si remaneat, in conductoris dominio manere, non obscurum sit? 16
† Demum cum requirantur pretium, & merces in quibusdam contractibus, vt ab alijs distinguantur: inuenies in venditione desiderari pretium in pecunia, vt distinguatur à contractu permutationis; in permutatione pretium, vt differat à donatione. Sic in locatione faciendi merces in pecunia, vt differat à contractu do, vt facias. At in locatione fruendi, vbi mercedem constitueris, distinguetur à commodato, quod debet esse gratuitum. Neque differentia illa pecuniæ numeratæ erit necessaria; cum etiam si quæuis alia res detur pro mercede, non in alium transibit contractum. Nihil est ergo, quòd hanc differentiam requiramus, vt à nullo distinguatur; quod si mihi contrarius aliquis dederit, planè taceam.

Ex eo igitur, quòd sit locatio, etiam si pecunia non detur pro mercede, plura inferuntur, quæ cumulat Pinel. vbi supra, in d. c. 3. ad fin. Idque præcipuè, quòd fiat remissio propter sterilitatem. Quod aliqui ex antiquis, dum pecuniam numeratam pro mercede, & in hac etiam locatione anxie requirunt, aperte negarunt. Cuius opinionis fuerunt, & Speculator, & Romanus, qui eum refert, & sequitur in l. mutuum. num. 10. ff. si cert. pet. Fieri tamen remissionem de æquitate, licet concedat Bald. in l. 1. ff. locat. Mihi tamen de rigore etiam iuris, ex supra dictis, id dicendum videtur. Tum etiam, quia Imperator in l. licet. C. de locat. dum de remissione hac agit, de locatione, in qua non sit merces in pecunia loquitur; quod doctores non considerasse, satis miror. Non tamen mea hæc opinio, de differentia inter locationem faciendi, & fruendi, eadem est cum opinione Saliceti in d. l. si olei. C. de locato. Quæ sequitur, eundem non referens, Loriot. in tracta. de pactis, axioma 129. Illi enim strictius distinguunt, & mercedem siue in pecunia, siue in fructibus fundi locati, consistere postulant. Ego verò in locatione faciendi pecuniam esse necessariam; in locatione fruendi generaliter quamcumque rem, siue quoscumque fructus, pro mercede sufficere existimo. † Ne-


que enim in prædicta l. & hæc distinctio. §. fin. ad fin. ff. locati. Saliceti opinio probatur, licet illi innitatur. Quin potius mea sententia ex ea planè deducitur; idque noua consideratione. Nam ibi non consistit merces in fructibus fundi conducti, ut illi somniant; sed in fructibus alterius fundi. Est enim casus illius. §. quòd Titius. habens fundum Seianum, Sempronio habenti fundum Meuianum, Seianum locauit, & ab eo Meuianum conduxit, cum loci fortasse commoditate uterque duceretur. Ita, ut ipse Titius pro mercede fundi Seiani, acciperet fructus fundi Meuiani; & Sempronius econtra. Vides ergo non fructus fundi Meuiani dari pro mercede ipsius fundi, sed fructus Seiani. Non igitur ibi probatur, mercedem posse consistere, si non in pecunia, in fructibus eiusdem fundi: sed probatur optimè, quòd pensio, siue merces, in huiusmodi locatione, potest in quibuscumque fructibus, aut alia re constitui.

De sterilitate, & quando sit facienda remissio. Cap. 16.

1 *Propter sterilitatem, sit in locatione pensionis remissio.*

2 *Pensio*

- 2 *Pensio in locatione datur pro fructibus.*
 3 *Ius canonicum, & civile, in remissione facienda, non discordant: licet ius Regium ab eis dissentiat. numer. 11.*
 4 *Verè est sterilitas, etiam quando aliquid colligitur.*
 5 *Exiguitatis, quoad remissionem, ratio non habenda, & nu. 12. neque sterilitatis, quæ provenit culpa coloni. num. 6. neque sterilitatis non contingentis. num. 7.*
 8 *Intellectus. l. ex conducto. §. si vis. versicul. si qua tamen vitia. ff. locati.*
 9 *Non est facienda remissio propter vitium, quod potuit previderi.*
 10 *Ad faciendam remissionem, tria ibi posita requiruntur.*
 13 *Intellectus. l. si merces. §. vis maior. ff. locati.*

1  **P**ROPTER † sterilitatem, in locatione, debere fieri pensionis remissionem, indubitati iuris est; id tamen non est absque distinctione recipiendum. Doctores enim nostri plures oppositiones inculcant, sequæ, & re ipsam, in materia non vulgariter necessaria, parum explicant: quod facerent, si casus diuersos distinguerent, & quid inter iura distaret, considerarent. Vnde in eis distinctionem ad hoc desiderat Pinel. in l. 2. C. de rescind. vendit. 1. parte

- te. c. 3. num. 23. ad fin. Ipse tamen in distinguendo non foelitor. Sunt namque, qui in oppositionibus, luxuriandi consuetudine, de exiguitate fructuum ad sterilitatem inferant; sunt qui contingentiam, quæ de essentia sterilitatis est, quoad remissionem non expendant. Quod fecerunt Iurisperiti. Cum enim in sterilitate sit
 2 *facienda pensionis remissio; † quia ea datur pro fructibus, ut insinuant verba illa Impp. in l. si olei. ibi. fructus anni locasti. C. de locat. deficientibus fructibus, debet etiam & pensio deficere. Nam obligatio personalis respectu rei, tollitur re perempta. argumento l. in naue Saufeij. ff. locat. Quam rationem ad hanc remissionem posuit Salicet. in l. licet. 2. opposit. C. de locat. Quem solum hanc verissimam rationem agnouisse, inquit Ant. Gom. 2. Tom. variarum. c. 3. num. 18. eam tamen, & rem ipsam, ut certissimam, non erit opus altius repetere. Erunt tamen ad eam reducenda, quæ dixero, & per eam regulanda. Nam licet hæc ratio militare tantum videatur in sterilitate, quando nihil colligitur; cum procedat autem ex voluntate partiū præsumpta, & ex proportionem, quâ seruare debemus inter pensionem, & fructus; eis diminutis, diminui debet etiam pensio; sicut sublatis, omnino tolli. argumento l. quæ de tota. ff. de rei vendic. † Non tantum de
 3 *te. c. 3. num. 23. ad fin. Ipse tamen in distinguendo non foelitor. Sunt namque, qui in oppositionibus, luxuriandi consuetudine, de exiguitate fructuum ad sterilitatem inferant; sunt qui contingentiam, quæ de essentia sterilitatis est, quoad remissionem non expendant. Quod fecerunt Iurisperiti. Cum enim in sterilitate sit**
- P iure

iure canonico, per decis. cap. propter sterilitatē. de location. pro rata diminuta pensione; sed etiam de iure ciuili, per l. ex conducto. §. vbi-cumque. qui in aliquibus malè habetur in l. si vno. ff. locati. in illis verbis, pro rata; quæ non ad tempus reduci possunt, vt voluit, vbi suprà, Pinel. Obstat enim Florentina lectio; obstat etiam germanus sensus illorum verborum, quibus non cohererent subsequētia, si ad tempus referantur. Vnde §. si vis. in d. l. ex conducto. non restringitur, vt Pinel. ait, ad remissionem pensionis totius, cum id Iurifconsultus Vlpianus (qui illi non est) in d. §. vbi-cumque. declaret. Nam totus ille contextus à principio legis. ex conducto. vsque ad l. cum eo tempore. quæ est Iuliani, vnica lex est Vlpiani, per §. §. diuisa; neque l. si vno separanda, vt in emendatis editionibus videre licet. Reducenda sunt equidem iura ad consonantiam, non quærenda reprobata lectio, vt discordent. † Namque verè sterilitas appellatur, quando aliquid colligitur. argumento. l. pretia rerum. §. fin. ff. ad l. Falcid. Vt verò casus omnes, in quibus sit faciēda remissio, agnoscamus, vt prædiximus, distinguendum erit. Aut enim est damnū, quod Colonus resarciri postulat, sterilitatis; aut exiguitatis. † Si exiguitatis, eius ratio habēda nō est; vt probat ex rescripto Antonini, Vlpianus

nus in d. l. ex conducto. §. cū quidā. ff. locati. Idq; ex eo, quòd sicut ex voluntate partium præsumpta remissionem faciendam cum Saliceto probauimus: in exiguitate contraria voluntas præsumitur, vt docet A lfenus in l. habitatores. ibi, ca-
 „ enim conditione habitatorem esse, vt aliquā par-
 „ tem paruulam incommodi sustineret. ff. locati.
 „ quæ verba à contrario sensu non parum supradictam Saliceti rationem confirmant. Est igitur faciēda remissio tantum in sterilitate. Ex quo axiōmate, lex quædam Regni infrà est interpretanda. Sterilitas autem prouenit, aut culpa coloni; aut sine culpa ipsius. † Si culpa coloni, non est ei quidquam remittendum, ex d. c. propter sterilitatem. Si tamen sine culpa proueniat sterilitas, est adhuc distinguendum; quæ distinctio præcipua est, vt iura distantia intelligantur, quæ quibusdam contraria videntur. Aut enim est contingens; aut non contingens. † Si non contingens, non debet fieri remissio aliqua, vt probat Vlpian. in d. l. ex conducto. §. si vis. ibi, si verò nihil extra consuetudinem acciderit, damno coloni esse. Probat & Pontifex, in d. c. propter sterilitatem. vbi contingētia, vt necessarium ergo requisitum, desideratur. Si contingens sit, sunt qui distinguant, an casu fortuito, an vitio rei. Quæ distinctio in d. c. propter. expressè
 P 2 repro-

reprobatur. At obstat d. §. si vis. ibi, si qua tamen vitia, &c. Vbi videtur Iurisconsultus, tam casum esse fortuitum desiderare, ut si vitio rei proueniat damnum, etiam contingens, ad colonum pertineat. Cui difficultati respondit glos. 1. in d. c. propter. quod ibi Iurisconsultus loquitur de vitio rei, quod contingit culpa coloni, quam abesse præcipue requiritur. Hæc tamen solutio mihi minus placet, quia diuinatoria; quæ enim ibi culpa coloni esse dicitur? † Resoluetur tamen hæc difficultas, si supradicta distinctio respiciatur. Aut enim est vitium contingens; aut non. Si contingens (ut dixi;) siue sit ex ipsa re, siue casu fortuito, facienda erit remissio, ex d. c. propter sterilitatem. At si est vitium rei proprium, neque contingens, nihil hoc ad remissionem. Quod diuinatorium non esse, ostendunt Vlpiani verba, 8
 ,, ibi, si qua tamen vitia ex ipsa re oriuntur. Si quidem ex re oriuntur, non contingunt; non ergo remitti pensionem oportet, quia nihil præter consuetudinem accidit. Nouam rem sanè petet is, qui remissionem pensionis postulat ex eo, quod raucis, aut herbis natura ager scateat, vel aliud fundus in se vitium habeat: imputandum enim colono esse, qui aut scire, aut exquirere fundi naturam debuit. Vnde propter vetustatem vinearum, remissio ab Vlpiano non conceditur in d. l. ex
 con-

condueto. quæ est in hac materia magistra. §. cum quidam. ff. locati. Nam ut doctè etiam scribit Bald. post Cynum in l. si ea lege. C. de
 9 vsuris. † non est facienda remissio ei, qui conduxit tempore belli, quia sciebat, aut scire poterat temporis conditionem. Quare, licet remissionem propter vitium rei admittamus; debet illud vitium esse contingens, ut de eo cogitasse colonum, aut potuisse, non pateat. † Ex quibus, 10
 vnica cõclusionem, hæc omnia requisita cognosces. Erit enim sterilitas, ecce primum requisitum; sine culpa coloni proueniens, ecce secundum; eaque contingens, ecce, tertium. Si verò quidquam horum defecerit, remissionem non esse faciendam, statim iudica. In definienda autem sterilitate, quæ remissionem mereatur, satis doctores variant, & in diuersas scinduntur sententias.
 11 † Quæ tamen contentio, iure Regio cessat. Nam non est facienda remissio pro rata; sed si nihil colligit colonus, facienda est totius pensionis remissio. Si verò aliquid: est in eius electione, vel totam pensionem soluere: vel, deductis expensis, reliquos fructus domino relinquere; ut statutum est in l. 22. tit. 8. par. 5. quæ Pauli de Castro opinionem, circa remissionem, approbat; ut & ibi Gregorius Lopez annotauit. Est tamen ea differentia inter ius commune, & Regium con-
 fide-

sideranda, quòd iure communi colonus fructus suos faciebat, facta remissione mercedis pro rata; iure tamen Regio, aut non facit fructus suos; aut totam soluit pensionem. Aliam etiam differentiam, vir quidam non vulgariter doctus, inter legendum Salmanticæ obseruabat; quòd lex illa Regia locum haberet in exiguitate fructuum; idque acuta ratione. Nam, cum lex electionem tribuat colono, mos gerendus est illi, argum. l. cum quidam. ff. de legat. 2. Et cum præsumatur scire vires rei suæ. L. quisquis. C. de rescind. vendit. non est verisimile iactare suum. l. cum de indebito. ff. de probat. Mihi verò hæc differentia, etsi acutè conficta sit, probari non potest. Loquitur enim d. l. partitarum, in sterilitate; non ergo contra naturam verborum, & ius commune, est ad exiguitatē producenda. Debet igitur iudex priùs arbitrari, non, an sit hæc, aut illa sterilitas, iuxtà opinionum doctorum diuersitatem; sed, an sit sterilitas, vt locum habeat lex illa. Namque in sterilitate tantum, viget ratio remissionis faciendæ. † In exiguitate enim, & ea conditione conduxisse videtur, vt minus etiam commodè ei aliquando eueniat, ex d. l. habitatores. & æquo animo ferre debet paruū damnum, à quo immodicum lucrum non aufertur; ex l. si merces. §. vis maior. ff. locati. Quæ omnia

omnia, vnico verbo, subrogasse dictam legem Regiam, non est dicendum; quæ easdem distinctiones omnes suprà positas admittit. Non tamen illud, quod de immodico lucro diximus, est indistinctè recipiendum. Namque, si in duplum excedat vbertas, augeri debet pensio; vt fuit apud autores constituta sententia, ex Accursio in d. §. vis maior. glos. magna: quam probarunt partitarum compilatores, in l. 23. ad fin. titulo 8. par. 5. Cui non obstat inæqualitas quedam, quæ resultare videtur ex eo, quòd maius augmentum desideremus ad augendum, quàm damni ad diminutionem; quod tamen resoluetur, ratione remissionis inspecta. Quia, cum fructus nomine, soluatur pensio: facilius fiet remissio propter defectum, quàm ob augmentum additio, impari in causa colono, & conductore existentibus; cum alius agat de lucro captando, alius de damno vitando. † Ex quo etiam, omiſſis interpretationibus glosæ, & aliorum, intelligitur difficultas ex dicta l. si merces. §. vis maior. Ibi enim immodicum lucrum dicitur, non simpliciter omne lucrum; sed respectu damni. Cum enim duplum excedat commodum, ad augmentum ponitur ea ibi modici, & immodici differentia. Vnde ei nihil aduersatur illa doctorum opinio, de augenda pensione; neq; dicta partitarum lex.

De

De culpa, qua dolo equiparatur, & alijs culparum speciebus ad L. quod Nerua. ff. depositi. Cap. XVII.

- 1 *Tres sunt culpa gradus, qui explicantur numero. 4.*
- 2 *Triplex diligentia.*
- 3 *Culpa est ommissio diligentiae.*
- 5 *Culpa, aut lata, siue latior; aut leuis, aut leuissima.*
- 6 *Intellectus l. mulier. §. sed etenim. ff. ad S. C. Trebellian.*
- 7 *Regulae generales ad sciendum, quando lata, leuis, aut leuissima culpa praestatur.*
- 8 *Qua ratione sit intelligendum, quod lata culpa est dolus.*
- 9 *Dolus re ipsa in se, tam est dolus, quam qui ex proposito.*
- 10 *Verbum, est, denotat essentiam.*
- 11 *Intellectus l. lata. ff. de verb. signific. & nume. 12. & 14.*
- 13 *In rebus, qua latitudine metiuntur, vnus finis, est alterius principium.*
- 15 *Maximè differt culpa, si consideretur cum comparatione*

tione ex negligentia; an sine comparatione ex ignorantia.



QVOD Nerua diceret latiore culpam dolum esse, Celsus contra Proculum probavit, in l. quod Nerua. ff. depositi. Vbi cum Celsus se, & re ipsam optimè explicasset, doctores in eius intellectu, vel ex professo aberrarunt. Primus Accursius contra Iuriconsultorum verba, & mentem, diligentiam in depositario, quam natura hominum desiderat, apertè requirit. Bartol. culpæ plures species affert; cui contradicit latè Zasius. lib. 1. singul. responfor. c. 2. qui & in eo ipso defecit, dum Bartolum nimis anxie reprehendere curat: hoc nomine tamen laudandus, quod has diuisiones non specierum, sed graduum esse, verissimè docet. Ego verò, si non doctorum placita, sed

- 1 *Iuriconsultorum, nobis attendenda sunt, † tres culpæ gradus eos tradere obseruavi, eosque ex di-*
- 2 *ligentia, quæ præstari debet, perpernos. † Aut enim diligentiam præstat aliquis, quam diligentissimus paterfamilias præstaret; aut ad eum modum, quem hominum natura desiderat, faciens quod omnes plerique facerent: aut suo modo, etsi indiligens, curam adhibet; neque vlla alia diligentia reperiri potest, si non ad indiuidua de-*

Q scen-

scendas. Et hanc distinctionem ex diligētia, quæ præstatur, sumptam, non me, sed Iurisconsultos excogitasse, docet Caius in l. in rebus. in princ. ff. commodat. Celsus in d. l. quod Nerua. & Caius idem in l. focius socio. ff. pro socio. Hos verò gradus non excedere culpæ considerationem, apertè probat idem Caius in l. si merces. §. qui columnam. ff. locati. dum culpam abesse inquit, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus quisque obseruaturus fuisset. Non ergo maior alia diligentia requiritur, & exinde culpa inde non transgreditur. Si verò ex altero latere diligentiam, quam suis rebus, etiam indiligens adhibet, consideres, nullam aliam minorem diligentiam excogitari posse videbis; cum hæc, si absolutè cōsideretur, indiligentia sit, vt & annotauit Zasius in glos. ad d. l. quod Nerua. in princ.

3 † Cum igitur culpa sit omissio diligentie, vt non obscure probat Vlpianus in l. mulier. §. sed etenim. ff. ad S. C. Trebel. ibi, lata culpa, non
 „ leui, & rebus suis consueta negligentia: si ad hos
 „ diligentie gradus culpam referas, distingui culpam non secundum Bartolum in sex species, sed
 4 in tres gradus planè videbis: † cum enim hanc tantum habeat diligentia latitudinem, non etiã culpa, & indiligentia vltra progredi nō potest. † Erit
 5 igitur culpa lata, seu latior, de qua in d. l. quod Nerua.

Nerua. cum similibus. quando nempe ad suum modum quis diligens non est; leuis, quando ad communem modum, & hominum, vt plurimū, naturam curam non adhibet; leuissima verò, quando exactam, & quam diligentissimus paterfam. præstaret, diligentiam non præstat; ita vt addita tantum negatione, diligentie gradus constituant, & culpæ. † Ex quibus intelliges illa verba Vlpiani in d. l. mulier. §. sed etenim. ff. ad Trebel. quæ difficultate non carent. Intelliges autem, si consideres culpæ gradus, mensuræ rationem seruare; ita vt, si leuis est culpa, & diligentia, est defectus diligentie ad communem modum perpensæ, quæ vltra progredi non potest, quàm si diligentiam ad suum modum quis præstet. Nam si vltra progrediatur, iam tum non leuis, sed latior, siue lata culpa appellanda est. Vnde cum Vlpianus dixerit lata culpa, ait non leui, & rebus suis consueta negligentia: ac si dicat, lata culpa, non leui, quæ scilicet est negligentia, si consideres communem naturam, consueta tamen rebus suis; ad quem gradum tantum leuis culpa peruenit: imo in eo constituitur. Vt planè non probem Zasium, qui in d. c. 2. num. 13. eo responso, probari ait differentiam inter latam, & latam culpam: & esse latam dolo proximam, & latam, quæ à dolo absit, Iurisconsulti verba

captans, non explicans. Ibi enim in utroque casu Ulpianus de eadem culpa agit. Nam si dicas cum Zasius prius agere Iurisconsultum, de dolo proxima, ut ipse fatetur, & postea de ea, à qua dolus abest: excitabis antinomiali inter eam legem, quæ excludit à lata culpa rebus suis consuetam negligentiam, sicut & d. l. quod Nerua. & hanc eandem culpam. Ibi Ulpianus (ut interpretatur Zasius) à dolo alienam iudicet, quam Celsus & dolum esse, & fraudem habere definit. Unde non est recipienda dicta Zasij interpretatio. Illos tamen, quos assignauimus culpæ gradus, iam aliqui ex nouioribus considerarunt; inter quos, & Zasius in dictis locis, & Duarenus, in l. si moram. ver. non etiam culpam. ff. soluto matrimonio. & in l. in actionibus. in eodem verbo. ff. de in lit. iurando. quod antea Accursius tradiderat in l. si ut certo. §. nunc videndum. ff. commodati. Neque enim assentiendum est Petro Lorioto, in tracta. de regul. iur. axiom. 138. cum sequentibus. quatuor culpæ gradus tradenti, & latam, ac latiore culpam separanti. Falluntur tamen, & ij nouiores in applicatione indiligentiæ unicuique culpæ, ut infra docebo. Rectius tamen, cum hæc scripseram, inueni à Petro Gregorio Tholosano, culpæ latæ, leuis, & leuissimæ exempla, iuxta Iurisconsultorum mentem,

pro-

proposita in lib. 21. Syntagm. iur. c. 11. Cum tamen ipse opus illud egregium emisit, iam ego idem obseruaram. † Si tamen vis cognoscere in contractibus, quando lata, leuis, aut leuissima culpa præstetur, regulas has generales obseruabis; quod ubicumque persona eligitur, cum qua contrahatur, ille tantum dolum, & culpam latam, seu latiore præstaturus est, quia solum eligentis utilitas versatur. Qui enim apud negligentem amicum rem deponit, siue eum sibi socium acquirat, aut ad agrum metiendum adhibuit, non ei, sed suæ facilitati imputari debet, qui talem elegerit. Unde in deposito, societate, & similibus tantum latæ venit aliquis culpandus. d. l. quod Nerua. Iuncto §. præterea. Instit. quibus modis re contrah. obligat. l. Socius socio. ff. pro socio. l. 1. §. hæc actio. ff. si mensor. fal. mod. dixerit. Leuis autem culpa præstatur in omnibus contractibus, in quibus utriusque utilitas vertitur; ut in emptione, locatione, & similibus. Quæ fuit Ulpiani conclusio in l. si ut certo. §. nunc videndum. ff. commodat. Vbi tamen ad commodum accipientis tantum contrahitur, tunc leuissima etiam culpa considerari debet; ut in commodato. l. in rebus. in princ. ff. commodat. Quæ regulæ generales, exceptiones nullas admittunt, licet exempla non item. Si enim quis se obtulit deposito,

etiana

etiam culpam leuissimam præstabit, quia eius causa depositum censetur. l. 1. §. sæpè. ff. depositi. At econtrà in commodato, non nisi latior culpa consideratur, quando cōmodantis gratia contractus fit. l. si vt certo. §. interdum. ff. commodat. Vnde rectiùs intelligentur sic positæ regulæ, quàm si ex exemplis regulas, & exceptiones facias. At nunc videndum est, an rectè latiore culpam dolum appellet Celsus in d. l. quod Nerua. ff. depositi. Qua in difficultate latiùs, quàm par est, immoratur Fulgofius in eadem lege, cum ibi hoc satis expressum sit. Licèt enim sit culpa, quia nihil dolo factum est: cum tamen bona fides ab hac propria diligentia discedere non patiatur, deficiente bona fide: quæ maximè in contractibus desideratur, dolum reputabitur culpa, vt optimè agnouit in d. l. noster Accursius. † Est enim tunc dolum re ipsa, qui etiam dolum appellatur sicut is, qui ex proposito, argumento l. si quis cum aliter. ff. de verbor. oblig. Vnde mihi non probatur Zasius in glos. d. l. quod Nerua. dum per hyperbolem appellari dolum latam culpam dicit. † Cui verbum, est, obstat, quod essentiam denotare, vt verissimū sit, à nostris constitutum est. Si enim mentem inspiciamus, erit culpa fortè; si rem ipsam, semper dolum; vt satis in fine legis Celsus ostendit. Vnde à Iuriconsul-

tis,

tis, promiscuè negligentia hæc magna, & dolum, & culpa appellatur. Quæ si rectè expendas, omnes ambages, de quibus doctores, & latiùs Fulgofius, vitabis. Verum hæc constituta sententia, quæ habet latiore, seu latam culpam esse, quando non ea diligentia præstatur, quæ in rebus proprijs adhibetur, euertitur omnino ex sententia Pauli, in l. latæ. ff. de verb. significat. Vbi lata culpa appellatur non intelligere, quod omnes intelligunt. Quam antinomiam, & contradictionem nostros doctores, præcipuè nouiores, non aduertisse miror. Vnde Duarenus, Zasius, & alij, culpam latam appellant, quando diligentia non adhibetur, quam plerique omnes adhiberent. Qui error etiam in partitarum compilatores irrepsit, vt patet ex l. 3. tit. 3. par. 5. quo nihil magis Celsus in d. l. quod Nerua. repugnat; vbi hoc in lata culpa excludit. Excludit etiam Vlpianus in d. l. mulier. §. sed etenim. ff. ad Treb. Repugnat & illis rationibus, quas tradunt Iuriconsulti, vt rebus suis consuetam negligentiam non culpent, in d. l. focius socio. & in d. §. Prætereà. cum similibus. Tum etiam, & esset contra illud verissimum axioma, quod lata culpa dolum sit. Quid enim res doli haberet, si idem mihi, quod alijs facio? si quæ indiligens, mea opera ad hoc electa, ad meum modum diligens sum? Bartol. sanè hanc agno-

agnouisse difficultatem videtur: ob idq; asserit **lata** culpam, dolo non æquiparari, sed latiore. In quo eum reprehendit Zasius. d. lib. 1. responfor. c. 2. Quid autem faceret, qui videbat in d. l. quod Nerua. ad hoc, vt dolus culpa diceretur, requiri, non vt seruans ad eum modum, quem hominũ natura desiderat, sit diligens, sed ad suũ modum: & in d. l. **latae**. **lata** culpam ex communi, non propria diligentia, meriti? Quorum verborum intellectum, & hanc oppositionem cum apud neminem viderim sic expressam, nõ potuit, non mihi negotium facessere. Verissimam enim doctrinam, quam tradidi, seu potius Iurisconsulti ipsi tradidere, omnino turbare videtur; non tamen me mouet, vt ab ea quidquam discedam; vel vt etiã antinomiam inter hæc iura esse fatear.

11 † Intelligi enim potest. d. l. **latae**. primò, vt ibi **latae** finis culpæ dicatur, non intelligere, quod omnes intelligunt; vt sit finis **latae** culpæ, non tamen **lata** culpa. Vt in rebus, quæ latitudine metiuntur, si dicas Hispaniæ finis, est fretum Gadicitanum; non tamen sequitur, fretum istud Hispaniam esse. † Sic **latae** culpæ finis est, non intelligere quod omnes intelligunt, non tamen hoc est **lata** culpa. Vbi enim desinit **lata**, incipit leuis; & ita hoc, quod est non intelligere, quod alij facerent, quod est leuis culpa, est & finis **latae**.

† Quæ

13 † Quæ enim inter se opposita, ita cohærentia sunt, vt alterius finis cum alterius initio misceatur, non refert vtrum per extremitatem prioris, an per initium sequentis demonstrantur; vt inquit acutè Aulus Gellius. lib. 7. noct. atticar. c. 21. Hæc tamen interpretatio vim faceret verbis. l. **cedere diem**. ad fin. ff. eodem titulo. de verb. signific. Vnde ex ea conuincitur: † quare aliter
14
15 intelligi posse puto iura illa. † Aut enim prouenit culpa, ex ignorantia, in qua comparatio non cadat rerum suarum, & alienarum; aut ex ea, in qua cadat, siue ex negligentia; qua ratione sæpius consideratur culpa in contractibus. Si procedit culpa ex illa ignorantia: tunc iuxta d. l. **latae**. & l. **cedere diem**. ad fin. dicemus esse in **lata** culpa eum, qui non intelligit, quod omnes intelligunt. Nam, vt ait Paul. in l. regula. §. sed facti. ff. de iur. & facti ignor. quid si omnes in ciuitate sciant, quod ille solus ignorat? Tunc enim cum ignorantia ultra progredi non possit, ea erit & magna negligentia, quæ ex illa prouenit, & **lata** culpa, si tamen esse possit comparatio, neque à generali regula discedemus. Nam & ignorantie, rusticitatis, sexus, & ætatis ratio habetur, in eadem l. regula. §. videamus. Et in negligentia hanc comparisonem ferè semper faciendam, docent Iurisconsulti, in d. l. quod Nerua. ff. depositi. in

R d. l.

d. l. socius socio . ff. pro socio . in l. si cōstante . §. si maritus . ff. solu. matrim. certissima enim tunc est regula. Nam si scimus, in re sua hanc eandem indiligentiam adhibere; aut si liceat in rebus proprijs hac ignorantia labi; vt de rustico, minore, & similibus sæpissimè est dicendum; cum tunc lata culpa non teneatur, cum ad contrahendum ipse electus est, nihil est quod lata culpa iudicetur, nihil quod dolus præsumatur, cum nullam in se fraudem contineat, indiligenter tractatum negotium, indiligenti commissum, aut imperitè ignorantia. Si verò nihil de hac comparatione, & non intelligit, quod omnes facerent; neque facit quod illi impunè omittere non licuisset; certè culpandus venit, vt dissoluta illa negligentia iudicanda sit, quam hæc ignorantia crassa constituit. l. si fideiussor. in princi. ff. mandati. Vnde, & lata tenebitur culpa, & dolus in eo, qui tam affectatam ignorantiam habet, præsumitur. Ad quæ reducenda sunt illa, quæ de verfutæ culpa, docet Zasius in d. lib. 1. responsor. singul. c. 2. Non tamen contra expressissima iura concedendum erit, latam aliquândo culpam dolo non æquiparari. Nam siue ea ex negligentia rebus suis non assueta; siue ex hac crassa ignorantia proueniat, semper dolus reputabitur, ex d. l. quod Nerua. iuncta l. latæ. & l. cedere diem. ad fin. cum l. magna. ff. de verb. sign.

De

*De captis a latronibus, & obsidibus,
animaduersione circa testamenti fa-
ctionem. Cap. XVIII.*

- 1 Nihil boni est, nodos factos, vt dissoluantur, dissoluere.
- 2 Ratio, quam reddunt in suis responsis Iurisconsulti, sicut leges ipsæ, defendenda.
- 3 Capti a latronibus, quia liberi manent, possunt facere testamentum, & eius ratio, num. 4.
- 5 Triumphum solum ex bello iusto concedebant Romani.
- 6 Serui fiunt capti in bello iusto, non in civili.
- 7 Capti in bellis Christianorum inter se, non fiunt serui.
- 8 Intellectus. l. obsides. ff. de testa. & eius ratio. num. 9.
- 10 Obsidum vitæ, necisq̄ue potestas, apud detinentes est, si fides a dantibus non seruetur.
- 11 Obsides, & captiuum parificantur,
- 12 Obsides inter Christianos dati, possunt testari.



V M Martianus Iurisconsultus in l. qui a latronibus. ff. qui testam. facere possunt, siue de testamentis. ea ratione a

R 2 latro-

latronibus captos, testamentum facere posse affirmet, quòd liberi maneant. Glos. Bart. & docto. vt eam rationem optimam non esse probent, sinistrè inferunt, exinde sequi filiumfam. & damnatum de capitali crimine, etiam testamentum posse facere, quia liberi sunt; vt verè ius ciuile calumniari, non interpretari videantur: sæpissimè
 1 cōtraria adhibētes, quæ nō sunt; † & nodos operosè dissoluentes, quos ipsi, vt soluerēt, fecerint: quod nihil boni habere, acutè Seneca lib. de benefic. 5. c. 12. attestatur. † Vbi enim Iurisconsulti in suis responsis suæ sententiæ rationem reddunt, ea mihi semper recipienda videtur, nonq̄;
 2 minus quàm lex ipsa defendenda. † Inquit ergo Marrianus, cum liberi maneant, possunt facere testamentum; quasi à deficiente ratione legis, siue potius à natura oppositorum arguat. In captiuis enim ea tantum ratione, testamenti factio interruptur, quòd serui hostium facti sunt. l. 3. ad fin. ff. de verb. signific. Cum ergo à latronibus captus, factus non sit seruus, (vt Ulpianus attestatur, in l. hostes. ff. de captiu. & postlimin. reuers.) poterit hac ratione, testamentum facere; vt verè oppositum in opposito, quod propositum in proposito operetur, argumento. l. fin. §. fin. ff. de leg. 3. Non tamen ex eo ij, quibus ex alia causa testamenti factio interdicta est, quia liberi
 3 maneant,

maneant, testamentū rectè facient, rationem oppositi libertate, cum prohibitione non habente.
 4 † Qua autem ratione à latrunculis capti, liberi maneant, quæ est illius decisionis ratio, doctores ibi non tradunt. Si verò captiuitatis originem, & naturā inspiciamus, id rectè intelligemus. Captiuitas enim de iure gentium introducta est, ex eo quòd eos, quos in bello iustè occidere possumus, nobis seruare posse, vt seruiant, natura dictabat. Vnde iuregentium bella orta, & exinde captiuitates sequutas, optimè Imperator in §. ius autem gentium. Instit. de iure natural. affirmat. Vbi ergo bellum iustum non est, ibi seruitus esse non potest; neque serui appellari, qui in illo bello capiuntur. Latrones autem, seu prædones, aut piratæ, bellum iustum non gerunt. Vnde iure belli capere, & sibi aliquos seruos efficere, nō
 5 possunt. † Vnde triumphum, qui de iusto bello, & iure gentium tantum concedi solitus est, vt mille in locis, eloquentissimus Lilius attestatum reliquit, non concedebant Romani, de gesto cum latrunculis. Quare exprobratum fuisse Pompeio, inquit Plutarchus in vita eiusdē, quòd in triumphum de piratis intrudere se esset machinatus; licet postea, ob belli periculum, & in eo conficiendo dexteritatem, contra triumphi leges,
 6 fuerit illi concessum. † Solum ergo hæc seruitutis

tutis constitutio, ad hostes trahenda est, cum quibus bellum iustum erit; ut optimè Vlpianus in d. l. hostes. insinuat; neque id mirum, si seruare non liceat, quos occidere non licet. Ex quibus sequitur, quod rectè infert Duarenus in tit. qui testa. facere poss. Cap. de ijs, qui testam. facere poss. quòd inter Christianos licet bella sint, sunt ciuilia appellanda.

7 † Vnde etiam si captus sit aliquis in hoc bello, seruus non efficitur, & in eo etiam lex hæc recipienda est. Quod idem tradit Petrus Gregorius Tholosan. lib. 20. Syntagm. iur. c. 4. numero 3. argumento optimi Vlpiani responsi, in l. si quis ingenuam. §. in ciuilibus. ff. de cap. & postlim. † Ex quo eodem capite, Vlpiani responsum in l. obsides. ff. eodem titulo, de testament. mihi intelligendum videtur; ut loquatur, non (ut aliqui volunt) de obsidibus Romanis datis, ex eo, quòd peregrini sint, & testamentum facere non possint, argumento. l. 1. ff. ad l. Falcid. Quod responsum, cum sic malè acceperint Accursius, & antiquiores: rationem prædictam ineptius addunt Duarenus in loco vbi supra, verb. lege Cornelia, & Cuiacius in d. l. obsides. Quam tamen legem ego, non de obsidibus, quos Populus Romanus acceperat, sed de ipsis Romanis obsidibus datis, interpretor: alij enim, (ut ipsi probant) ex eo, quòd peregrini

ni sunt, testamentum facere non possunt. Quæ ergo dubitatio restat ex eo, quòd obsides sint? At ex hoc, non ex illo decidit Iurisconsultus; igitur de illis est lex interpretanda, qui hac ratione testari non possunt. Tum etiã & agere inceperant compilatores Digesto. à l. eius qui apud hostes. ff. eodem titulo. de his, qui ob seruitutem testamentum facere non possunt. Quid ergo in obsidibus de peregrinis aliquid comminiscerentur? Sunt enim quinque leges simul positæ, in quibus dubium est, an possit quis facere testamentum ex eo, quòd seruus, vel quodammodo seruus esse videatur. Et facere, aut non facere posse, deciditur, argumento seruitutis, vel non seruitutis. Quæ omnes in Ciue Romano intelligendæ sunt: mediam autem inter has, legem. obsides. de peregrinis intelligemus. Si verò alias de eis intelligant cum Accursio, & alijs Cuiacius, & Duarenus, videant ne seipsum iugulent, & peregrinos factionem testamenti habere, contra suam ipsorum, in multis locis, opinionem concedant; illæ enim exceptiones, regulam in contrarium firmarent, ut nobis regula est. † Intelligenda est ergo lex illa de Romanis in obsides datis, quos facere non posse testamentum, nisi eis permittatur, meritò Vlpianus affirmat. Sunt enim apud

10 hostes, & in eorum potestate; † Ita ut si fides

des ab his, qui dederunt non seruetur, vitæ, necisq; eorum potestas, apud detinentes sit. Sic Romæ, postquam Volsci bellum integrarunt, obsides antea pro pace datos in forum adductos, A pius Claudius, vidente, & approbante populo, prius virgis cæsos (quæ Romanis consuetudo fuit) securi percuti iussit, vt Dionis. Alicarnaseus lib. 6. refert. Ex quo inferitur, eos testamentum facere non posse, quia apud hostes sunt in eorum potestate, 11 ijdemque quasi serui; † captiui enim, & obsides purificantur, in l. Diuus Commodus. ff. de iure fisci. Et si eis permittatur, non vt doctores intelligunt, à populo, siue à principe Romano (quia iam in his intelligi non posse hanc legem supra probaui) sed ab eo, qui accepit, facere posse: 12 quia verè serui non sunt, nisi fides rumpatur. † Ex quibus obsides inter Christianos datos, testamentum posse facere, dicendum est, sicut eos, in bello captos, testari posse, supra diximus: quod & annotauit Panormitanus Abbas in Rubr. de testamentis. versicu. Decimo octauo. & nouissimè Petrus Grego. vir absolutæ doctrinæ in lib.

42. Syntagm. iur. c.

octauo. num.

septimo.

De

De legato in singulos annos ad l. si in singulos. ff. de annuis legat.

Cap. XIX.

- 1 *Annum legatum, an sit unum, ex temporis præfinitione colligitur.*
- 2 *Intellectus l. Codicillis. ff. de annu. legat.*
- 3 *Conditio, quæ inest in legato annuo, purificatur initio cuiuscumque anni.*
- 4 *Stipulatio annua, & legatum annuum maximè differunt.*
- 5 *Intellectus. l. Senatus. §. final. ff. de donationibus causa mortis.*
- 6 *Quid sit mortis causa capere.*
- 7 *Eiusdem iuris censentur legatum, & mortis causa donatio.*



S I N singulos annos alicui legatum sit, plura esse legata Sabinus ait; cuius sententiam, veram dicit Iurifconsultus Paulus in l. si in singulos. ff. de ann. legat. & in l. cum in annos. ff. eodem. Cum contra annum legatum quoddam unum esse Papinianus probarit in l. Firmio. §. fin. ff. quando dies legati ced. Hoc tamen clarius intelliges, quàm Accur-

S
fius,

1 *fius, & Docto. explicant, distinctione proposita.*
 † Aut enim annum legatum est, cum tempo-
 ris præfinitione, puta decem in singulos annos,
 usque ad annos viginti. Tunc quidem regulari-
 ter, vnum legatum esse censetur, etenim summa
 finita est, & ab initio cognoscitur: Vnde in gra-
 tiam hæredis distributio facta intelligitur, vt pro-
 bat in d. §. fin. Papinian. Martianus etiam in l.
 si cum præfinitione. ad fin. ff. eodem titu. quan-
 do dies leg. Scevola in l. codicillis. in principio.
 ff. de annuis legat. nisi aut alimentorum nomi-
 ne, legatum esse doceatur, vt in d. l. si cum præ-
 finitione. præmittitur; vel tempus præfinitum, ad
 2 legatarij vitam respiciat, ex d. l. Codicillis. † Quã
 legem sic accipe, vt non sit necessaria illa solutio
 Bartoli ibidẽ de paupere, & diuite; opponit enim
 de exceptione ad regulam, ita vt regulam, exce-
 ptionem faciat. Si tamen sine temporis præfini-
 tione annum legatum sit; tunc recipienda est di-
 cta l. si in singulos. vt plura legata reputentur;
 & primi anni purum, sequentium conditionale
 iudicetur; aliter namque ex incerto finito, fieret
 infinitum. Iudicatur enim hoc annum, alimen-
 torum causa relictum, argumento l. si cui an-
 num. ff. de ann. legat. & hac ratione, legatum
 istud non transmittitur ad hæredes: quod aliter
 est in vno legato, etsi in annos sit solutio distri-
 buta.

3 buta. † Conditio tamen illa, si viuat, quæ inest
 in legato annuo, purificatur initio cuiuscumque
 anni, vt Modestinus respondit in l. à vobis. ff.
 de annuis legatis. Vlpian. in l. nec semel. ff.
 quando dies legati. Ex quibus infertur ad l. post
 duos. C. de aduocatis diuers. iudicio. Vbi illi
 annum, incepto anno, ad hæredes transmittunt.
 Ex qua etiam ratione, intelligenda est l. diem
 functo. ff. de offic. assessor. Cum enim cedat
 dies respectu salarij, initio cuiuscumque anni, to-
 tum illis debetur; etiam Legato Cæsaris diẽ fun-
 cto; licet ex alia ratione, id decidatur in l. sed
 addes. §. fin. ff. locat. Quæ responsa Prateius,
 in lib. geminat. c. 2. congeminata esse dicit; ex
 eoque, vt in toto illo libro, reprehendit Tribonia-
 num; ac si in argumentũ adduci non possit, quod
 alio loco traditum est, quod fecit in prædicto. §.
 fin. Paul. Vt tamen ad propositum redeamus,
 illa, quæ diximus de annuo legato sine præfini-
 tione, locum non habere in stipulatione, & do-
 natione causa mortis, asserit Accursius in d. l. si
 in singulos. Cuius sententiam nemo reprehendit:
 ea tamen vera mihi videtur, & recipienda in
 4 stipulatione; † quam in hoc cum legato non
 conuenire, expressè Iurifconsultus docet, in d. l.
 si Stichum. §. fin. ff. de verbor. oblig. neque
 id mirum. Nam & hæredibus quis stipulari cen-
 setur,

setur, ex l. si pactum. ad fin. ff. de probatio-
nib. Sed in donatione causa mortis, hæc Accur-
sij sententia mihi non probatur. Quid enim inter
est, An legatum sit in singulos annos, vel per
donationem relictum? Ego enim didici, illud ge-
neraliter meminisse oportere, quodcumque in le-
gatis ius sit, & in mortis causa donationibus esse
recipiendum; quod apertissimis verbis definit Vl-
pianus, in l. illud generaliter. ff. de donat. caus.
mortis. Neque etiam in huiusmodi donationib.
locum habere potest ratio illa differentiae, & deci-
dendi, quam constituimus, quod sibi, & hæredi-
bus quis stipulari videatur. At nobis obijciet
Accursius, & eiusdem defensor, de l. Senatus.
5 §. fin. ff. de donatio. caus. mort. † Vbi etiam
in annua præstatione, differentia à legatis consti-
tuitur; quod & ego in casu illius legis, libentissi-
mè concedam, quæ loquitur de stipulatione mor-
tis causa. Tunc enim, ob stipulationem, perpe-
tuum illud æstimandum est, & stipulantem sicut
à præsentis die, sic & à morte promissoris, sibi,
& hæredibus cauisse, iuxta d. l. si pactum. §. fin.
Est ergo eadem species illius l. Senatus. §. fin.
& d. l. si Stichum. Vtraque enim in stipulatio-
ne loquitur. At è titulo argumentum faciet Ac-
cursij, & Bartoli, qui idem opinatur, defensor;
quia lex. Senatus. est in titulo de donationibus
causa

causa mortis. Quod non grauatè admittam, si
mihi totus titulus proponatur, qui non solum
de donationibus causa mortis est; sed & de qui-
buscunque eius causa capionibus; hoc est de illis
obligationibus, quæ in mortem alicuius collatæ
sunt, qualis est stipulatio illa, post mortem dabis.
6 † Mortis namque causa capitur, cum propter
mortem alicuius, capiendi occasio obuenit; vt
Caius in l. mortis causa. ff. eod. tit. de donati-
onibus causa mortis attestatur. Igitur in mortis cau-
sa capione, quæ stipulatione concepta est, aliud
erit dicendum, si sit annua præstatio, quod illa
perpetua (vt prædiximus) reputetur. Cum enim
mihi stipuler, & hæredibus cauisse sum cens-
endus. Si tamen donatio causa mortis. simplex sit,
& sine stipulatione, à mera morientis liberalitate
procedens: tunc idem, quod in legatis, est di-
cendum; † cum nihil sit, quod diuersum ius sua-
deat, cum deficiat stipulationis ratio; & illud ge-
neraliter in donationibus causa mortis, quod in
legatis, sit ius statuendum, ex Vlpiani sententia,
in l. illud generaliter. de donationibus causa mor-
tis.

*De natura disiunctiue, quam nostri
alternatiuam vocant.*

Cap. XX.

- 1 *Disiunctione variè vtuntur diuersæ facultates.*
- 2 *Dialecticorum disiunctio. & num. 11.*
- 3 *Furisconsultorum disiunctio. & num. 13.*
- 4 *Alternatiua latinè dicitur.*
- 5 *Alternatiue natura, & nume. 9.*
- 6 *Alternatiue veritas, duobus modis consideratur.*
- 7 *Ad veritatem alternatiue enunciationis, requiritur
quod vtrumque sit verum alternatiuè. & num. 8.*
- 10 *Intellectus legis, hæc verba. ff. de verb. signific.
& nume. 14.*
- 12 *Subdisiunctiuarum interpretatio.*
- 15 *Alternatiue affirmatiue effectus, & negatiue, nu-
mer. 16.*
- 17 *Explicatur. l. planè. la 1. §. pen. de leg. 1. &
num. 18.*



VM ex cognitione disiunctiuarú, plu-
rimorum iurium pendeat interpretatio,
quæ malè hucusque intellecta sunt; pla-
cet in explicanda eius natura, latiùs immorari,
quàm meę consuetudinis sit. Id enim à nemine
factum

factum est ex professo, præter vnum Calepium,
qui dum id explicat in repetit. l. si is qui ducen-
ta. §. cum ita. ff. de rebus dubijs. sophistam sæ-
pissimè agit. Erit autem animaduersio hæc ge-
neralis ad ea, quæ in capitibus sequentibus ani-
maduertenda sunt. Quæ tamen, vt rectiùs in-
telligantur, est obseruandum, disiunctionem, vt
1 Synonimam, prius diuidendam, † qua variè
vtuntur diuersæ facultates. Ea enim est Gram-
maticis pars orationis, quæ disiungit; apud quos
sepissimè verba, & non sensum separat; quod
generaliter recipiendum est, vbicumque inter di-
ctiones synonymas Ciceroni dictas, ponitur.
2 † At Dialectici disiunctione vtuntur, ad argu-
mentum conficiendum; quibus verè disiunctū
est illud, quod constat ex duobus contrarijs ter-
minis, quorum alterum verum, alterum falsum
esse necessarium sit: ea namque ratione, disiun-
ctio necessarium argumentum efficit, vt docet
optimè Proculus, in l. hæc verba. ff. de verbor.
significat. idemque tradidit Cicero lib. 1. de na-
tura Deorum, contra Epicurum contrarium as-
ferentem; & libr. etiam 4. Academic. quæst.
& ex Phauorino docuit Aul. Gel. noct. atticar.
libr. 5. c. 11. Et exinde Cicero idem in Topic.
in disiunctionibus, plus vno, verum esse non
posse asserit: quod ex sua natura necessarium
est.

est. Cum enim copula, quæ coniungit, vtrumque requirat esse verum, siue falsum, pro modo enunciationis; ita & disiunctiua, quæ econtrariò disiungit, necesse habet alterum tantum esse, aut non esse. Quòd non obscure significat Iuriconsultus in l. si quis ita stipulatus, ff. de verbor. obligat. † Nobis verò, qui etsi disiunctione vtamur, qua Grammatici, atque Dialectici: tamen quia alijs etiam in rebus, disiunctionis necessitatem habemus, quæ neque orationem ornet, neque argumentum efficiat, vt patet in conditionibus alternatiuis, legatis, obligationibus, & similibus; id erit disiunctum, quod ex varijs terminis constans, alterum esse necessariò requirat; licet pro terminorum differentia, vterque, vel neuter esse possit; vt infra declarabimus, dum de intellectu. I. hæc verba. agemus. Eam autem disiunctionem, quæ nobis magis in vsu est, alternatiuam doctores nostri appellarunt; † quam vocem non omnino barbaram existimat, in d. l. hæc verba. Alciatus, & Viglius in §. si plures. nume. 3. Institut. de hæredib. instituen. † Hæc si rectè consideres, cognosces disiunctiua, siue alternatiua (his enim vocibus, vt doctores faciunt, promiscuè vtar) eam esse naturã, vt verificetur, si in ea alterum sit verum; illique satisfierit, si alterum adimpleatur; quod nostris doctoribus axioma est,

est, ex d. l. si ita quis stipulatus. ff. de verb. oblig. ex l. cum pupillus. §. 1. ff. de condit. & demonstrat. & c. inter cæteras. de rescrip. deductum. Cuius regulæ, licet quidam ex nostris plures exceptiones faciant, vix vnã, aut alteram reperiēs. Neque enim huic communi Iuriconsultorum, & doctorum traditioni oberit, si quis cum Petro Ramo, lib. 20. animaduers. Aristotelic. in Elencho coniunctæ, per ridiculum esse affirmet, dicere, quòd ad disiunctiua veritatem sufficiat, si altera pars vera sit. Namque, si intelligamus, vt ipse facit, falsissima erit hæc regula. At ego aliter eam intelligendam iudico; atque obseruandam generalem quandam, eamq; necessariam in multis positionem. † Alternatiua veritatem duobus modis posse considerari; aut per se generaliter, tamquam enunciatio alternatiua; aut illa eadem cum effectu: siue vt philosophantibus magis placet, potest considerari in abstracto, aut in concreto. † Ad veritatem ergo disiunctiua enunciationis, vt enunciatio est, requiritur quòd vtrumque sit verum alternatiuè; hoc est vt sitabilitas terminorum, qui determinari possint pariformiter per alternatiuam, quibus vocibus me vti liceat, vt rectius rem explicè. Exemplum erit, (vt clarius id pateat) in hac enuntiatione: aut furtum est, aut iniuria, rei alienæ con-

tractatio . An quia hæc disiunctiua verificatur in altera parte, vera erit? Minimè. Ridiculum erit id fateri, quia non est terminorum habilitas, vt ex æquo vnus, aut alter verus esse possit; idque mihi apertè probat Iurifconsultus Paulus in l. si duo rei. ff. de verbor. obligation. Vbi si quis sub disiunctiua, Stichum, aut Pamphilum promittat, & obligatio in Pamphilo non consistat, non erit obligatio alternatiua, quæ obligatio considerat disiunctiuam in abstracto. Et exinde solutio, quæ respicit eam in concreto, non poterit esse alternatiua, licèt solutionis tempore consistere possit in eodem obligatio: ea ratione, quam tradidimus. † Quia vt sit enunciatio alternatiua, verè alternatiua, requiritur, quod vtrumque esse possit; quod etiam eodem argumento probatur, in authen. si quando. ad fin. C. de constit. pecun. Potest tamen, vt dixi, considerari alternatiua, vt fortitur effectum, siue si maus in concreto: † & tunc secundum doctorum regulam, illi satisfit, si alterum adimpleatur, verumque sit: qua ratione nostri hanc regulam admittunt. Erit omnium exemplum, in stipulatione alternatiua, promitto Stichum, aut Pamphilum. Si in Sticho obligatio non consistit, quia non est in rerum natura, iam hæc obligatio non est alternatiua, licèt in Pamphilo verificari possit. At si in vtroque consistit

ob-

obligatio estque verè disiunctiua; Tunc si accedamus ad solutionem, qua effectum fortitur alternatiua; solui Stichum, verum est me Stichum, aut Pamphilum soluisse. Nam etsi Pamphilum non dederim, dedi tamen Stichum, quo alternatiuæ naturæ fit satis. † Ex quibus èt intelligetur doctrina Proculi in d. l. hæc verba. ff. de verb. signific. quam me interpretaturum supra promisi. Proponit enim ibi Iurifconsultus disiunctum proprium Dialecticorum, ad cuius instar omnia regulanda sunt. † In quo etiam intelligendi Cicero, & Gellius supra citati. Cuius ea natura est, vt si in eo sit alterum verum, erit alterum falsum, & e contra: quia ex contrarijs terminis debet confinigi. Vnde & affirmatiuè, & negatiuè concludit; quod sic satis Cicero in Topic. declarauit. Quæ si rectè cõsiderasset Calepius: in sua illa repetitione. l. si is qui. §. cum: ita. ff. de rebus dubijs: non diceret Grammaticorum quosdam falsò asserere, quòd si in disiunctiua enunciatione vnum sit, alterum non erit. Quod dixit Proculus noster, dixit Cicero, dixit, teste Gellio, Phauorinus Philosophus: neque alius vnquam negauit, nisi Epicurus, & Calepius iste; dicens: Grammaticorù esse figmentum, quod uerè proprium est de natura disiunctiuæ: illius inquam, quæ ad rationem argumentandi pertinet. Quod cum confunderit An

tonius Perſius in lib. nouarum poſition. contra
 ius ciuile. poſitione. 656. Falſam hanc Proculi
 doctrinam eſſe falſò aſſeruerat, de ſubdiſiunctiuis,
 ad diſiunctum inferens; qui cum nullis alijs ratio-
 nibus Proculum impugnarit, parum nobis eius
 autoritas negotium faciet. Neque oberit, ſi quis
 pro eis dicat, in hac obligatione, dabis decem, ſi
 nauis venerit, aut Titius fuerit Conſul factus,
 dummodo vnum acciderit, nihil obeſſe, ſi vtrū-
 que factum ſit: quod & nos admittimus, & Pro-
 culum docuiſſe cognoſcimus, quem illi diuerſarū
 facultatum dogmata confundentes, non intelle-
 xerunt. Ea namque obligatio non eſt ſemper
 enunciatio diſiunctiua, ſed ſubdiſiunctiua aliquan-
 do, vt Proculus ſatis docet, dum inquit, hæc
 , verba, ille, aut ille, non ſolūm diſiunctiua, ſed
 12 etiam ſubdiſiunctiua orationis ſunt. † Explicat
 autem ibi ſubdiſiunctiua duo, quæ vt melius intel-
 ligantur, per modum illationis explicat. Primum
 ſubdiſiunctiuum eorum eſt, quæ non poſſunt ſi-
 mul eſſe, licet poſſint ſimul non eſſe. Ex quo in-
 fertur ex affirmatiua: vt ſi dicas, aut ſedet, aut am-
 bulat; ſed ſedet, ergo non ambulat; non tamen
 ex negatiua rectè inferitur, ſed non ſedet, ergo
 ambulat. Cuius exemplum, & uſum, (vt hæc
 ſcire neceſſarium eſſe videas) apud Aulum Gel-
 lium inuenies lib. 2. noct. Attic. c. 7. ad fin.

&

& d. lib. 5. c. 11. Alterius generis eſt ſubdiſiun-
 ctiuum, in quo ita poteſt vtrumque ſimul eſſe, vt
 non poſſit neutrum eſſe. Ex quo inferitur ex ne-
 gatiua; vt ſi dicas, omne animal, aut agit, aut pa-
 titur; ſed non agit, ergo patitur: non tamen ex
 affirmatiua aliquid inferes. At Petrus Ramus,
 vbi ſuprà, ridiculum eſſe dicit, quæ non ſunt con-
 traria diſiungi: & antea docuerat Aulus Gellius
 lib. 16. c. 8. Quod tamen recipiendū eſt apud
 Dialecticos, quibus nullum aliud diſiunctum eſt,
 quàm argumentum neceſſarium faciens. Et ne-
 que Proculus negant, idque ſolūm diſiunctum
 appellat, quod contraria, ſeu oppoſita ſeparat.
 Alias autem ſpecies ſubdiſiunctiuarum annectit;
 tum vt oſtendat quomodo ex eis aliquid inferri
 rectè poſſit, quidque in illis ſit euitandum, quod
 ipſe animaduertor, & Philoſophus non tam ſtre-
 13 nuè præſtitit, quàm noſter Iuriſconſultus: † Tum
 etiam quia nos non contraria, aliquando diſiun-
 cta habemus; qui aliquando practicè, & in indi-
 14 uiduis ipſis alternatiuam conſideramus. † Et
 inde ex illa optima Proculi doctrina illud elici-
 mus, ad intellectum plurimarum alternatiuarum,
 15 quæ ad argumenta non pertinent: † quòd vbi
 alternatiua affirmatiuè concipitur, dummodo al-
 terum fortiatur effectum, quod de eius natura re-
 quiritur, nihil oberit, ſi vtrumque ſit; ad inſtar
 alterius

alterius secundæ nempe subdisiunctiæ; vt in illa obligatione, quam posuimus; Dabis si nauis venerit, aut Titius fuerit Consul; nihilominus debebis, si vtrumque acciderit, etsi sufficiat alterum
 16 accidisse. † Si verò negatiua sit alternatiua, dummodo vnum non sit, nihil officiet, si neutrum euenerit; quia licet non possint simul esse vera ad exemplum primæ disiunctiæ, vt obligatio contrahatur; possunt tamen simul non esse. Neque ex hac optima doctrina, quam ex Proculo colligimus, sequetur absurdum illud, quòd si decem, aut Stichum promittam, possum vtrumq; soluere, ita vt non videar meū minuere patrimonium; aliquis enim sequi diceret, quia est promissio alternatiua affirmatiua, in qua vtrumque simul esse potest; posse tamen falsissimū est. Nam vtraque res proponitur ad obligationem, non ad solutionem. l. si duo. ff. de verbor. obligat. † ad
 17 quam est referenda. l. planè. la. 1. §. penultim. ff. de legat. 1. ibi duo esse legata: cui postea addit, vnum eligi posse. Hæc tamen difficultas nihil oberit, si consideremus hoc non esse denatura disiunctiæ, sed præter naturam; quia disiecta non sunt in hoc casu verè opposita; erunt autem vt opposita consideranda, quoad solutionem, cum vnum tantum proponatur ex disiectis solvendum in dictis iuribus. Vnde absurdum hoc
 non

non sequitur, sed illud quidem rectè inferitur, quod si vtrumque solutum fuerit, non ideo minus alterum rectè solutum erit, licet alterum repeti possit; quod probat Iulius Paulus in l. planè. ff. de condic. indeb. Ex qua differentia obligationis, & solutionis, intelliges. l. si illud, aut illud. ff. de legatis secundo. & l. cum illud, aut illud. ff. quando dies legati cedat. Vbi si illud, aut illud legatum est, vnum legatum esse dicitur: † cum tamen d. l. planè. §. penulti. duo esse legata probet. Nā leges illæ intelliguntur, quoad solutionem, hæc altera quoad obligationem. Et exinde addit postea, vnum eligi posse; cuius respōsi effectus apparet ex simili in l. Lucio Titio. ff. de leg. 2. Est ergo huius animaduersionis maxima vtilitas, ex qua plurima rectius, quàm hæctenus exposita sunt, intelliges iura: quæ tamen cum
 ex professo interpretatione requirant, erunt in animaduersionibus sequentibus explicanda, ne hæc longius protracta fastidium pariat.

*De illis alternatiuis, quibus in progres-
su suorum responsorum Iuriscon-
sulti vtuntur, quas doctores
alternatiuas legis ap-
pellant. Cap. XXI.*

- 1 Alternatiua legis non seruat suam naturam, secun-
dum Doctores, sed contrà. num. 2.
- 3 Iurisconsultos disiunctionis naturam optimè cogno-
scere.
- 4 In l. vbiunque. ff. de fideiussoribus. doctorum
opinio non probatur.
- 5 Neque in l. Quintus Mutius. la 1. ff. de auro,
& argento legato. & eius intellectus numero 6.
- 7 Intellectus l. fundi venditor. §. 1. ff. de acqui-
ren. possess.
- 8 Qui non prohibet, dum potest, permittere vide-
tur.
- 9 D. Comarruias plusquam doctor venerandus.
- 10 Intellectus. l. emptor. C. de emptionibus.

1 **E**GIS † Alternatiuam suam naturam
non obseruare, sed sæpè in copulâ con-
uerti, sæpè non posse in alterutra parte
effectum fortiri, plurimi ex nostris doctoribus fa-
tentur,

tetur. Idq; tradit Bart. in l. si is qui ducenta. §.
vtrum. ff. de rebus dubijs. num. primo. & tra-
diderat antea Cyn. in l. cum quidam. numer. 4.
C. de verbo. signific. Conuerti autem in copu-
lam aliquando, prout subiecta materia requirit,
non inficiabor; id enim nobis Paul. in l. sæpè. ff.
2 de verborum signific. attestatum reliquit. † At
in alterutra parte effectum fortiri non posse, &
effecisse aliquando Iurisconsultos disiunctiuam,
quæ vel Grammaticis risui foret, mihi suaderi nõ
3 potest. Planè enim illos, qui, (liceat mihi hoc
tantis viris tribuere) melius Philosophis ipsis, di-
siunctionis naturam cognouerunt, absurdè ea vsos
fuisse fateri, iniquum quidem videtur. Quare in
legibus etiã id eos obseruasse, est sanè nobis con-
cedendum; cum nihil sit, quòd in contrarium
nos moueat. Primò namq; id doctores probant
4 per l. vbiunque. ff. de fideiussorib. † Vbi in
secunda parte disiunctiuam verificari non posse
affirmant. Rectiùs tamen profectò id negat ibi-
dem Cumanus, probans in secundo etiam disiun-
ctionis membro legem illam esse veram, aliquan-
do posse; legem expressam ad id allegans, vbi in
summa id fassus est Bart. quæ est penul. ff. de
5 prætor. stipulat. † At insistent doctores ex l.
Quintus Mutius. la 1. ff. de auro, & argento le-
gat. In cuius intellectu, si liceret contra Pom-

ponium Iurisconsultum aliquid dicere, planè affererem eum optimè annotasse verba Sceuolæ in principio, suiq̄ue oblitum, objectionem proposuisse. Etenim verè in exemplo Sceuolæ locum haberet demonstratio illa, quod eius causa paratum esset, ad minuendum legatum. Namq; vas, ibi Quintus Mutius, & vestimentum figuratè accepit pro plurali, vt explicat satis adiectio illa, quod eius causa: Tum quia vestis, an vestimenta legentur, nihil refert, vt inquit Vlpianus in l. vestis. ff. eodem titulo. † Sed stò legem omnem, & Pomponium defendendum: nihil tamen contra disiunctiuam, sed potiùs pro eius natura, arguit Pomponius, ponitq̄ue differentiam inter demonstrationem, quæ generali legato adijcitur, & quæ speciali; vt illa minuat legatum, hæc minimè: quod omni iure receptum est. † Maiorem autem difficultatem faceret. l. fundi venditor. §. i. ff. de acquir. posses. quam tamen ipsi pro se non afferunt: vbi sic ait Pomponius, qui adhuc nobis contraria diluenda suppeditat, Item si amicus venditoris, mortuo eo priusquam id sciret, aut non prohibentibus hæredibus id fecerit, rectè possessio ei tradita erit: sed si id fecerit, cum sciret dominum mortuum, aut cum sciret hæredes id facere nolle, contrà erit. Vbi vides repugnantiam, si in vtroque casu alternatiuam suam natu-

ram

ram seruare dicas. Quæ etiam verba maximam aliam patiuntur difficultatem, ex communi illa regula, quòd mandatum expirat morte mandantis. Si autem doctorum obseruatio de alternatiua legis nobis recipienda foret, facillimum esset primæ difficultati satisfacere, cum Bartol. ibi, & doctoribus: quòd in secundo ibi casu disiunctiua vertetur in copulam, ne contineret repugnantiam. At tamen hæc differentia alternatiuarum, tū et mihi non placet generaliter; tum & ibi præcipuè inconstantia, ne dicam inscitia, argueret Iurisconsultum; qui duabus tantum lineis variè eadem dictione contra naturam vteretur. Quare dicendū est & ibi, sicut & alibi ferè semper, naturā suam alternatiuam retinere, & in qualibet parte verificari. In primo enim casu, & membro patet; si enim ignorans mortē tradidit possessionem, rectè tradidit. In secundo etiam eiusdem primæ alternatiuæ membro, non prohibentibus, id est permittentibus hæredibus; quam interpretationem ratio ipsius dispositionis suadet. † Tum etiam quia, qui sciens non prohibet, dum potest, nedum permittere, sed mandare videtur, vt expressissimis verbis Vlpianus probat in l. semper qui non prohibet. ff. de regul. iuris; nihil mirum si non prohibentibus, pro permittentibus accipiamus, cum æquiualeat non prohibitio permissioni. In se-

cunda etiam alternatiua, verificatur illa semper; Verum enim est eum non rectè tradere, si mortem mandantis sciat; non inquam rectè tradere, hac ratione, quòd non repugnat secundo membro prioris alternatiuæ. Nam nihil habet repugnantia, eum rectè tradere, permittentibus, seu non prohibentibus hæredibus; & malè tradere, si sciat mortem, hac ratione; nisi nempe ei aliud accedat, quod est secundum illud membrum, scilicet hæredes permittere. Quod etiam secunda secundæ alternatiuæ pars, non parum aperit; nempe non rectè tradere, si sciat hæredes id eum facere nolle. Quem intellectum verissimum credo, licet parum aliter, dum id ipsum probare intendit, explicauerit Petrus Stella in repet. l. Papinianus. ff. de public. in rem act. à numero 35. Vbi secundam, quam proposuimus difficultatem rectè explicat, explosa communi doctorum calculo recepta sententia, quòd mandatum, morte mandantis, tunc finitur, quando non processit ex causa necessaria, vt in illa lege. Explicat rectè ille tamè illud Pomponij responsum, prout iacet, in possessione intelligens; quem vt probem, præter rationes, quas ibi latè tradit, mihi suasit, quòd ei subscribat locupletissimus mihi, & fidelissimus testis,

9 † D. Couar. in lib. practicarum. q. c. 11. nu. 1. & 2. Vbi hanc quæstionem ex professo examinat;

minat; qui vnus mihi plusquàm Doctor est, & penè ex antiquis illis Iurifconsultis. At demum, vt ad rem redeamus, pro illa doctorum sententia, & alternatiua legis non disiungenda, quam improbamus, obijciat nobis aliquis communium opinionum defensor. l. emptor. C. de euictionibus. † Vbi Imp. Alex. rescripsit, quòd si agente aliquo de euictione, in iudicio emptor non affuit; aut præsens per iniuriam victus est, absente auctore, vel fideiussore, regressum aduersus eum non habebit. Ergo si præsentem auctorem id factum fuerit, dum sit absens fideiussor, idem erit; vt si alternatiuæ naturam seruandam dicam, planè asserendum mihi est. At id inhumanum videtur, vt in d. l. emptor. attestatur Fulgosius: & est contra l. Herenius. §. Caia. ff. eodem titulo de euiction. Tandem ergo, aut hoc asserere, contra ius, & æquitatem; aut alternatiuam legis, iuxta doctorum sententiam, non seruare alternatiuarum naturam, fateri oportet. Quod tamen ego non faciam; neque d. l. emptor. ad id me coget; vbi id necessarium non est, sed tantum considerare nos effectum illius alternatiuæ, qui est, quòd alter eorum sit præsens: auctor nempe, aut fideiussor; vt ad oculum patet. Non ergo inde illud sequitur, est præsens auctor, & non fideiussor, ergo non habebit regressum. Sed illud fanè rectè colli-

colligitur, non est absens auctor, ergo habebit, non econtra: vt ex doctrina illa Proculi, circa naturam disiunctiuarum, quam cap. 20. supra proximo explicauimus, satis patet; quod in censendis harum dictionum varijs assumptionibus, primas partes habere debet: vt non sit necessarium, contra ipsarum vim, & naturam explicare, vt absurdè interpretemur; quod fiet quidem, si in legum ipsarum contextu, quæ hoc præcipuè requirunt, fallere supradictam regulam concedamus. Quæ cum certissima sit, non erit opus probare eam in legibus etiam esse verã. Sed contraria, quæ opponuntur, dissoluere, fuit opus: quod iam (neque vt credo malè) præstitimus.

*De usu huius dictionis, siue, aut seu,
ad intellectum. L. si quis ita. ff. de
auro, & argento legato.
Cap. XXII.*

- 2 *Dictione seu, vt verè alternatiua vtuntur Iurif-
consulti, eaque verè disiunctiua est reputanda. nu-
mero tertio. nisi in quibusdam casibus, num. 4.*



TSI de nomine, & parui momenti
quæstionem hanc iudicabunt, alienorum
scriptorum calumniatores, ex ea tamen
ali-

aliquorum iurium pendet intellectus: & in practica etiam, circa interpretationem maioratum, rescriptorum, & aliarum rerum, quæ aliquando latinis verbis concipiuntur, quandoque proderit; ad Hispanum enim eloquium nihil iuuabit, quia non habemus dictionem, quæ huic specialiter equiualeat. De qua tamen penè axioma est, esse dictionem ampliatiuam: quod ex Pauli responso in l. si quis ita. ff. de auro, & argent. legat. doctores astruunt; Vbi ita interpretatur Barto. & ipse idem in l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de reb. dub. & in rub. C. de nauicular. lib. 11. Cum quo alij plures doctores id securè attestantur. At mihi lege illa non probatur, neque de natura illius dictionis, siue, aut, seu, esse concedendum est. † Primò namque in d. l. si quis ita. vt non alternatiuam, iuxta eius naturam, dictionem iudicaret Paulus; siue verius eam, etsi disiunctiuam, non alternatiuè distribuere, vt responderet, illud suafit: quòd ibi non fuit interposita disiunctio inter res legatas, sed inter demonstrationem, quæ neque falsa, nedum incerta, aliquid noceret. Cum igitur non cadat inter res legatas, nihil mirum, si debeatur omne illud, quod legatum est; cum, vt inquit Paul. dictio illa, ampliandi gratia, interposita sit; quod si esset de sua natura, non ex eo, quòd ibi ampliandi gratia interposita decideret.

† Qua

- 2 † Qua dictione, vt verè alternatiua, vti sapiffimè Iurisconsultos, probatur planè in l. 1. §. subblata. ff. ad S. C. Trebell. & meliùs in l. generaliter. C. de instit. & substitut. in cuius intellectu nos infrà in c. 33. latius immorabimur. At quod ad nos attinet, dictione siue, vt disiunctiua, vti Iustinianum sat fuerit monuisse: dum ait, & ipse, vel ipsa liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit, siue testamentum fecerit; quid enim ibi ampliandi causa posuisse Imperatorem fatebimur, cum disiunctiue disponat? Probatur id demum in l. Iulianus verum debitorem. ff. de condict. indebit. Ibi, siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit: † esse enim eam disiunctionem, ipsius argumenti ratio suadet, ex his, quæ suprà in c. 14. annotauimus. Quare mihi recipiendum non videtur, quod de hac dictione Bart. generaliter asserit; & multò minùs quod Nicol. Valla, de reb. dub. tractatu. 1. nume. 9. cum Alexandro, ab Alexandro libr. 2. dier. genial. c. 5. probat, cum quis fundum, seu ædes filix legat, omnia deberi. Tunc enim cum dictio, seu, inter res legatas sit posita, iuxtà naturam suam, disiunctiue erit interpretanda. Namque dicta l. si quis ita. aliter, vt diximus, intelligenda, nihil est quod in contrarium nos moueat, vt à vera eius dictionis, & genuina significatione recedamus: qua, vt verè di-

- disiunctiua, vti Iurisconsultos iam monuimus.
- 4 † Neque sanè aliter est interpretanda, nisi aut interdictiones, siue res synonymas posita sit, vt vt suprà. 20. in princip. præuidimus; aut subiecta materia aliud poscat, in qua non verba, sed res ipsa attendenda est.

*De intellectu. L. 1. ff. de rebus dubijs.
Cap. XXIII.*

- 1 *Alternatiuam debere inter similia collocari, falsum.*
- 2 *Periculosa plures apud doctores allegationes.*
- 3 *In dubio non censetur maxima differentia in pretio rerum alternatiue promissarum.*
- 4 *In legatis, nisi verba referantur ad heredem, legatarij est electio.*
- 5 *Intellectus. l. cum res. §. sed etsi Stichus. versi. totiens. ff. de leg. 1.*
- 6 *Nulla sunt differentia legatorum.*
- 7 *Ex differentia, qua non est, non potest sumi differentie ratio.*
- 8 *Non semper secuta est iurium allegatio cum doctores.*



VM Papinianus in l. 1. ff. de reb. dub. quæstionem dubiam absoluat, iuxta æquitatem, iurisque civilis regulas, eam doctores in reprobum sensum interpretantur, vt verissimas iuris positiones confundant. Primò enim ex hoc Papiniani responso colligunt, alternatiuam debere inter similia, vel parum distantia, † collocari; quod falsissimum esse ex ijs, quæ supra. c. 20. de disiunctiuarum natura obseruauimus, satis apparet. Id tamen colligunt glos. plures, quas refert, & sequitur præter alios, Hippolitus in rub. ff. de fideiussorib. num. 32. qui etiam affert in eius sententiæ probationem. l. fin. §. cui dulcia. ff. de trit. vino, & oleo legato.

2 † Ex quo apparet, quàm periculosa sit apud doctores allegationum, (vt ita dicam) luxuries; cum lex illa planè loquatur in copulatiua, in qua etiam neq; id reciperem. Sed cum ab hac opinione iam desciuerint aliqui, inter quos præcipuè id Ioannes Crot. impugnat in l. 4. §. Cato. de verb. oblig. mihi tantum erit animaduertendum, ex d. l. 1. id non probari: vbi ex ortu obligationis colligitur præsumptio verissima iuris; † nõ scilicet debere maximam esse distãtiam in pretio rerum alternatiuè promissarum. Cum enim promittam hoc, vel illud, siue legem, satis apparet valorem (vt ita dicam) non esse dissimilem: quan-

do

do nempè sumus in coniectura, & dubia est promittentis, aut legantis voluntas, de quibus dubijs in illo titulo. Si verò sine dubio, & apertè apparet esse dissimilem; non ob id vitatur alternatiua, quæ tam inter similia, quàm inter distãtia, & propriòs inter contraria collocatur. Vnde illud de natura eius non est, quod affirmant plures ex nostris, quod apparet in specie. l. Lucio Titio. ff. de leg. 2. Quis enim negaret differentiam esse maximam in pretio rei, & vsusfructus eius, nec ob id tamen inutile fit legatum rei, vel vsusfructus sub alternatiua relictum? Alterum, quod probari putant aliqui in eadem l. 1. contra plurima alia iura, & constitutissimam sententiam; est illud, quòd ibi in legato alternatiuo hæredis electionem esse, probet Iurisconsultus; cum contra potius iudicandum sit, ex regula illa generali, † quòd in legatis, nisi verba referantur ad hæredem, quia tunc ipse eligit, legatarij est electio; iuxta traditionem illam celebrem Glosæ, in l. Lucio. ff. de leg. 2. Quam præter Bart. & doctores ibidem, recipiunt, & venerantur doctissimus Couar. in c. indicante. numero 3. de testament. & Ant. Gomez. 2. tom. variarum. c. 111. num. 43. neque multum abhorrentem à regula illa generali, quam circa electionem tradidit Vlpianus in l. cures. §. Sed si Stichus. ff. de legatis primo.

,, Ibi, totiens enim electio est hæredi committen-
 ,, da, quotiens moram non est factururus legatario.
 Nam cum res futura sit legatarij, vbi elegerit, ex
 l. apud A ufidium. ff. de opti. legata. quæ futu-
 ra erat semper, nisi à principio incerta, ex l. si
 tibi homo. §. cum seruus. ff. de legat. 1. hoc ius
 ei tolleretur, & rei vindicatio, quam haberet, si
 non ei electionem concedamus. Quod planè di-
 ctæ Vlpiani regulæ aduersaretur; non tamen si
 ab hærede sumere iussus est, in quo casu præcipuè
 voluntas testatoris est inspicienda. Neque enim
 ex differentia illa antiqua legatorum, differentiæ
 6 ratio est assumenda; † quia cum iam sint differen-
 tiæ sublatae, non video qua ratione sit accidens si-
 ne subiecto. Si enim concedamus, (vt necessa-
 rium est nos fateri) esse differentias illas à Iusti-
 niano sublatas, in l. 1. C. communia de le-
 7 gat. † ex differentia, quæ non est, differentiæ ra-
 tio nulla desumi potest; nisi id referas ad testato-
 rum præsumptam, imo non leui argumento de-
 claratam voluntatem, vt fecit Cuiacius in fragm.
 Vlpiani titulo 24. in verbo, optione autem lega-
 ti: & nos supra. Neque tunc ob differentiam le-
 gatorum, sed ob testantis voluntatem id fieri, est
 asserendum: quod tamen in d. l. 1. ff. de rebus
 dubijs. non seruari, ego non fatear: contrarium
 planè ibi, si verba & decisionem simul attendas,

pro-

probatur. Agitur enim, an possit legatario fun-
 dum Meuiantum petenti, sub quo plures alij com-
 prehenderentur, obijci exceptio, si non sit magna
 differentia in pretio, & Meuiantum separatim da-
 re posse: eum nempe, quem iam elegerat; neque
 enim video aliquid, quod contrarium suadeat.
 Qua quidem consideratione, ibi non probari, q̄
 quidam aiunt, planè videbis: sicut non probari
 illud de alternatiua dissimilia non disiungente,
 8 iam animaduertimus, † vt non semper segura sit
 iurium allegatio cum doctoribus, nisi prius-
 quàm id facias satis perpendas.

De alternatiua negatiua, ad intelligen.

L. si is qui ducenta. §. cum ita.

ff. de rebus dubijs.

Cap. XXIII.

- 1 *Alternatiuam negatiuam non seruare disiunctionis naturam, falsum.*
- 2 *Doctrina Proculi in materia alternatiuarum, regula lesbia, & eius effectus. num. 3.*
- 4 *Alternatiuæ negatiuæ effectus. item affirmatiuæ, numero. 5.*
- 6 *Contrariorum eadem est disciplina contrariè.*

TOT



OT sunt iura, quorum intellectus ex cognitione alternatiuæ pendet (quod supra in c. 20. præuidimus, & interpretanda promissimus) vt cogar in hac materia latius, quàm par esset, immorari, licet & hoc sit non ab instituto alienum. Cum enim constitutum sit, & planè de eius natura, disiunctiuam in qualibet parte verificari, eique satisfieri, si in alterutra parte effectû sortiatur; id in alternatiua negatiua recipiendum non esse, † probant aliqui ex nostris, & præcipuè Abbas Panormitanus, sub cuius autoritate, & alij plures decipiuntur: id probantes ex Iuliani responso, in l. si is qui ducenta. §. cum ita. ff. de reb. dub. Quod veriùs contrarium probat, vt iam alij, hanc exceptionem verissimæ regulæ abhorrentes, notarunt; qui sunt Felin. & Decius, & præcipuè Ioannes Imol. in c. inter cæteras. ad finem. de rescript. ex nouioribus enim nullus, quem ego viderim, (etsi non incuriosè quæsierim) hac de re scripsit. Illi tamen etsi vera docuerint, neque probarunt, neque regulam lesbiam in hoc casu adierunt, vt planè intelligerent. Tamen vt videas nihil contrarium esse in d. §. cum ita. à l. si quis ita stipulatus. ff. de verb. oblig. cum similibus. ex quibus vera illa, & generalis regula de natura alternatiuorum elicitur, Iurisconsultos in eisdem legibus vt

audias,

audias, necesse est. Inquit enim Sceuola in d. l. si quis. at econtrà (si promittam putà) dabis si nauis non venerit, aut Titius non fuerit consul factus, sufficit vnum non factum. Et Iulianus in dicto §. cum ita. ait, Nam cum ita concipio, si illud, aut illud non fuerit, quæri debet, an aliquid factum non sit. Quid hic est contrarietatis? quod vnus ait, & alter affirmat, vt in confirmationem regulæ, quam tradiderat Sceuola, verba Iuliani afferri possint, non vt contraria. Neque in eo, in quo contrarios sibi esse aliqui somniant, quidquam discordant, quòd vtrumque fieri Iulianus desideret. Tunc enim agit de obligatione non inducenda scilicet, & de pœna fugienda, vt rectè Imola, vnico penè verbo, annotauit. At Sceuola vnum non factum requirit, vt obligationem inducat; quod idem Iulianus in pœna incurrenda asserit. Vt verò hæc omnia rectè intelligas, recurrendum erit ad doctrinã

2 Proculi in l. † hæc verba. ff. de verbor. signific. quam supra c. 20. explicauimus, & hoc ca-

3 pite regulam lesbiam nominabimus: † ex qua intelligere poteris omnia, quæ tibi circa [disiunctiuarum naturam dubia videbuntur, vt satis ex illa,

4 & hac animaduersione cognosces. † Cum ergo alternatiua negatiuè concipitur, vt videas, an committatur obligatio, eam ad Syllogismum reduci-

to,

to, subdisiunctiuarum Proculi species præ oculis habens. Si enim promisi tibi decem, si naus non venerit, aut Titus non fuerit consul; sic inferes, sed naus non venit, ergo es mihi daturus. Nam econtrario, si negatiuam etiam inferas, nihil ages; ut si dicas, sed naus non venit, ergo non est mihi daturus. Nam huius effectus est, ut utrumque fiat; nempe ut obligatio non committatur, quod tendit omnis Iuliani quaestio. Ut ergo id concludas, sic est inferendum; sed naus venit, & Titius est consul factus, ergo non sum ad dandum obligatus; quia si aliquid non euenit ex ijs, quæ ut fierent comprehensa sunt, es plane astrictus: sicut & in affirmatiua disiunctiua econtrario euenit.

† Nam si promisit Titius decem, si naus venit, aut Seius sit factus consul; ad hoc ut illi sit opus promissum adimplere, sufficit vnum factum; inferes ergo sic rectè, sed naus venit, ergo est ad dandum obligatus. Quod si obligationem effugere velit, non sic inferet, sed naus non venit, ergo non sum obligatus; quia potest id non euenisse, Seium tamen fuisse consulem quod sufficit. Ita ergo non erit astrictus, si neque naus venit, neque Seius fuerit consul; sicut in negatiua utrumque accidisse desideramus cum Iuliano, in eodem §. cum ita. qui hæc omnia egregiè explicat, cui doctores tenebras potius, quam lumen suis scri-

ptis

6 ptis offuderunt. † Etsi enim contrariorum sit eadem disciplina: contrariè tamen est eadem, ut regula eadem sit ad contraria, attamen id contrariè eueniat. Vnde ex vna, & eadem regula utrumque Iulianus elicit: quia nempe omnia comprehensa sunt ad non obligandum; ut fierent nempe, aut non fierent. Tunc sumitur ex vniuerso significatio, & requiritur ut utrumque fiat, aut non fiat pro modo enunciationis. At si quaeras de obligatione inducenda; tunc cum sumatur ex aliquo significatio, sufficit vnum non factum in negatiua; factum verò in affirmatiua, ut optimè illic Iurisconsultus nos docuit. Nihil est ergo in illa lege, quod nobis aut contrarium alteri, aut minus verum in se reputandum sit; cum omnia ibi Iulianus miro ingenio ad generales regulas reducat, & iuxta subdisiunctiuarum naturam explicet.

De intellectu. L. si is qui ducenta.

§. Item si pater. ff. de reb. dub. Cap. XXV.

1 *Regulari debet substitutio ad modum institutionis. Item & fideicommissum. numero 2.*

Y

EST



ST nobis adhuc in explicatione eiusdem legis immorandum; diuersa tamen in quaestione, & §. Ait enim in l. si is qui ducenta. §. fin. ff. de reb. dub. Iulianus, Si ita testator paterfamilias in testamento scripserit: Si quis mihi filius, aut filia hæres non erit, sit hæres Seius: tunc Seium fore hæredem, si neque filia, neque filius natus fuerit. At si regula disiunctiuarum est recipienda, iuxta ea, quæ in animadversione supra proxima docuimus, aliter erat dicendum: quia cum sit negatiua disiunctiua substitutionis, sufficeret vnum non factum, filium scilicet non fuisse hæredem, ad hoc vt substitutus admitteretur. Quare Accursius id euenire propter votum parentum, & liberorum fauorem asserit, vt in l. generaliter. C. de instit. & substit. quod & alij eo non relato probant. A quo cum recedat Bart. in extraneis idem esse interpretandum affirmat, iuxta disiunctiuæ ipsius naturam; acutè quidem istud, non tamen recipiendum. Nam si ex natura alternatiuæ id esset, ex regula iam tradita inferret Iurisconsultus, vt in simili facere solet; attamen non ex hoc, sed ex benignitate id respondit. Vnde variè hoc Iuliani responsum interpretantur doctores; alij cum Accursio referentes ad l. generaliter. alij explicantes in filijs nascituris ob verbum genitus, quod latè tradit (ne in his

his transferendis præter consuetudinem morer) Fabius in repetitione. l. hæres mei. §. cum ita. ff. ad Trebell. num. 59. His tamen omnibus omissis, à sententia Iurisconsulti verè alienis, animaduertendum erit, verba testantis dubia interpretari Iulianum; quod ipse attestatur, dum ait, non satis voluntatem suam declarauit testator; posset enim quis in proposito themate variè argumentari. Nam cum sit substitutio, vt diximus, facta ex alternatiua negatiua, si alterum non esset, locum haberet substitutio. At pro contraria opinione, scilicet vt etsi filius non fuerit natus, si sit nata filia, aut econtrà, non sit locus substituto, est æquitas, & fortissimum argumentum;

1 † nempè quòd regulari debet substitutio ad modum institutionis, vt planè mihi probat elegantissimum Sceuolæ responsum in l. Lucius. la. 2. ff. de hæred. insti. † sicut ad modum institutionis etiam regulatur fideicommissum in l. quotiens paterfamilias. ff. ad S. C. Trebell. atque in proposita specie, verè filius, aut filia institutus habeatur. Ita vt verbis præpositis, iuxta naturam eorù, & alternatiuæ affirmatiuæ, alter tantum reperitur institutus; etsi dubitationem facere posset substitutionis modus, procliuior tamen est sententia, & æquitati magis consona, vt substitutus non admittatur, nisi omnibus deficientibus, vt verè in-

certus morientis exitus substitutionis finem concludat. Namque licet substitutio per se aliud suadeat, iuncta tamen eum institutione, sic est rectius explicanda. Qui mihi germanus huius responsi intellectus iudicatur, quo perspecto, nihil obesset, si iuxta Bartoli opinionem, idem in extraneis recipiendum esse affirmemus; hoc maximè tempore, quo habemus efficacissimum argumentum ex l. Generaliter. in fin. principij. C. de instit. & substit. in illis verbis, Quo exemplo etiam alijs personis, licet extraneæ sint, de quibus huiusmodi aliquid scriptum sit, medemur. Neque tamen ob id putes me reincidere in opinionem eorum, qui iuxta fauorem liberorum, & d. l. Generaliter. hoc responsum intelligunt. Nam & in illa lege fauorem tantum liberorum attendi, mihi non probatur. De cuius intellectu infra in c. 33. latius agam. Quæ omnia si perpendas etiã in praxi, sicut in scholis vsui futura, non me reprehendes, quòd in huius materiæ ad tot iurium interpretationem necessariæ explicatione, diutius sum immoratus. Est enim necessaria per se, & ab omnibus nescio an obliuione, aut difficultate perterritis; an etiam quia occasionem non habuerunt, verè omiſsa; quæ mihi vt ommitteretur indigna visa est: utilitatè enim, siue difficultatem respicias, penè nulli cedit.

De

De differentia dominij, & proprietatis.
Cap. XXVI.

- 1 *Differentia Dominij, & proprietatis generaliter non potest constitui, & num. 10.*
- 2 *Proprietas idem quod Dominium, & num. 3.*
- 4 *Proprietas aliquando est id, in quo dominium habemus.*
- 5 *Proprietas opponitur usufructui; & tunc plerumque proprietas nuda appellatur. num. 6.*
- 7 *Dominium quid.*
- 8 *Dominium potestatem in seruos, & alia significat, numero 9.*



VM quid inter Dominium, & proprietatem interesset, quæstio sit antiqua, varij in ea varia dixerunt: & nouissimè Ioannes Parlador, in suo rerum quotidianarum libro. c. 4. extra omnes, & contra antiquos se nouè considerasse ait, dominium esse ferè semper cum usufructu sumptum; proprietatem sine usufructu, illique relatiuorum instar oppositam. Contra quem iure possum optima illa Auli Gellij verba libr. 7. noct. Atticar. c. 17. ad fin. posita, mihi vindicare; quòd qua ille iurisperitus

diffe-

,, differentia vsus est, ea videtur in verbis tam mul-
 ,, tificibus, vnam tantummodo eorum vsurpationem
 ,, notasse: quæ quidem congruit cum signifi-
 ,, catu, quo Pomponius vsus est in l. si vsusfructus.
 ff. de iure dotium. & alibi aliquando Iurisconsulti.
 Vnde illa Parladori differentia mihi non arri-
 det, sicut neque vlla ex hijs, quæ doctores per
 eum relati genera confixerunt. Noui enim pro-
 prietatis nomen variè Iurisconsultos accipere. Qui
 ergo sine diuisione nominis, quod nõ semper idè
 significat, differentiam eius cum alio explicare
 I voluerit, non parum equidem aberrabit. † Vt
 videas ergo differentiam ita generaliter non pos-
 se inter dominium, & proprietatem constitui, au-
 di Iurisconsultum Caium in l. qua ratione. §. Itè
 si quis. ff. de acquir. rer. domin. agentem de re-
 rum dominio, & de eo acquirendo sic dicere;
 ,, mercium in horreo depositarum venditorem si-
 ,, mulatque claues tradiderit emptori, transferre
 ,, proprietatem mercium ad emptorem. Et iterum
 ,, in incertam personam, qui missilia iactat in vul-
 ,, gus transferre proprietatem. Quod eisdem ver-
 ,, bis Iustinianus repetit in §. Item si quis. & §. hoc
 amplius. Instit. de rer. diuis. At quis dicet ibi pro-
 prietatem sine vsufructu transire? quod si verè
 proprietatis nomine semper intelligamus nudam
 proprietatem, quæ opponitur vsufructui, id di-

cen-

cendum esset. At ego aliter dicendum existimo,
 cum variè proprietatis vocabulo vtantur Iuriscon-
 2 sulti. † Est enim aliquando proprietatis idem quod
 dominium, vt præter Caium vbi supra, probat
 apertè Neratius in l. si procurator. & Iulian. in
 l. cum in corpus. ff. eodem titulo. de acquir. re-
 rum domin. neque aliud resonat totus ille titu-
 3 lus. Vnde dominium rei proprietatem appellat
 Cuiacius in parat. ad eundem titulum; & iterum
 dominium nihil aliud esse, quàm proprietatem
 rei existimat, in lib. 10. obseruat. c. 16. & ecõ-
 trà, nihil aliud esse proprietatem, quàm dominiũ,
 arbitratur Duarenus, lib. 2. disputat. anniuers.
 c. 17. licet & istud non sit generaliter recipien-
 4 dum. † Est etiam aliquando proprietatis, illud,
 in quo dominium habemus; & hinc proprietatis
 dominium appellat Iurisconsultus in l. si tibi. ff.
 quibus modis vsusf. amittatur. & Imperator in l.
 4. C. de probationib. quas sic intellexit Pinellus
 in l. 1. C. de bonis mater. 2. part. numero 7.
 sicut etiam & possessionis verbum pro ipsis rebus,
 in quibus dominium habemus, sæpè optimi auto-
 5 res vsurparunt. † Demum proprietatis opponitur
 vsufructui tamquam illius correlatiua; ita vt vsuf-
 fructus esse non possit, nisi respectu proprietatis,
 quæ abest; & hoc modo sumpta proprietatis non
 sit, nisi respectu abscedentis vsufructus. Qua ra-

tio-

6 tione, & in hac tantum proprietatis vsurpatione, recipienda est Parladori differentia; † licet tunc proprietas non simpliciter, sed nuda proprietas appellatur, vt in l. videamus. ff. de vsuris. in l. 4. ff. de iure dotium. sicut plena proprietas, quando abscedens vsusfructus consolidatur, nuncupatur, in l. cum in fundo. ff. de iure dotium,

7 † Dominiū verò generalius dicitur circa id omne, in quo nobis aliqua potestas est, vt annotauit Petrus Gregorius, in Syntagm. iur. lib. 1. c. 12. numero 3. vel proprius facultas, vt voluit Soto libro 4. de iust. & iur. quæst. 1. artic. 1. † Tum

8 dominium appellatur potestas in seruos, in l. potestatis. ff. de verb. signific. & in l. 1. §. potestatis. ff. de peculio. Vnde est aliquando dominium (vt notat vbi supra Soto) correlatiuum seruitutis, sicut sunt correlatiua dominus³, & seruus.

9 † Appellatur etiam dominium vsusfructus, in l. 4. ff. de vsufruct. sicut & proprietatis, in d. l. 4. C. de probation. vt videre liceat dominij quoque appellatione generaliter vti Iurifconsultos. Vnde non sunt omnino probandi, Cuiacius, & Duarenus vbi supra, qui dominium per proprietatem, & econtrà describunt: id enim licet plerumque verum sit, non tamen generaliter asserendum. † Ex quibus omnibus cognosces dominij, & proprietatis differentiam generaliter dari non posse, nisi

fi

si inter vtraque nomina distinguas. Vbi autem videris quid dominij appellatione, quid etiã proprietatis, in propositis iuribus intelligatur (quod ex subiecta materia cognoscere non erit difficile;) Tunc facilè ex his differentiam cognosces; in qua generaliter dignoscenda, præter inanem laborem, nihil assequeris.

De intellectu. L. Pupillus. ff. de acquir. rer. domin. Et an vna sit possessio, aut duplex. Cap. XXVII.

- 1 *Jurifconsultis nulla alia possessio, nisi aut corporalis, aut naturalis, aut iusta, quam doctores civilem appellant.*
- 2 *Omnis possessio à natura est, & de iure gentium, & num. 4. & 6.*
- 3 *Interpretatio. l. 3. §. ex contrario. ff. de acquiren. possess.*
- 4 *Iusti appellatio, ius gentium, seu naturale designat.*
- 5 *Possessio iusta etiam, & iuris gentium in animo possidendi consistit.*
- 6 *Vnica est vera possessio, eaque iuris gentium à iure civili approbata.*
- 7 *Possessio corporalis, qua ratione naturalis appellatur.*

Z

Omnis

10. *Omnia iusta possessio ex duplici ratione consistit.*
 11. *Nulla possessio vera sine ratione iuris, & corporis verè, vel fictè.*
 12. *Intellectus. l. 8. titulo septimo, lib. 5. compilat.*



PUPILLVM sine tutoris auctoritate possessionem amittere non posse, quæ est naturalis, vt Sabinianis visum est, probat Martianus in l. pupillus. ff. de acquiren. rer. domin. Cui contrarius Vlpianus, in l. possessionem. ff. de acquir. possess. sic ait, possessionem pupillum sine tutoris auctoritate amittere posse constat; non vt animo, sed vt corpore desinat possidere, quod est enim facti, potest amittere. Quam difficultatem cum dissoluat Accursius, quod Martianus de possessione iuris, Vlpianus de possessione facti, & detentione, vt vocat, asinina loquatur, mihi probari non potest, si non aliter intelligatur, quam ipse fecit. Namque possessionem appellat eam Iurisconsultus in d. l. possessionem. quam tantum detentionem, possessionem appellare Vlpianum non concedam, † cui nulla alia possessio cognita est, nisi aut corporalis, quam naturalem vocant; & iusta, quam doctores nostri civilem appellant. Si verò de corporali loqui Vlpianum affirmet, quod planè est dicendum, illa eidem est possessio naturalis: Vnde stare

stare non posset Martiani responsum. Et si cum Azone vnicam esse possessionem, eamque naturalem dicas, omnem conciliationem excludes. Nam cum vnica sit possessio, & alter affirmet, alter neget possessionem amittere posse, e contrario pugnant. At si demum nouam Parladori sententiam amplectaris; quam tradit in suo rerum quotidianarum lib. c. 9. quod vnica sit possessio, eaque civilis: frustra iam his responsis conciliandis laborabis. Etenim possessio, de qua Martianus, naturalis appellatur, non ergo civilis. Vlpianum autem de eadem naturali loqui, plusquam manifestum est. Qui ergo, ex his tantum possessionis diuisionibus, huic difficultati satisfacere posse sperat, nunquam contrarium effugiet. Erit igitur animaduertendum, Martianum de vera possessione agere, quam amittere non posse pupillu, merito affirmat, dubitandi rationem insinuans, sub illis verbis, quæ est naturalis. Erat igitur dubium, quod videbatur pupillum amittere posse, ex hoc, † quod omnis possessio à natura sit, siue de iure gentium, etià si eam civilem dicas: quod planè probabis, si consideres verba Iulij Pauli in l. 1. ff. de acquir. possess. vbi dominium, quod est de iure gentium, vt probat aperte Iurisconsultus in l. ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. à possessione ortum habere ait; vnde & possessio eiusdem

dem iuris appellanda erit, argum. l. manumissiones: ff. eodem titulo de iust. & iure. Tum etiam quia possessio à sedium positione appellatur: quo insinuat Iurifconsultus in d. l. 1. eam ab occupatione ortum habere, quod omne est de iure gentium. Si verò id de naturali (quam vocant) possessione explices, id est, detentatione; videas ne Iurifconsultum arguas, compilatores tacens increpes, & pandectas planè accuses. Quid enim ineptius, quàm possessionis tractatui, in medio iure civili, præponere naturalis possessionis, seu detentationis ethymologiam? Quod planè idem Iurifconsultus Paulus affirmari non sinet: qui cū axioma proponat † in l. 3. §. ex contrario. ff. de acquir. possess. plures nempe eandem rem possidere non posse; hoc ex illa sententia probat, quòd contra naturam quippè sit, vt ego teneam, & tu quoque tenere videaris; subdens non magis eandem possessionem apud duos esse posse, quàm vt tu stare videaris in loco, in quo ego sto: aut in quo ego sedeo, & tu sedere videaris. Si autem propositionem, quam probat Iurifconsultus, de possessione naturali, id est de detentatione intelligas, est planè absurdum, quod asserat simul duos in eodem fundo assidere non posse. Si verò de civili, & probationem de naturali, malè cohæreret, nihilque probatio sufficeret. Si ergo & probationem,

nem; quod est verum, simul & conclusionem
 4 eiusdem iuris esse asseras, † videbis omnem possessionem iuris gentium esse, & iustam etiam, in qua & corpus, & animus, & ius operantur. Hæc enim est, quæ meritò iusta à Iaboleno appellatur, in l. quod seruus. ff. de acquir. poss. Namque si tantum possessionem naturalem, id est detentationem, de iure gentium esse dicas, quid absurdius excogitari posset, quam posse aliquem eo iure ex detentatione sibi possessionem vindicare, & rem ipsam: cum non solum eo iure necessaria fuerit possessio, ad primam illam occupationem, quæ rerum diuisionem peperit, & dominiorum distinctione: sed & ad omnes effectus penè, ad quos est iure civili necessaria; alioquin neque eo iure contractus effectum sortirentur. Meritò ergo & eo, & omni iure receptum est, neque per se animo, neq; per se corpore licere iustam possessionem acquirere; sed animo & corpore. l. posside ri. in princ. ff. de acqu. poss. l. 1. §. Scauola. ff. si quis testam. liber esse ius. Quid enim credamus futurum, si iusta concedatur possessio ei, qui rem occupet? quis non omnia apprehenderet solus, vt sibi haberet? quid item esset futurum, si liceat veram possessionem inde asserere, quòd animo concipiat quis rem tenere? quis enim se vltra limites contineret necessarij vsus? quis non diceret, ego

con-

cōcepi animo talē rem habere? Possessio ergo non tantum corporis est, sed etiam animi; non tantum facti, sed iuris; non tantum iuris ciuilis, sed etiam gentium. Vnde sicut & ciuilis appellatur, quia eo iure hæc tantum recepta est; sic & nuncupatur iusta in d. l. quod seruus. † quæ appellatio ius gentium designat, seu naturale, argum. l. Stichum. §. naturalis. ff. de solut. circa quam nos id in c. 9. obseruauimus. † Neque enim video quid ius ciuile in huius approbatione, iuri gentium aut addidit, aut detraxit, vt illud ius mutet; neque aliud ex appellatione illa possessionis ciuilis, & naturalis suadetur; quæ tantum eò tendit, vt differat detentatio à vera possessione. Vnde cum sit verè possessio iuris gentium, & naturalis, dubium sit Martiano in illa l. pupillus. q̄ pupillus possessionem amittere non posset, quæ & naturalis est, & iuris gentium; quod ius non nouit differentiam inter pupillum, & adultum, si eius ætatis sit pupillus, vt intellectum capiat. argumento l. 1. §. adipiscimur. ff. de acquir. poss. Hoc tamen dubio non obstante, id decidit ex eo, † quòd hæc possessio sit licet horum iurium, in animo tamen possidendi etiam consistit: & animo, vt ab Vlpiano constitutum est in d. l. possessionem. ipse amittere possessionem non potest, cuius animus ad amittendum legitimus

non

non reputatur, cum ei ius ciuile (quod potest) meritò resistat; licet quod est facti possit amittere, id est corpore non possidere, in quo nullam ius aliquod habet potestatem, ex l. 1. §. si vir uxori. ff. de acquir. poss. † Vt autem plenius intelligas vnicam esse possessionem, (quod Azonis sequaces satis probarunt) eamque iuris gentium, cooperante iure ciuili, quæ regulatur semper ex principijs naturalibus, & iuris gentium, quod Paul. in d. §. ex contrario. nobis probauit; est animaduertendum aliã possessionem (quæ rectè Parladoro detentatio appellatur, quod agnouisse aliquos ex antiquis, & ipse Parladorus agnouit) † appellari naturalem, non ex eo, quòd altera naturalis non sit (id enim conuincitur ex Martiani responso, quod interpretamur) sed appellatur naturalis, quia habet quod est primum in possessione, à quo ipsa ortum habet; scilicet occupationem, & detentationem. Quod quidem verba legum, quæ loquuntur de hac possessione, consideranti planè fiet palàm; quæ tamen in iure ciuili possessio naturalis cum appelletur, nullius est effectus, in facto tantum consistens, & in apprehensione facti non legitima. Non est autem possessio censenda, † quia ex duplici ratione, qua consistit omnis possessio, nempè corporis, & iuris, vt probat Constantinus Imperator

in

in l. nemo. C. de acquir. poss. tantum habet corporis rationem, nihil verò iuris. Ex qua etià constitutione, illud te fateri oportet, non rectè appellari possessionem, quam unicam diximus verè civilem. Namque illa non erit possessio, quæ vtriusque rationem, id est iuris, & corporis, non habeat; quòd si tantum iuris sit, non habebit rationem possessionis. Nam cum possessio ex duplici ratione consistat: sicut corporalis non potest constituere veram possessionem: ita & iuris non poterit, vt ex æquo illæ rationes in d. l. nemo. ad possessionem referantur. † Vnde numquam acquiri possessionem vllò in iure videbis, sine eo, quod ius, & corpus operentur; si non verè, saltem fictè. Nullo enim modo iuxta naturam possessionis, id fieri potest, vt ius tantum in ea sufficiat; nisi ius rationem corporis fictione suppleat. Vnde in possessione maioratus, quam civilissimam appellant, fingit lex possessionem successorem apprehendisse, & voluntatem transferre volentis institutoris sufficientem iudicat pro actu apprehensionis, quem non esse necessarium affirmat. Erit igitur illa verè possessio, quæ duplicem hanc naturam habeat, siue fictione, siue veritate. Quòd si non habuerit, non erit possessio appellada, nisi aut corporalis, cum hac adiectione, quòd possessio naturalis appelletur, vsitato illo Iuriconsultorum

rum more, vt quam rem civiliter non reciperent, hoc nomine nuncuparent; sic obligatio naturalis appellatur, sic possessio naturalis. † Quæ cum sumatur pro apprehensione, & occupatione, siue detentione facti, non contradicet legi Tauri, quæ est in noua compilat. l. 8. titulo 7. libr. 5. in qua possessionis naturalis appellatio, pro apprehensione vera, quam fingit, est interpretanda, sicut civilis pro ratione iuris; quod vtrumque requiritur in vera possessione. Non inquam contradicet, qui unicam esse possessionem iuris gentium, & civilis, id est iustam asseruerit.

De exceptionum diuisione, ad L.

3. ff. de exceptionibus.

Cap. XXVIII.

- 1 *Exceptiones sunt, aut dilatoria, aut peremptoria: & male doctores alias species addiderunt, numero 2.*
- 3 *Anomala exceptio est verè dilatoria.*
- 4 *Quid sit de natura exceptionum.*
- 5 *Dilatoria sunt verè exceptiones.*
- 6 *Nulla maior improprietas, quam improprie diffinire.*

- 1 *Mixta exceptio, & quasi peremptoria verè peremptoria sunt.*



1 VM Vlpianus in l. 2. §. fin. Caius in l. 3. ff. de exceptionibus. † exceptiones perpetuas, seu peremptorias, & dilatorias, siue temporales esse affirmant, nescio quid doctores nostri aliam diuisionem plures species comprehendentem comminiscuntur; cum si Iurisconsultus alter illam diuisionem traderet, alter istam, eos contrarios esse dicerent, & in solutione querenda, non parum torquerentur; & sibi tamen licere putant, quæ non monethis ipsis non licerent.

2 † Neq; etiam fuit necessarium, docendi gratia, has addere species; nisi eas referrent ad veram, & germanam Iurisconsultorum diuisionem, subdiuisionem facientes vtriusque membri. Namque si diuidendi regulas obseruare oportet, illa doctorum partitio nequit sustineri; quia si exceptionem aut dilatoriam, aut peremptoriam, aut anomalam, aut mixtam, aut quasi peremptoriam esse dicas, omnino fateri te oportet, quod sicut exceptio peremptoria non est dilatoria, ita & anomala; & sicut dilatoria non est peremptoria, ita & mixta, ita & quasi peremptoria; non minus, quam faciens hanc diuisionem animalis in rationale, & rationis expertis, rationis compos non esse irrationabi-

le

le est asserendum. Quod non parum etiam argueret Iurisconsultos mancam, & deficientem diuisionem facientes, si verum esset. Absit tamen à nobis eorum calumnia; absit quoque quod doctorum diuisionem veram esse confiteamur. † Anomala enim exceptio, quæ est excommunicatio, dilatoria verè est, vt aperte probatur in c. exceptio nem. de exceptionibus. Neque tamen ex eo, quod opponi possit post litem contestatam, ob animarum periculum, (vt ibi Pontifex inquit) naturam mutat. † Nam non est de natura dilatoriarum, quod proponantur antè, vel post litem contestatam; sed tantum, quod sint temporales, & ad tempus actionem excludant. † Quod etiam sufficit ad hoc, vt verè exceptiones reputentur; quia dum sunt, verè actionem excludunt; vbi autem pereunt, nihil mirum si non excludant, cum sint non entis nullæ qualitates, argumento l. si seruum. §. fin. ff. de action. empt. Neq; enim recipiendum est, quod aliqui affirmarunt, verbum quasi, in diffinitione illa exceptionum, denotare improprietatem; † nulla sanè esset maior improprietas, quam improprie definire. Excludunt ergo dilatoriæ actionem ad tempus, quod est de earum natura: nam solemnitas illa iudiciorum à iure positio inuenta, de opponendis dilatorijs antè litem contestatam, earum naturam non mu-

Aa 2 tat:

rat: quæ licet solemnitas in exceptione excommu-
 nicationis sit sublata, non speciem alteram eam
 7 constituere, est asserendum. † Quam verò illi
 mixtam vocant, licet eo tempore dubia sit, pe-
 remptoria tamen reputatur & in l. sufficit. vbi
 id notat Bart. ff. de condiction. indebit. Quasi
 peremptorias autem peremptorias esse, nulli (vt
 credo) dubium erit, si peremptoriarum defini-
 tionem consideret, quæ tantum peremptorias, aut
 non peremptorias constituit. Quia tamen hæc
 omnes habent quid extrinsecum, & in sua specie
 particulare; qui rectè docendi rationem teneret,
 ad tractatum dilatoriarum, aut peremptoriarum
 hæc subiungeret. Ita vt in dilatorijs illud specia-
 le: in excommunicationis exceptione notaret hoc
 verò mixtæ, aut quasi peremptoriæ in perpetuis.

Non tamen ob id rectè contra Iuriconsul-
 tos, alias addet species, quasi illi ali-
 quid necessarium omiserint, qui
 optimam, & verissimam
 diuisionem tradide-
 runt; quam
 nos ex-
 planare, non capta-
 re, seu expugna-
 re oportet.

*De intellectu. L. siue à certis. ff. de
 duob. reis. Cap. XXIX.*

- 1 *Hæredes nominati, non vt hæredes, tenentur pro,
 virili; nominati autem vt hæredes, pro hæreditarijs
 portionibus, num. 2.*
- 3 *Diminatio improbat a verbis legis aliena, non ex-
 emplificatio eidem congruens.*

IVE à certis personis hæredum nomina-
 tim legatum esset, siue ab omnibus, ex-
 cepto vno; pro hæreditarijs portionibus
 totum eos legatum debituros, ait Paul. in d. l.
 siue à certis. ff. de duobus reis. Et contra Pom-
 ponius in l. Turpia. §. fin. ff. de legat. 1. si pars
 hæredum nominata sit, pro virili eos teneri affir-
 mat, distinctionem illam Iuriconsultis receptissi-
 1 mam asserens; † quòd si aliqui hæredes sint no-
 minati, ipsi tenentur pro virili, quia ab eorum
 personis relictum legatum censetur, vt probat
 etiam Neratius in l. si hæredes. ff. de legatis 1.
 2 † Si verò hæredum nomine, cum hæreditas eos
 obliget, pro hæreditaria portione erunt astricti.
 Quam distinctionem, præter Pomponium, &
 Neratium, vbi supra, probant idem Pomponius

ex Labeone in l. ita liber. & Paul. in l. qui pecuniam. ff. de statu lib. eaque præcipua esse debet in conciliandis his Iurifconsultorum responsis. Qua cum vtatur Accursius in d. l. siue à certis mihi nō probari nequit cum cōmuni; qui tamen cum se non explicet, neque Docto. id faciant, suspectus videri potest, suspectaque solutio, quæ difficultate non caret. Mihi tamen verba Iulij Pauli consideranti verissima videtur, quæ pro eo intellectu dupliciter possunt induci. Primò, vt verbum, excepto aliquo, ad omnia referatur; quo casu non leuis est coniectura, testatorem hæredes, non eorum personas, respexisse, ex illis aliquē excipiendo. Ne verò hæc diuinatio sit, mihi non licita, quod tamen licuit doctoribus in l. eandem. ff. eodem titulo de duobus reis. verba, quorum fidem sequutus est, ad omnia referentibus: aliter tamen exemplificari potest Pauli responsum iuxta prædictum intellectum, & distinctionem, vt sit verissimum. Quod ab aliquibus nominatim legauerit testator, non nomina eorum, seu personas, sed hæreditatis respiciendo, sic dicens, hæredes mei, quibus semissem legauit, cum alijs sextantem legasset, alijs trientem, Scio centum dent: tunc enim à certis personis hæredum nominatim legatur, hæreditatis tamen respectu, idemque est, ac si ab omnibus legasset, vt subdit Paulus. Neq; est hæc

hæc diuinatio non admittenda: † nam non omnis diuinatio, (vt animaduertimus aliquando cum Zasio) est reprobata, sed impertinens, & à verbis legis aliena. Hæc autem interpretatio, legem cõplicat, declarat, & casus purificatione cõfirmat: cum idem asserat Iurifconsultus esse in specie prædicta, ac si ab omnibus legatum esset; qui tamen casus aliter conuenire non possunt. Tum etiam, nisi sic esset intelligendum, quid similitudinis haberent casus, quòd à quibusdã hæredibus nominatim legasset, & quòd ab omnibus, excepto vno? Quas tamen formulas Paulus coniungit, vt doceat se de illa nūcupatione speciali loqui, quæ hæredes aliquos nominatim, vt hæredes tamen designat, iuxta supradictam Iurifconsultorum communem distinctionem; quam eundem non seruare, est planè concedendum, atque ab illis dissentire, nisi hoc, quod verissimum videtur, confiteamur.

*De actione vni ex cohæredibus pignus,
vniuerso soluto debito, liberanti
aduersus cohæredes concedenda. Cap. XXX.*

1 *Relatio in genere, & vt Accursius vocat, simplex, quando reputanda.*

2 *Intellectus. l. hæredes. §. non tantum. ff. famil. erciscund.*

SI pignoris liberandi gratia, debitum vniuersum soluere sit coactus hæres, actionem negotiorum gestorum habere, vel familiæ erciscundæ iudicio, si prius redditum non sit, eam partem consequi illum posse, Seuerus, & Antoninus Adriano rescripserunt, in l. siue pro fratre. C. de negotijs gestis. Vbi verbum, eandem, intelligere de actione communi diuidendo, cum Accursio ibi, & communi doctorum opinione ab Alexandro relata, absurdum mihi videtur non recipiendum. Dixerant enim Impp. negotiorum gestorum actionem competere cohæredi pro alio pecuniam soluenti: cum postea subdant in secundo casu, actionem eandem concedendam, qua ratione id ad actionem communi diuidendo referri possit, non video, de qua ibi verbum nullum. † At dices cum Accursio esse relationem in genere, simplicemq; reputandam, sicut in illa oratione, mulier saluauit, quæ damnauit: quod tamen recipiendum non est in nostro casu. Iam enim positum est genus ibi, actionem; nisi autem relatio illa eandem determinet, quid operabitur? Tum etiam dispar est ratio illius orationis, atque huius. In hac enim mulier ponitur

tur in genere, sic in positione, sicut in relatione, & eam habet significationem; quòd sicut per mulierem peccatum intrauit in mundum, illa occasionem præbente, vt non intrauerit per illam, sed per hominem, iuxta Apostoli doctrinam; sic per mulierem etiam, quæ peccati caput contere potuit, salus nobis orta est. Quæ excusatio est muliebris generis, sicut & illud, quod mulier quædam Diuum Hilarionem alloquitur apud Metaphrastem, ne despicias, nam genus mulierum peperit Saluatorem. At in nostro casu prius non nomen generis præcesserat, sed speciei; qua ergo ratione relatiuum, eandem, ad genus est referendum? Neque ex eo, quòd supra actionis negotiorum gestorum mentio facta est, actionis verbum est genus reputandum, cum non sit simpliciter positum, sed cum specie. Nulla igitur ratione, sub eiusdem appellatione actionis, aliâ quàm eam, de qua sermo præcesserat, intelligere possumus. At tunc obijcies cum Accursio, & doctoribus de l. hæredes. §. non tantum. ff. famil. ercisc. vbi Paul. in simili, imo penè eodem casu, actionem negotiorum gestorum non concedit, sed familiæ erciscundæ. Cui contrario vt satisfacias, non erit opus absurdam illam, quam improbaui doctrinam admittere; † Sed animaduertendum erit, responsum illud Pauli simul cū hoc

Impp. rescripto rectè intelligi posse. Si equidem non est redditum iudicium familiæ erciscundæ, eo est agendum, vt & ibi Paul. probat, & hic Impp. Ita vt per illam legem, hanc intelligas, vt si non sit redditum hoc iudicium, de necessitate in hac lege illud requiri, cum illa probes, neque quidem refragante horum verborum serie. Si enim verba, si non est inter vos redditum, ad omnia referas, ita distribuet, actionem eandem, id est negotiorum gestorum, concedi, quando iam redditum est; familiæ autem erciscundæ iudicium, quando non est redditum. Ita vt sicut familiæ erciscundæ iudicio agi non potest, vbi iam est semel intentatum, vt probat Vlpianus in l. si filia. §. familiæ. ff. famil. erciscund. Ita & negotiorum gestorum actio non sit concedenda, vbi non est illud intentatum iudicium, vt in d. l. hæredes. §. non tantum. Qua ratione est recipienda, non vt huic legi contradicat. At tamen neque communi diuidendo erit agendum, quia nihil est cōmune; quando enim commune erat, familiæ erciscundæ iudicio experiri oportuerat. Iam verò cum fuerit illud redditum, quo in casu negotiorum gestorum actionem admittimus, nihil commune remansit; neque etiam remansit, quod soluerit; hoc enim nihil est, quia est præteritum. Cum ergo nihil cōmune possit considerari in casu, in quo

quo iuxtà nostram interpretationem actio negotiorum gestorum datur, non erit communi diuidendo iudicium admittendum; neque Vlpiani responsum in l. si quis putans. §. 1. ff. communi diuidendo. ad quod lex hæc referri, sine manifesta diuinatione, non potest.

De intellectu. L. si pecuniam. C. de negotijs gestis. Et obiter de l. si pupilli. §. si quis ita. ff. eodem.
Cap. XXXI.

- 1 *Ratihabitionem mandato comparari, qua ratione sit intelligendum.*
- 2 *Intellectus. l. semper qui non prohibet. ad fin. ff. de regul. iur.*
- 3 *Intellectus. l. si mandauero. la. 2. §. si curator. ad fin. ff. mandati.*
- 4 *Actio civilis oritur ex ipso negotio, & variatur ex varia negotij consideratione, num. 1.*



! pecuniam tuam à debitore tuo Iulianus exegit, eamque solutionem ratam habuisti, habes aduersus eum negotiorum gestorum actionem, vt Salustio Antoninus Imp. rescriptit, in l. si pecuniam. C. de negotijs ge-

stis. Cui aduersari videtur (Accursij iudicio)
 Ulpianus in l. semper qui non prohibet. ff. de
 regul. iur. Vbi Iuriconsultus mandati actione
 experiri debere ait ; Non ergo negotiorum ge-
 storum. Vt tamen Accursij solutiones non ad-
 mittam in vtroque loco, à Bart. tamen in d. l.
 si pecuniam. veras reputatas, & etiam secundam,
 teste Alexandro ibidem, communiter approba-
 tam: vel etiam Ioannis à multis receptam, vt post
 Albericum attestatur Mainerus in d. l. semper
 qui non prohibet. ad finem. illud mihi suavit,
 quòd oppositionem non rectè factam esse videã.
 Sunt enim in proposito casu tres personæ confi-
 derandæ, quæ in hoc negotio, quod agitur, in-
 terueniunt; quod si non fiat, nihil proderunt,
 non tres, sed mille solutiones. Personæ au-
 tem sunt Dominus, seu creditor; debi-
 tor, & exactor. Pone ergo quod ego decem
 Salustio debeam, quæ cum à me Iulianus
 exegisset, Salustius ratum habuit. Si quæras de
 actione, quæ est inter Iulianum, & Salustium, re-
 spondendum est, eum Salustio teneri actione ne-
 gotiorum gestorum, vt probat Imperator. † Ibi
 enim ratihabitio consideratur ad hoc, vt liberetur
 debitor; nam aliter, nisi ea interueniat, non li-
 beratur, vt agnouit in d. l. si pecuniam. Accursius,
 glos. 2. argumento. l. soluendi. ff. eodem titu-
 lo,

lo, de negotijs gestis. quod & alij ex doctoribus
 agnoscunt; ad hoc etiam, vt debitore liberato,
 cum Iuliano exactore agere possit Salustius; non
 tamen hoc negotiorum gestorum actionem ex-
 cludit, † etsi ratihabitio hæc mandato compare-
 tur, ad supradictos nempe effectus. Si verò
 quærat de actione, quam habeo aduersus Salu-
 stium ego debitor; tunc cum Ulpiano dicendum
 est, Salustium actione mandati mihi esse obstri-
 ctum, vt & ne repetat, & liberationem præstet. Agi-
 tur ergo ibi de actione mandati, contraria, quæ
 est inter creditorem, & debitorem: vnde credito-
 rem actione mandati obstringi Ulpianus ait; quæ
 verba hoc insinuant, non tamen quòd semper &
 inter gestorem etiam, & dominum illa conceda-
 tur, contra dictam legem, si pecuniam. Quæ
 diuersarum personarum consideratio tam necessa-
 ria est, vt cum id non animaduertat, oppositio-
 nes faciat Accursius non admittendas, vt in d. l.
 patet, & in l. si pupilli. §. si quis ita. ff. de ne-
 gotijs gestis. Vbi cum Iulianus scripserit in hæc
 „ verba; Nam & si cui mandauero, vt meum ne-
 „ gotium gerat, quod mihi tecum erat commune,
 „ dicendum esse Labeo ait, etsi tuum gessit sciens,
 „ negotiorum gestorum eum tibi teneri. Vbi cum
 difficultatem moueat Accursius, quòd actio in fa-
 ctum danda sit, non negotiorum gestorum, per
 l. si

l. si mandauero. la 2. §. si curator. ad fin. ff. mandati. sine hoc verò fundamento distinguens, nihil agit. At si interuenientes personas consideres, id planè intelliges. Ibi enim quidam, putà Seius, mandauit rem cum alio (nempè Titio) communem, Sempronio. Agitur ergo in d. §. si quis ita. de actione, quæ est inter Sempronium rem Titij gerentem sciens, licèt mandato Seij, & inter Titium dominum; hæc autem est negotiorum gestorum, cui nihil est contrarium. † Nā in d. §. si curator. vbi de actione in factum meminit Iurisconsultus, non est quæstio de actione, quæ est inter dominum, & gestorem, sicut in supradicto §. si quis ita. Sed agitur de actione concedenda domino vero, hoc est Titio aduersus mandantem, qui est Seius: quæ personarum diuersa consideratio, ob diuersos respectus, alias, atque alias actiones concedendas suadet. Nam in hoc etiam casu, si aliam harum personarum combinationem facias, neque hanc, neque illam actionem concedi videbis. Inter Sempronium enim gestorem, & Seium mandantem, non negotiorum gestorum actio, non etiã in factum est concedenda, sed mandati. † Nāq; cū actio oriatur ex ipso negotio, quod agitur, vt Iulius Paulus rectè obseruat, in l. licet. §. ea obligatio. ff. de procur. actio inquã positiua & formula; † Cum diuer-

diuersum sit negotium, si consideretur inter alias, atque alias personas, non eadem actio, sed diuersa producetur: quod in his casibus, vt principium, & præcipuum considerandum erit: & hac ratione erit etiam intelligenda. l. liberto. §. 1. ff. eodem titulo, de negotijs gestis. non iuxtà doctrinam Accursij, in d. §. si quis ita. & ibidem. Quàm enim firmis rationibus innitantur, quamque validis argumentis intellectus, & opinioniones suas fulciant, Accursius, & alij in omnibus prædictis legibus, ego non discutio: constiterit sanè illis opinionum suarum ratio. Ego nunquam in animum induxero aliud, quàm quod dictum est de diuersarum personarum differentia.

De ratione auth. ex complexu. C. de incestis nuptijs. Cap. XXXII.

- 1 *Doctores non possunt diiudicare inter ius, & equitatem non scriptam.*
- 2 *Ius peccatum non presumit.*
- 3 *Parentum peccata quandoque in filijs vindicantur.*
- 4 *Permittendum minus malum, & sequendum maius bonum. numero 5.*
- 6 *Iacestrosi filij non appellantur naturales.*

Intellect.

- 7 *Intellect. c. cum haberet. de eo qui dux. in matrimonio.*
- 8 *Constitutio. c. si pater. de testamen. in 6. non omnino æqua, & ob id à praxi exterminanda, numero 9.*
- 10 *Incestuosos liberos potest pater alere, licet iure civili non teneatur.*
- 11 *Onus alendi incestuosos transit ad matrem: licet pater ad alendum sit regulariter astrictus. num. 12.*



ERE nullum perniciosius vitium est, neque exitius mendacium, quàm quod sub virtutis, aut veritatis colore latet; id cognoscet qui viderit optimam illam constitutionem auth. ex complexu. C. de incest. nupt. vsu forensi esse abolitam sub æquitatis velamine, cum ipsa tamen iniqua non sit. Statuit enim Iustinianus incestuosos liberos, qui nec naturales appellari merentur, non esse alendos; quod doctoribus iniquum videtur, in c. cum haberet. de eo qui dux. in matrimo. vbi glos. Abb. & Docto. plures, quos refert, & sequitur Ant. Gomez. in l. 9. Tauri, numero 37. & D. Couar. 2. par. de sponsal. c. 8. §. 6. numero 8. & ab eis est substituta æquitas quædam, qua prædictam auth. penè approbatâ in c. per venerabilem. ad fin. qui filij sint legitimi. & l. 5. titulo 19. par. 4. tamquam
pec-

- peccatum fouentes ab vsu forensi exterminarét,
- 1 † ac si inter ius, & æquitatem non scriptam iudices illi constituti sint, contra. l. 1. C. de legibus. Est autem constitutio illa æquitate non destituta; primò enim ea intelligi potest, vt per d. partitarum legem, quòd non sit mirum si patré horum liberorum ad alendum non cogat civilis lex, cui non constat eos tali parente esse natos: quod sufficeret ad deneganda alimenta: namque
- 2 eius probatio difficillima est, † & nullum ius peccatum præsumit. Admittamus tamen filios eius
- 3 esse, quid tamen iniquitatis habet, † parentum peccata in liberis vindicare? Cum Deus ipse Optimus Max. in lege veteri id sæpissimè fecerit, & in eodem iure canonico fiat, in titulo de hæret. de filijs presbyterorum. & in specie in d. c. per venerabilem. Tum etiam, licet concedamus æquitatem in illis alendis versari; licet id sit de iure naturali, quod est doctorù præcipuum fundamentum, nihilominus æqua auth. illa reputanda est, & tamquàm iusta recipienda; quæ illud ius naturale non tollit, sed tantum eidem non inferuit, iuxta ea, quæ docuimus supra in c. 4. obligationem civilem, ad obseruantiam illius iuris, non concedens, vt deterreat mulieres ab huiusmodi peccatis, & eas cautiores reddat, quibus erit maxima filijs pena indicta, vt demùm incestuosos concubitus,
- C c

cubitus, interdicit. Namque notum est illud,
 4 † permittendum esse minus malum, ut maius ef-
 fugiamus: in quo & consistit permissionis vis, &
 plurimarum legum autoritas. Et Moyses à Do-
 mino excusatur, quòd libellum repudij permiserit,
 animos Iudeorum agnoscens. Ut autem minus
 malum agnoscamus, certissimus modus est ille re-
 5 ducendi per contraria ad maius, & minus bonum.
 Nemo autem sanæ mentis (ut mihi videtur) ne-
 gabit, maius bonum esse, & in se, & comparati-
 uè ad publicum civile, vel etiam naturale tuen-
 dum, si homines abstrahantur ab enormissimis
 hisce commixtionibus, si mulieres sibi, & partui
 prospicientes, easdem fugiant, quàm si parentes
 huiusmodi incestuosos liberos, & qui naturales
 appellari non debent, alant. † Si igitur maius
 6 bonum est à peccatis illis quouis modo abstrahere;
 quis condemnabit constitutionem, quæ sequuta
 maius bonum, minus malum permittit? Neque
 enim in contrarium nos mouere debet constitu-
 tio illa. d. c. cum haberet. † aut intelligenda
 7 sanè (ut verba eius suadent) de inductione, &
 monitione; aut in suo foro seruanda. Namque
 authentica illa, & partitarum lex, peccatum non
 fouent; sed peccata fugiunt, sequuntur consilium
 illud proijciendi oculum, si scandalizauerit. Proj-
 ciunt ergo scandalizantes illos liberos, & civili au-
 xilio

xilio destituunt, ut vnius pena multis sit ex usu pe-
 riculum. Si enim verum est, & à iure etiam ca-
 nonico receptum, filios huiusmodi naturales non
 appellandos, meritò naturali illo privilegio carere
 debebunt. Neque nobis iniquior reputanda est
 lex, quæ dum illos neque naturales nominet, eis
 8 alimenta denegat, † quàm constitutio. c. si pa-
 ter. de testament. in 6. Quæ dum liberorum
 successionem parentibus debitam de iure natura-
 li expressè esse asserit, propter imanes quasdam subtili-
 tates, matrem à filiorum luctuosa successione re-
 pellit; neque maius bonum ut tueatur, maius ue-
 9 fugiat malum. † Hanc etenim à praxi, hanc à
 foro, hanc ab usu hominum exterminare debebāt,
 10 cuius damnum matri inuitabile est. † Nam in
 casu d. authenticae, potest pater, (ut ait partita-
 rum lex) filios, si libuerit, alere, neque commit-
 tet in legem, quæ non prohibuit alere, sed per-
 mittit non alere: at in illa non potest matrem hæ-
 redem instituere. Loquor liberius in illam con-
 stitutionem, quia planè durum est sine causa ma-
 tres filiorum hæreditate priuare, ob id tantum, quia
 pater eis testamentum fecerit, quasi ille potuerit
 ius naturale tollere. Non est ergo quòd in hoc
 prædictæ doctorum opinioni veritas cedat, cum
 verbis sint illa authentica, & Regia lex, honestis-
 sime, & mente, ac sine purissimæ; ut absit à no-

bis nefarius huiusmodi complexus. Si igitur abesse desideramus, id non reprobemus. Dices autem factum infectum fieri non posse, & iam natos destituere iniquum esse. Ego verò scio neque ob homicidæ occisionem mortuum resurrecturum, qui tamen furcis suspenditur, ad aliorum exemplum. Neque argumentum illud quicquam ob-erit, quòd natus hic nihil mali fecit; nam fecerunt
 1 1 parentes eius; fecit & præcipuè mater, † ad quam onus alendi transit, ex Vlpiano in l. si quis à liberis. ff. de agnos. & alend. liber. Ibi, ergo & matrem cogemus præsertim vulgò quæsitos liberos alere. & ex d. l. par. 5. titulo 19. par. 4. Si ergo effectum horum iurium consideremus, non omnino natos destituit, sed matrem onerat
 1 2 ad alimenta præstanda, † quæ regulariter pater præstare tenetur.

De intellectu. L. Generaliter. C. de institutionib. & substitutionib.
 Cap. XXXIII.

- 1 *Alternatiua natura, si disunctio maneat, mutari non potest.*
- 2 *Cauendum est, ne dum ratio legis queritur, ipsa violetur.*

Non

- 3 *Non tantum liberorum fauorem attendit Iustinianus in l. generaliter. C. de instit. & substit.*
- 4 *Duas contradictorias veras fateri, nemini licet.*
- 5 *Quo fuerit occasio doctoribus aberrandi in d. l. generaliter.*
- 6 *A ratione legis discedere penè sacrilegium, & numero 81.*
- 7 *Vera eius legis ratio.*



VM supra. c. 20. de natura disunctiuarum agerem, illius regulæ, quòd in alterutra parte sufficit effectum sortiri, præter vnã, aut aliam exceptionem, me non reperire attestatus sum; estque altera ex illis dispositio. l. generaliter. C. de instit. & substitutionib. quam me interpretaturum sæpius promisi, etsi illa exceptio mihi non videatur. † Non enim ibi disunctiuam in alterutra parte verificari negat Imperator, aut negare potest; sed hoc vt ne fiat, aliter ex equitate alternatiuam sumit, & in copulam conuertit. Namque si alternatiua maneat, illud ita ex se, & sua natura illi proprium est, vt aliter distribuere partes nullo modo queat. Itaq; concors omnium doctorum sententia est, disunctiuam pro coniuncta accipiendam: attamen in reddenda ratione mirificè variant, alij aliud affirmantes; alij (& magis communiter) fauore libero-
 rum,

rum, id ibi fieri attestantur; quod ex pluribus probat, præter alios, Socinus consi. 32. numero 3. volum. 1. Ego tamen rationem hanc admittendam non arbitror, ut quæ legis huius dispositionem admodum coarctet, ut iam probabo. Erit tamen prius animaduertendum, Iustinianum hic Epijchia iuris regulatrice, & magistra ductum, mæderi contrariæ iniquitati, quæ resullaret, si natura disiunctiuarum, & illorum verborum, esset seruanda. Nam cum essent disiunctiuè prolata, sufficeret alterum factum, ad hoc, ut substitutus admitteretur; quod tamen, etsi de verborum natura foret, menti, & voluntati testatoris non conuenire alia suadebant. Quare non puto dispositionem eam, liberorum tantum fauorem respicere. Vnde doctorum communis intellectus corruit, † in quibus cauendum est, ne dum rationem legis anxie exquirunt, legem ipsam violent. † Quod autem Iustinianus non tantum liberorum fauorem attendit, patet ex ipsius verbis dum ait, & intestatus, vel sine nuptijs iuncto versiculo, Et ipse, ,, vel ipsa liberos sustulerit, siue testamentum fecerit, ,, siue nuptias contraxerit, firmiter res possideri, & ,, non esse locum substitutioni. Quæ verba aliunde determinari desiderant, & terminantur ex principio legis, ibi, generaliter sancimus firmiter res possideri, & non esse locum substitutioni. in themase nem-

neimpè proposito; si institutus liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit, siue testamentum fecerit. Non tantum ergo, si liberos sustulerit, sed in quocumque ex illis casibus; nisi dicas esse alternatiuam legis, quæ non seruat suam naturam, quod iam supra in c. 21. impugnauimus. Namque & nostra sententia probatur ex sequentibus verbis, si enim nihil ex his fuerit subsequutum, tunc valere conditionem, & res secundum verba testamenti restitui. Namque si tantum fauore liberorum id fieret (ut volunt doctores) sequeretur, quod si liberos non haberet institutus, etsi testamentum fecerit, aut nuptias contraxerit, esset locus substitutioni. Quod prædictis verbis planè aduersaretur, cum sumatur ex generali significatio, ibi, si nihil ex his: si aliquid probetur esse factum, totam orationem falsam efficeret, iuxta regulam Iuliani in l. si is qui ducenta. §. vtrum. ff. de reb. dub. Vnde cum decidat Iustinianus, quod si nihil ex his fuerit subsequutum, tunc valebit substitutio; sequitur necessario, quod si aliquid fuerit factum, non 4 valebit: † aliàs quidem duas contradictorias veras simul concedes, quod tamen nedum logicis, sed & nobis etiam concedere non licet. Vides autem contradictorias, si nihil fuerit subsequutum, esse locum substitutioni, quæ generalis vera est, ut ab Imperatore decisa; & cum aliquid subsequatur, esse

se locum; quod esse verum fateri cogaris, si doctorum opinionem admittas. Quod tamen Iulianus maximè fugit, nihilque magis in sua illa lege prohibet. Hoc amplius tibi palàm fiet, si cum his Iustiniani verbis coniungas illa Iuliani in eodem. §. vtrum. ad fin. Vbi ait, si quis autem
 ,, plura in stipulatum deducat, quorum vnum fieri
 ,, velit, ita comprehendere debet: illud, aut illud fieri
 ,, spondes? Si nihil eorum factum fuerit, decem dabis. Quod planè fecit in hac lege Imperator.
 ,, Namque inquit, generaliter sancimus, quòd si
 ,, institutus liberos sustulerit, siue nuptias contraxerit,
 ,, siue testamentum fecerit, firmiter res possideri, & non esse locum substitutioni; & si nihil ex his fuerit subsequutum, tunc valere conditionem,
 ,, & res secundum testamenti verba esse restituendas. Ergo si aliquid acciderit, restituendæ non
 5 erunt. † Verum aduertendum est, occasionem doctoribus ad illam suam sententiam amplectendam præbuisse verba illa eiusdem legis; Ibi, cui
 ,, enim ferendus est intellectus, si forsitan testamentum quidem non fecerit, posteritatem autem
 ,, habuerit, propter huiusmodi verborum angustias,
 ,, liberos eius omni penè fructu paterno defraudari? quæ quidem non vt doctores volunt, inciuiliter vna legis particula. perspecta iudicantes, rationem
 6 decisionis reddunt, † vt ab eis recedere,

&

& hac ratione sacrilegium sit, vt opinatur Marcus Mantua lib. 4. Enchirid. iur. c. 1. sed in eis Iustinianus iniquitatis, cui obuiare vult, exemplum in altera parte ponit, sicut facit in l. cum quidam. de qua in c. sequenti. C. de verb. signific. Vbi cum de institutione, legatis, libertatibus, & tutoribus datis, agat Imperator, vt agnouit glo. 1. in datis tutoribus pupilli tantum comminiscitur utilitatè. Ibi, ne diu dubitatur, &c. Neque etià illa verba doctorum sententiæ adstipulantur, & hanc
 ,, legem in perpetuù valiturâ inducimus, tã parentibus,
 ,, quam liberis gratam. Namq; ea referenda non sunt ad parentes institutos, sed ad parètes instituentes, & institutos liberos, de quibus huiusmodi aliquid scriptum fuerit, medemur. † Est
 7 igitur verus huius legis intellectus, vt generalis sit, neque ex tribus propositis, in generali decisione vnum decidat casum, contra verborum naturâ, & plurimorum dogmatum regulas; is mihi videtur, vt Iustinianus statuatur, quòd quando conditiones illæ, quorum defectus locum tribuit substitutioni, referuntur ad successionem instituti, tunc etiam si varij successionis exitus comprehendantur disiunctiuè, disiunctiua illa sit in copulam reducenda; inustum enim esset aliud obseruare. Quam quidem interpretationem, & rationem factis declarauit Iustinianus in illis verbis, vt incertus

Dd

tus

„ tus orientis exitus, videatur certo substitutionis,
 „ vel restitutionis sine concludi. Quibus nihil cla-
 8 rius ad intellectum legis, & mentem Imperato-
 ris declarandam: † à quibus, vt à ratione legis di-
 scedere, erit penè sacrilegium. In quo intellectu
 illud mihi cum doctoribus commune, quòd ex
 præsumpta mente disponentis, & æquitate disjunc-
 ctam in coniunctam traduci, & nos sicut illi fa-
 temur. Tum etiam, quòd sicut illi, differentiam
 ponimus inter alias, atque alias conditiones: quod
 fecerunt Fulgos. & alij, in ea lege. At in ratio-
 ne, & generalitate dispositionis, & conditionum,
 quæ in ea comprehenduntur, satis dissentimus.
 Quod probandum fore non dubito.

*De intellectu L. cum quidam. C. de verb.
 signific. Cap. XXXVIII.*

- 1 *Disiunctionis particula in copulam aliquando con-
uertuntur.*
- 2 *Incertitudo vitiat institutionem, legatum, & si-
milis.*
- 3 *Nihil magis æquum, quàm defunctorum volunta-
tes conseruare.*

ACCE-



CCEDIMVS iam ad alteram exceptio-
 nem illius regulæ, quòd alternatiuæ na-
 tura alterum tantum adimpleri postulat;
 1 si exceptio appellari meretur. † Nam potius di-
 cendum esset, disiunctionis particulas ex vsu aliquã
 do, ac si essent copulæ interpretari: vt facit iterù
 ex æquitate Iustinianus, in l. cum quidam. C. de
 verbor. signific. Vbi alternatiuã illam, qua quis
 vnum, aut alterum hæredem scribit; huic, vel il-
 li legat, vel similem pro copulatiua esse accipien-
 dam statuit. Quam legem admittunt Docto. si
 alternatiua sit posita inter personas honoratas; nõ
 autem si collocetur inter grauatas. Quæ tamen
 distinctio obscurior est, quàm quod interpretan-
 di ratio desiderat; in qua explicanda, & concor-
 dandis contrarijs iuribus, plus immorandum esset,
 quàm in ipsius legis intellectu. Vera ergo ratio
 ad eam decisionem, quæ simul & necessariam di-
 2 stinctionem comprehendit, hæc est, † quòd cum
 institutio, legati, libertatis, & tutorum datio sub
 hac verborum conceptione essent tamquam incer-
 tæ nullius effectus, vt ipse Iustinianus præmittit,
 & docuerat in §. incertis. Instit. de legat. Id ta-
 3 men ei iniquum visum est, † cum nihil magis
 æquum sit, quàm defunctorum voluntatem con-
 seruare, vt religiosè attestatur Plinius ille secun-
 dus in Epistola ad Annianum lib. 2. & ad Sa-

Dd 2 binum

binum lib. 4. Incertitudinem ergo inde rejicit, quæ vitiare poterat, & disiectam ad coniunctam traducit, vt vterque censeatur institutus, vtrique legatum, seu data libertas, & vtrique sint tutores: omnibus alijs, quæ hoc vitio non laborant, in suo vigore relinquens. Qua interpretatione, quæ si rectè inspiciatur, parum à doctorum sententia abest, plures tamen eorum ambages vitabis, & legis ipsius rationem intelliges.

De contractu Principis, sitne lex. ad intellectum. L. donationes. C. de donation. inter virum, & uxorem. Cap. XXXV.

- 1 Principis contractum legis vicem obtinere, non generaliter asserendum, & quo in casu obtineat. numero 12.
- 2 Intellectus L. princeps. ff. de legibus, & numero. 4.
- 3 Metuenda magna potentia in eo, qui ius, & fas nõ reuereatur.
- 4 Princeps est causa efficiens iuris.
- 5 Vis coactiua legum non respiciet Principem, sed vis directiua, numero 7.
- 6 Princeps efficaciter, & coactiue obligatur contractu,

actu, sicut is qui obligatur civiliter, num. 10. & eius ratio, num. 9.

11 Donatio inter virum, & uxorem non valet iure positivo.

13 Lex quandoque pactum significat.



PRINCIPIS contractum legis vicem obtinere, non parui nominis doctoribus placuit; sed Bartolo ipso in l. Cæsar. ff. de publican. & Baldo in l. 1. numero 7. C. de hæredi. vel actione vendita. cum alijs, qui id probant per Imperatoris rescriptum, in l. donationes. C. de donationibus inter virum, & uxorem.

† Quæ tamen sententia generaliter vera non est, neque in illa lege generaliter probatur; quam si admittamus, facile contractu Principes non obligari, quilibet fortissimo argumento ostendet. Nam si contractus Principis habet vim legis, & lex reputatur, Princeps legibus solutus est, vt Vlpianus attestatur in l. Princeps. ff. de legibus. Vnde sequeretur necessariò contractus obligatione Principes esse solutos. Quod quidem non est concedendum; minorem autem positionem nunquam effugies. Namque licet in eam Vlpiani sententiam impetum aliqui fecerint, quòd videatur barbaræ illi sententiæ conuenire à Magis Cambissæ Persarum Regi dictæ, dum eius cum foro-

re coniugium excusare vellent. Dictæ etiam per
 adultores Antonino Caracalla, qui, vt refert Ae-
 lius Spartianus, cum Iuliam nouercam vidisset pe-
 nè nudam, & exclamaret, vellem si liceret, sic ei
 responsum est, si libet, licet, nescis te Imperato-
 2 rem esse, & leges dare non accipere? † Ego ta-
 men non crederem Vlpianum auctorem illius sen-
 tentiæ, quòd ius à iustitia ortum habet, in l. 1. ff.
 de iust. & iure. in illa altera lege incidere in diffi-
 nitionem illam iuris, ex eodem capite, & senten-
 tia per Diuum Augustin. reprobata lib. 19. de
 ciuitate Dei. c. 21. ius nempe esse, quòd ei, qui
 plus potest vtile est: quam attulit apud Platonem
 1. de Rep. Trasymachus, & approbavit apud
 Alexandrum, postquam Clitum iniuste occide-
 rat, Anaxarchus nomine Philosophus, & re perdi-
 tissimus adulator, vt refert, & improbat Plutar-
 chus, libr. de Doctrina Principum. in princi-
 pio. Neque ex eo tamen hæc Vlpiani sententia
 tutanda est, quòd (vt docet Ludouicus Viues,
 eam vt defendat lib. 7. de corrupt. artibus, & di-
 scipli.) antiquitus talem eligebant Principem, vt
 nefas esset existimare tam prudentem, & probum
 virum legibus alligari, qui nec malè esset acturus
 volens, quia probus; neque ignorans, quia pru-
 dens. Quæ quidem præsumptio sufficiens nõ est,
 ad hanc Vlpiani sententiam approbandam, quem
 præ-

præcesserant Claudius, Nero, Caligula, & simi-
 les, nõ hoc iudicio electi, quia eam præsumptio-
 nem elidere satis possent. Ego enim scio, quòd
 Vlpiani dictum calumniantes, aiunt extimescendâ
 3 in vno viro tantam potentiam: † sed ea sine hac
 lege metuenda erit in eo, qui ius & fas non re-
 4 uereatur. † Nõ verò Vlpianus ex eo, quòd pro-
 bet adultores illos, hanc sententiam protulit, sed
 5 quia ea est legum natura; † nam cum sit Prin-
 ceptus causa efficiens legum (apparet autem de eo
 nos Principe loqui, qui alteri non subfit) vt Ari-
 stotel. lib. 5. de moribus. c. 10. in versione Lã-
 bini, asserit: & coactio eiusdem quoad seipsum ef-
 se non possit; non erit coactio legum quoad Prin-
 6 cipem; † neque ad eum erit trahenda vis earum
 coactiua, vt docent optimè doctissimi, Soto lib.
 1. de iustitia & iure. quæstione 6. articul. 7. cõ-
 clusione 2. & Couar. in c. Alma mater. 1. part.
 §. 1. numero 4. licet, vt ijdem aduertunt, & Re-
 buff. in procem. ad constitu. reg. glos. 1. num.
 7 54. † vi legis directiua Princeps teneatur: quod
 idem est, ac si cum antiquioribus dicas, nõ sub-
 esse legibus, sed rationi earum. Sed hanc differen-
 tiam in contractibus non reperies, † quibus Prin-
 cipem efficaciter obligari, & etiam coactiuè, cõ-
 cors omnium penè doctorum sententia est; quam
 mille auctoribus probarem, si illam probarem cõ-
 ductu-

fuetudinem, paginas his allegationibus implendi. Id autem docuerunt Bald. & doct. in l. 1. ff. de pactis. Abb. Panor. & doctores, in c. 1. de probation. & plures, quos refert Didac. Perez in l. 3. titulo 8. lib. 3. ordinam. verb. *no pveda poner exception.* neque id mirum. † Nam contractus ferè omnes sunt de iure gentium, vt Hermogenianus attestatur, in l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur. & obligatio eorum naturalis est, vt ijdem auctores docent, & Vlpianus Iurifconsultus aperte tradiderat in d. l. 1. ff. de pactis. aliàs equidem, si abesset obligatio, contractus non consisteret, qui dicit vtrò citròq; obligationem. l. Labeo. ff. de verb. signific. † Vnde magis iuri, & rationi cōsonum videtur, obligari Principem contractu ita efficaciter, sicut is, qui obligatur civiliter: quia ius civile in detegenda obligatione contractuum, nihil iuri gentium addidit: & ita in medio iure civili, gentium contractus Hermogenianus appellat; & erit exinde frustra quærere cum doctoribus, quos Didacus Perez, vbi suprà, refert, an Princeps contractu civiliter obligetur. Ex quibus omnibus apparet contractu Principes efficacius altringi, quàm legibus. Neque obstat quòd Imperator inquit in d. l. donationes. imperialibus contractibus legis vicem obtinentibus: in quorū verborum interpretatione latè se inuoluit. *Beronis in*

c. 1. de probation. numero vigesimo octauo, neque aliquid, quod satisfaciatur dicit. Nam verum non est, vt diximus, quoad obligationem contractus Principis, legis vicem obtinere, quia habent maiorem vim. † Sed cum notum sit illud principium in illo titulo, donationes inter virum & vxorem non valere, idque ex mero iure positiuo mores approbante. l. 1. ff. de donationib. inter virum & vxorem. † decidit Imperator, valere tamen donationes huiusmodi inter Principes factas: vt sicut quod Principi placuit legis habet vigorem. §. sed quod Principi. Institut. de iure naturali. ita & contractus Principis habeat. Et exinde, sicut lex tollit legem, tollit & consuetudinem; ita lex, & consuetudo per contractum Principis, qui est contra eas, abrogentur. Et sufficiat illi placuisse sic contrahere, ad hoc vt etiam lege civili repugnante, contractus teneat. Qui verus est illius legis intellectus; habet enim in hoc contractus Principis vim legis, qui aliàs quoad obligationem circa Principem, eandem vincit. Verba autem Iurifconsulti in l. Cæsar. ff. de publican. & vectigal. quæ in eandem sententiam, quòd Principis cōtractus legis vim habeat, doctores adducunt, interpretationem non requirunt: † ibi enim legis verbum, vt aliàs sæpissime, pactum significat; q; Accursiū non latuit in eadē l. verb. lege.

*De geminationibus, & omissionibus
in Pandectis non reprobandis.*

Cap. XXXVI. & finale.

1. *Doctorum geminationes damnat Alciatus.*
2. *Geminationes in iure defenduntur.*
3. *Ex detractorum ingenijs nihil boni sperari potest, quibus placere difficillimum, numer. 6.*
4. *Leges defendendæ sunt.*
5. *Defenditur Tribonian. quòd aliqua omiserit: & autoris peroratio. num. 7.*



CRIPSIT Quidam Prateius Mediæ iuris prudentiæ libros quatuor; in quorum primo geminationes in Pandectis plures enarrat, vt Tribonianum, & collegas accuset, quòd dicerent nihil in iure simile reliquisse; cui cum licuerit plures paginas in accusando Iustiniانو consumere, quàm mihi in defendendo lineæ sunt consumendæ, nemo nisi improbus laborem meum reprobabit. Summa omnis querelæ, quam in uenerandos iuris compilatores, & Iustinianum approbantem intentat, hæc est: Primò, eos mendacij arguit, quòd cum iactassent nihil se in iure simile reliquisse, attamen eandem rem sæ-

pi-

- pissimè non duobus, sed & pluribus locis geminarunt: quorum locorum per 160. capita, nihil aliud agens, meminit. Secundò arguit inscitia, quasi nò animaduernerint geminationes istas studiosorum animos enecare, Alciati innixus auctoritate, qui hoc sæpè damnauit: quem tamen ipse
1. Prateius non intellexit. † Namq; Alciatus non Pandectas damnat, sed doctores; quos videbis crebrò ab alijs tradita eisdem verbis, neque vel paululum immutatis, repetere, non vno, sed mille in locis. Sed mihi mirum non fit, si ille obceçatus Alciatum non intelligat, qui Iustiniانو, seu Triboniano imponit, quòd illos dixisse non reperies, & ab illis præuisa, & confutata argumenta, ipse
 2. geminationū accusator sæpissimè geminat. † Unde hanc mihi defensionem non vindicabo, cum ipsi se egregiè defenderint cõpilatores: quòd optima illorum verba sub Iustiniани auctoritate prolata satis indicant, quæ hic (vt calumniam agnoscas) referre fuit animus. Si quid (inquit) autem in tanta legum compositione, quæ ab immenso librorum numero collecta est, simile forsitan rarò inueniatur, nemo hoc vituperandū existimet; sed primū quidē imbecillitati humanæ, quæ naturaliter inest, hoc inscribat: quia omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis, quàm mortalitatis est. Deinde

Ec 2 sciat,

,, sciat, quòd similitudo in quibusdam, & his bre-
 ,, uissimis assumpta non inutilis est, & nec citra no-
 ,, strum propositum hoc subsequutum. Aut enim
 ,, ita lex necessaria erat, vt diuersis titulis propter
 ,, rerum cognitionem applicare eam oportuerit; aut
 ,, cum fuerat alijs diuersis rebus permixta, impossi-
 ,, bile erat eam per partes detrahi, ne totum con-
 ,, funderetur; & in his partibus, in quibus perfectif-
 ,, simè iussiones veterum expositè fuerant, quod par-
 ,, ticularim fuerat sparsum, hoc separare, ac diui-
 ,, dere penitùs erat inciuile: ne tam sensus, quàm au-
 ,, res legentium ex hoc perturbarentur. Hactenus
 Iustinianus in constitutione de confirmatione Di-
 gesto. & in præfatione ad Pandectas, Codicem,
 & Institut. Constitutione Græca, quam Lati-
 nam reddit Contius: in quibus idem penè de
 Constitutionibus Imperatorum duplicatis Iusti-
 nianus refert. Ex quibus verbis agnosces impru-
 dentiam impostoris illius: cognosces etiam argu-
 menta, quibus toto illo libro geminationes im-
 probandas probat, Tribonianum refellendo præ-
 uidisse: vt dolor sit perspicere ingenia quorundã
 hominum, qui per fas, & nefas nemini parcunt.
 Quid enim illi cum Pandectis, vt accusaret? an
 vt se rectiùs illas dispositurum palàm ostendat?
 3 † Id mihi tamen non persuadet, qui detractorũ
 horum ingenia tam abhorreo, vt ex illis nequid
 quam

4 quam boni sperare possim. Quid enim nobis ad-
 iumenti adferet totus ille geminationum liber?
 nihil in foro; nihil in scholis, vbi odiosos maxi-
 mè esse scio Iustiniani accusatores; neque id im-
 meritò, cum sint desertores sui muneris, † quod
 est, quas profitentur leges defendere: & hoc qui
 nescit, fateatur se nescire leges interpretari; fateatur
 se officium suum non exequi; fateatur Reipub-
 licæ nihil prodesse; fateatur se demum nequid-
 quam sapere: tunc enim saperet, cum geminatio-
 nes illas, quouis quæsito colore defenderet. Sed
 opus non habet Iustinianus eiusmodi Patroni,
 qui sibi satis cauit, & se ab eius impugnationibus
 egregiè vindicauit. At ipse Præteius ad omisso-
 nes in secundo libro confugiet, non tamen in col-
 ligendis his felicior. Reprehendit enim in primo
 capite Tribonianum, exemplo Ciceronis, quòd in
 principio Institut. omiserit iuris diffinitionem, quã
 mutuandam dicit ex principio Digestorum. Re-
 prehendat quòd omisit iuris illos omnium penè
 innumerabiles libros; nam in hoc nihil aget. Ci-
 cero equidem ipse, vbi diffinitionem initio dispu-
 tationis tradi desiderat, vbi Panætium reprehendit,
 in principio scilicet primi libri officiorum; ibi
 tamen non definit, quia alibi definierat. Vides
 ergo authorem illius regulæ, quam ad mille ex-
 ordia proficientem reliquit, in eodem peccasse, etsi
 hoc

5 hoc peccatum non sit. † Si enim in principio
 Digestorum traditam diffinitionem, in Institutio-
 nibus repeteret; si de præscriptionis tempore,
 quod diffinierat in l. penult. cum similib. C. de
 præscript. longi temp. in Pandectis meminisset,
 geminationis accusaret: quia reliquit, omissionis;
 6 † ut videas quàm difficile sit, calumniantibus pla-
 cere, & detrectatorum subterfugere reprehensio-
 nes; quod in hunc locum reseruavi, & alijs exem-
 7 plum, & mihi vsui futurum. † Non enim erit
 quòd quærar, cum neque Iustiniano ipsi, aut Tri-
 boniano mastiges defuerint. Optarim tamen, eos
 mihi censores contingere, qui non nisi re perspe-
 cta, & benè, exploratèque cognita iudicent, qui
 primis conatibus faueant, qui ætati aliquid con-
 donent, & qui animaduernerint, quòd Iustinia-
 ,, nus suprà relatus ait, quòd penitus in nullo pec-
 ,, care Diuinitatis potiùs, quàm mortalitatis est.
 Immortali ergo Deo Optimo Maximo, si quid
 boni erit in hoc breui animaduersionum libro, gra-
 tiæ habeantur: à quo bona cuncta procedunt,
 cui æternæ sint gratiarum actiones, honor, & glo-
 ria in seculorum secula. Amen.

F I N I S.



INDEX
IN ANIMADVER-
SIONVM

Iuris Civilis Librum singularem,

RERVM, QVAE IN EO TRACTANTVR,
summam complectens.

A



ABLATIVVS abso-
lutu. cui equiva-
leat. cap. 15. nu. 6.
pag. 105.
Ablativus absolutus
importat conditionem. ibidem.
Absolutissima Iurifconsultorum do-
ctrina. c. 3. nu. 9. pag. 31.
Actio obligationis correlativa. c. 9.
nu. 14. pag. 72. & c. 10. nu. 2.
pag. 80.
Actio dupliciter consideratur. c. 10.
nu. 1. pag. 79.
Actio est aliquando formula, ibid.
nu. 2. pag. 80.

Actio, & obligatio ex consensu,
ibidem. nu. 3. pag. 80.
Actio ex varijs causarum figuris.
ibidem. nu. 3. pag. 81.
Actio oritur ex ipso negotio. c. 31.
nu. 4. pag. 198.
Actio Iurifgentium. c. 10. num. 6.
pag. 81.
Actio & formula idem quandoque
ibid. nu. 8. pag. 82.
Actio Iuris civilis. ibidem. num. 9.
pag. ea.
Actio obligationis filia. ibid. num.
10. pag. ea.
Actio civilis ex obligatione civili.
ibid. nu. 12. pag. 83.
Actio nunc etia formula. ibid. pag. ea.

Ff Actio

I N D E X

- Actio diuersa producitur ex varia negotij consideratione.* c. 31. nu. 5. pag. 198.
- Actio de dolo datur ex contractu facio vt des.* c. 15. nume. 9. pag. 107.
- Aequum, & bonum idem quod Graecis epijchia.* c. 1. nume. 11. pag. 15.
- Aequum, & bonum significat ius naturale.* c. 1. nu. 14. pag. 16. idq; per antonomasiam. ibidem. nu. 16. pag. 8.
- Aequitas non facit verè heredem, aut verè prætorem.* c. 6. num. 6. & 7. pag. 52.
- Alternatiua latine dicitur.* c. 20. nu. 4. pag. 144.
- Alternatiua natura.* ibid. num. 5. pag. ea.
- Alternatiua veritas in quo consistit.* ibid. nu. 6. pag. 145.
- Alternatiua affirmatiua natura.* ibid. nu. 15. pag. 149.
- Alternatiua negatiua natura.* ibid. nu. 16. pag. 150.
- Alternatiua affirmatiua effectus.* c. 24. nu. 5. pag. 168.
- Alternatiua negatiua effectus.* ibid. nu. 4. pag. 167.
- Alternatiua negatiua suam naturam seruat.* ibid. nu. 1. pag. 166.
- Alternatiua aliquando in copulam conuertitur.* c. 21. in princip. pag. 152.
- Alternatiua legis suam seruat naturam.* c. 21. per totum. pag. 153.
- Alternatiua effectus præcipue considerandus.* c. 21. nume. 10. pag. 157.
- Alternatiua inter similia collocari non desiderat.* cap. 23. nu. 1. pag. 162.
- Alternatiuarum materia valde vtibilis.* c. 25. nu. fi. pag. 172.
- Allegationes crebrae apud doctores non securae.* c. 23. nu. 2. pag. 162.
- Allegatio cum doctoribus periculosa.* ibid. nu. 8. pag. 165.
- Anima vegetatiua, sensitua, & rationalis nõ debent considerari in homine vt distincta.* c. 2. n. 17. pa. 25.
- Animantibus non est vniformis lex naturalis.* c. 2. nu. 16. pag. 25.
- Annuum legatum quando vnium.* c. 19. nu. 1. pag. 138.
- Annui legati conditio quo tempore purificetur.* ibid. nu. 3. pag. 139.
- Annuum incepto anno debetur.* ibid.
- Annua stipulatio perpetua.* ibidem. nu. 4. pag. 139.
- Annuum per donationem causa mortis, an per legatum sit relictum non differt.* ibid. pag. 140.

B

- B**ARBARIUS Philippus quo tempore prætor. c. 6. in princip. pag. 50.
- Barbarius Philippus seruus, ibid. nu. 7. in fi. pag. 53.
- Bartolus serè semper veritatem agnouit. c. 9. nu. 1. pag. 67.
- Bellum

I N D E X

- Bellum iustum non gerunt latrones, seu Piratae.* c. 18. nu. 4. pag. 133.
- Bellum iustum quod.* ibidem.
- Bello in non iusto capti non fiunt serui.* ibidem.
- Belli tempore conducenti nulla fit remissio.* c. 16. nu. 9. pag. 117.
- Bella inter Christianos ciuilia.* c. 18. nu. 6. in fin. pag. 134.
- Bonum maius sequendum.* c. 32. nu. 5. pag. 202.
- Bona fides in contractibus desideratur.* c. 17. nu. 8. in fi. pag. 126.
- C
- C**APTIVITAS de iure gentium. c. 18. nu. 4. pag. 113.
- Captiui testamentum facere non possunt.* ibid. nu. 3. pag. 132.
- Captus à latronibus testari potest.* d. c. 18. nu. 3. pag. 132.
- Captus à latronibus non est seruus.* ibidem.
- Capti in bello non iusto non sunt serui.* ibid. nu. 4. pag. 133.
- Casus fortuitus non est de essentia sterilitatis quo ad remissionem.* c. 16. nu. 7. pag. 115.
- Ciuilis vita maxime hominibus necessaria.* c. 3. nume. 17. in fin. pag. 33.
- Ciuiliter esse viuendum est homini naturale.* non tamen est de iure natura. ibidem. nu. 14. 15. & 16. pag. 32.
- D. Couarruias.* ex antiquis penè
- Iurisconsultis.* c. 21. numer. 98. pag. 157.
- Coniunctio tantum matrimonialis de iure natura.* c. 2. numer. 12. pag. 23.
- Coloni culpa tollit remissionem.* c. 16. nu. 6. pag. 115.
- Colonus exquirere debet naturam fundi.* ibidem. nu. 8. pag. 116.
- Communes opiniones perduxerunt leges in potestatem suam.* c. 7. nume. 1. pag. 55.
- Conducenti tempore belli non fit remissio propter bellum.* c. 16. nu. 9. pag. 117.
- Consuetudo habet vim legis.* c. 5. nu. 1. pag. 44.
- Consuetudo est lex tacita.* ibidem. num. 2.
- Consuetudo habet pro se presumptionem rationis, sicut lex.* ibid. nu. 5. pag. 46.
- Consuetudo legem in omnibus imitatur.* ibid. nu. 8. pag. 47.
- Consuetudo consideratur vt lex.* ibidem. pag. 48.
- Consuetudinis irrationabilis nulla est auctoritas.* ibidem. nume. 2. pag. 45.
- Consuetudinis iuri contraria, & nulli iuri aduersa differentia.* ibid. nu. 3. & 4. pag. 45.
- Consuetudinem pro lege accipi cum deficit lex, quomodo intelligendum.* ibidem. nu. 10. pag. 48.
- Contractus quid.* c. 10. nume. 4. pag. 81.

I N D E X

- Contractus omnes obligatorij . c . 8 . nu . 9 . pag . 63 .*
Contractus omnes de Iure gentium . c . 35 . nu . 9 . pag . 216 .
Contractus non consistunt sine obligatione . ibid .
Contractum Principis esse legem , generaliter non est verum . ibid . nu . 1 . pag . 213 .
Contradictorias duas veras simul fateri non licet . c . 33 . nume . 4 . pag . 207 .
Contrahentium discordia vitiat contractum . c . 12 . nu . 6 . pag . 93 .
Contractus do ut des . quid . c . 15 . nu . 9 . pag . 107 .
Contingens aliquando respiciunt iura . c . 11 . nu . 2 . pag . 87 .
Contingentia de essentia sterilitatis . c . 16 . nu . 1 . pag . 113 .
Conuentio nomen generis . c . 8 . nu . 1 . pag . 60 .
Conuentionis diuisio . ibidem . nu . 2 . pag . 61 . & nu . 11 . pag . 63 .
Conuentionum diuisio ex obligatione metitur . ibidem . nu . 7 . pag . 62 .
Conuentio obligatoria qua . ibidem . nu . 3 . pag . 61 .
Conuentio omnis in sua generalitate est iuris gentium . ibidem . nu . 7 . pag . 62 .
Conuentionum Iurisdictionum diuisio . ibid . nu . 8 . pag . ea .
Conuentiones Iurisdictionum qua obligatoria . ibid . nu . 9 . pag . 63 .
Conuentiones non obligatoria qua . ibid . nu . 10 . pag . ea .
Con-
- Conuentiones publica etiam iurisdictionum . c . 7 . nume . 5 . in fin . pag . 58 .*
Conuentiones publica semper pacem respiciunt . ibidem . numer . 6 . pag . ea .
Conuentiones priuatae , iurisdictionum , aut ciuilibus differunt maxime . ibid .
Conuentio generalius quid obligatione . c . 9 . nu . 8 . pag . 69 .
Conuentio nuda , & pactum nudum sepe idem . ibidem . nume . 9 . pag . 70 .
Correlatiuorum natura . c . 10 . nu . 2 . pag . 80 .
Culpa commissio diligentiae . c . 17 . nume . 3 . pag . 122 .
Culpa quos gradus non excedat . ibidem nu . 2 . pag . 111 .
Culpa lata , leuis , & leuissima . ibid . nu . 5 . pag . 122 .
Culpa lata leuis , & leuissima quando praesentur . ibidem numer . 7 . pag . 125 .
Culpa lata dolus . ibidem . nume . 8 . pag . 126 .
Culpa lata semper dolus . ibidem . nu . 15 . circa fi . pag . 130 .
Culpa ex ignorantia , & ex negligentia . ibid . pag . ea .
Culpa diuisio non specierum , sed graduum . d . c . 17 . numer . 1 . pag . 121 .
Culpa diuisio ex diligentia . ibid . nume . 2 . pag . ea .
Culpa tres gradus . ibid . nu . 4 . p . 122 .
Culpa

I N D E X

Culpa gradus mensurae rationem seruant . ibidem . nu . 6 . pag . 123 .

D

- D**AMNUM nascitur praecautur . c . 11 . nu . 2 . pag . 87 .
 Damnum paruum ferre debet is , a quo immodicum lucrum non aufertur . c . 16 . numer . 12 . pag . 118 .
 Debitum quando dicatur . c . 13 . nu . 2 . pag . 95 .
 Definire improprie maxima improprietas . c . 28 . nu . 6 . pag . 187 .
 Defunctorum voluntatem conseruare aequissimum . c . 34 . numer . 3 . pag . 211 .
 Demonstratio falsa , aut incerta non necet . c . 22 . nu . 1 . pag . 159 .
 Depositum ex necessitate culpam auget in depositario . c . 12 . num . 3 . pag . 92 .
 Detentatio quare appellatur possessio naturalis . c . 27 . numer . 9 . pag . 183 .
 Detrectatores nemini parcunt . c . 36 . nu . 2 . in fi . pag . 220 .
 Deus naturae auctor impressit micuique principia quadam ad sui conseruationem , quae sunt ius naturale . c . 2 . nu . 2 . pag . 21 .
 Dictionis seu , natura . c . 22 . per totum . pag . 159 .
 Dictionis seu , aut siue , vt vere alternatiue usus . ibidem . nume . 2 . & 3 . pag . 160 .
- Diffinitio iuris naturalis a diebus Accursij vim patitur . c . 2 . nume . 1 . pag . 20 .*
Differentia nulla inter latam , ac latam culpam . c . 17 . numer . 6 . pag . 123 .
Differentia legatorum nulla . c . 23 . nu . 6 . pag . 164 .
Diligentiae gradus . c . 17 . nume . 2 . pag . 121 .
Diligentiae gradus addita negatione constituunt culpae . ibid . nume . 5 . pag . 122 . & seq .
Disiunctio diuersis facultatibus varia . c . 20 . nu . 1 . pag . 123 .
Disiunctionis natura iuriconsultis probe cognita . c . 21 . nume . 3 . pag . 153 .
Disiunctionis natura nunquam mutatur . c . 33 . nu . 1 . pag . 205 .
Disiunctionis particulae in copulam quandoque conuertuntur . c . 34 . nu . 1 . pag . 211 .
In disiunctione plus vno verum esse non potest . c . 20 . numer . 2 . pag . 123 .
Disiunguntur non contraria aliquando . ibid . nu . 13 . pag . 149 .
Disiunctum Dialecticis quid . ibid . nu . 2 . pag . 123 .
Disiunctum Iuriconsultorum . ibid . nu . 3 . pag . 144 .
Disiuncti proprii natura . d . c . 20 . nu . 11 . pag . 147 .
Disoluta negligentia qua . c . 17 . nu . 15 . circa fi . pag . 130 .
Disoluere nodum a se factum nihil

I N D E X

- boni. c. 18. nume. 1. pag. 132.*
Distantia in pretio rerum alternatiue promissarum non presumitur. c. 23. nu. 3. pag. 162.
Diuinitatis est in nullo peccare. c. 36. nu. 7. pag. 222.
Dolus re ipsa dolus est. c. 17. nu. 9. pag. 126.
Dominium quid. c. 26. numer. 7. pag. 176.
Dominium correlatiuum seruitutis. ibid. nu. 8. pag. ea.
Dominij & proprietatis differentia generalis uon datur. ibid. nu. 10. pag. ea.
Donatio causa mortis eiusdem iuris cum legatis. c. 19. numer. 4. pag. 140.
Donatio & stipulatio mortis causa differunt. ibidem. numer. 5. pag. ea.

E

- E**LECTIO in legato alternativo cuius. c. 23. nume. 4. pag. 163.
Electio legatario quare concedatur. ibid. nu. 5. pag. 164.
Epichia quid. c. 1. numer. 11. pag. 15.
Epichia ius lenit, & interpretatur. ibid. & nu. 12. pag. ea.
Exceptionum diuisio. c. 28. num. 1. pag. 186.
Exceptio anomala est uere exceptio dilatoria. ibi. nu. 3. pa. 187.

- Exceptionum dilatoriuarum natura. ibid. nu. 4.*
Exceptio dilatoria uere exceptio. ibid. nu. 5. pag. ea.
Exceptio mixta est peremptoria. ibid. nu. 7. pag. 188.
Exceptio quasi peremptoria, peremptoria censenda. ibid. d. nu. 7. pag. ea.
Exiguitatis ratio non habenda. c. 16. nu. 5. pag. 114.

F

- F**ACTA non sunt de iure natura. c. 2. nu. 10. pag. 23.
Facultas sensitua in homine subiecta rationi. ibid. nu. 16. pag. 25.
Familie eriscunda iudicio quando agendum. c. 30. nu. 2. pag. 193.
Familie eriscunda non agitur, quando eius iudicium est semel intentatum. ibid. pag. 194.
Fictio legis in possessione civilis. c. 27. nu. 11. pag. 184.
Fideicommissum ad modum institutionis regulandum. c. 25. nu. 2. pag. 171.
Filiorum educatio semper in se est iuris naturalis. c. 2. nu. 3. pag. 21.
Filios sine causa exheredare non licet, licet lex id permittat. c. 4. nu. 8. pag. 40.
Finis factorum cum ius respicit tantu de iure naturali. c. 2. n. 1. p. 23.
Finis latitudinis qua ratione consideretur. c. 17. nume. 12. & 13. pag. 128. & 129.

Gemi-

I N D E X

G

- G**EMINATIONES doctorum semper damnauit Alciatus. c. 36. nu. 1. pag. 219.
Geminationes in iure defenduntur. ibid. nu. 2. pag. ea.
Gesta per seruum prætorem ualent de equitate, non de rigore iuris. c. 6. nu. 3. pag. 51.
Gradus culpæ quot. c. 17. nume. 1. & 3. pag. 121. & 122.
Gradus culpæ rationem mensuræ seruant. d. c. 17. nu. 6. pag. 123.

H

- H**AERES nominatus in legato quomodo teneatur. c. 29. nu. 1. pag. 189.
Hereditatem respexisse testator quâdo uideatur. ibid. nu. 2. pag. 190.
Per hereditatem ignorans acquirit. c. 11. nu. 3. pag. 88.
Homo habet partem communem cum belluis, quæ est sensitua. c. 2. nu. 16. pag. 25.
Homines naturæ igniculos restringunt. ibid. nu. 15. pag. 24.

I

- I**GNORANTIAE culpa. c. 17. num. 15. pag. 129.
Incestuosi non debent appellari naturales. c. 32. nu. 6. pag. 202.
Incestuosos non esse alendos. ibid. per tot. pag. 200.

- Incestuosos pater alere potest, si libet. ibid. nu. 10. pag. 203.*
Incertitudo uitiat legatum, institutionem, & similia. c. 34. n. 2. pa. 211.
Ius dicitur à iustitia. c. 1. num. 1. & 8. pag. 12. & 14.
Ius à iuuando, aut iubendo. ibid. nu. 2. & 3. pag. 12. & 13.
Ius nomen primitiuum, ibid. nume. 5. in fin. pag. 13.
Ius accipitur pro iuris arte. ibidem. nu. 7. pag. 14.
Ius est illud quod è iustitiæ fonte emanat. ibid. nu. 8. pag. ea.
Ius reducendum ad sua principia. c. 4. nu. 2. pag. 37.
Ius peccatum non præsumit. c. 32. nume. 2. pag. 201.
Iuris nomen uariè accipitur. c. 1. nume. 7. pag. 14.
Iuris diffinitio. ibid. nu. 9. pag. 15.
Iuris initium à natura. ibid. num. 15. & 16. pag. 17. & 18.
Iuris ars uersatur circa ius naturale. ibid. nu. 16. pag. 18.
Ius in diffinitione iuris naturalis non accipiendum pro instinctu. c. 2. nu. 1. pag. 20.
Ius dicit rationem. ibid. nu. 5. pag. 21.
De iure non licet iudicare. ibidem. nume. 8. pag. 22.
Iuris diuisio. c. 3. per tot. pag. 28.
Iura metu iniusti inuenta. c. 4. nu. 1. pag. 42.
Iura reducenda ad consonantiam. c. 16. nu. 3. in fi. pag. 114.
Ius diuinum à naturali collectum ratione

I N D E X

- tione supernaturali. c. 3. num. 19.*
circa med. pag. 34.
Ius naturale æquum, & iniquum di-
gnoscit. c. 1. nu. 15. pag. 17.
Ius naturale non homini proprium,
sed omnibus animantibus commu-
ne. c. 2. nu. 3. pag. 21.
Ius naturale participatio legis eter-
na, ibid. pag. ea.
Ius naturale non ex utentium quali-
tate, sed ex seipso æstimandum. ibi.
nu. 4. pag. ea.
Ius naturale unum. d. c. 2. nume. 18.
pag. 25. & c. 3. nu. 3. pag. 28.
Ius naturale aliter regit hominem, at
que animantia. c. 2. numer. 18.
& 19. pag. 26.
Ius naturale per se existit. c. 3. nu. 3.
pag. 28.
Ius naturale aliter atq; aliter accipi
tur. ibid. nu. 15. pag. 32.
Ius naturale semper fuit à principio
creationis. c. 3. nume. 17. & 20.
pag. 32. & 34.
Ius naturale, gentium, & civile qua
ratione generaliter dignoscantur.
ibid. nu. 21. pag. 35.
Ius naturale est velut substantia, ibi
dem. nu. 24. pag. ea.
Iuris naturalis diffinitio. c. 2. nu. 15.
in fin. pag. 25.
Iuri naturali animantia natura in-
stinctu obsequuntur. ibid. num. 13.
pag. 24.
Iure naturæ intelligit homo quid sit
bonum, & quid malum. c. 1. nume.
15. pag. 17.
Iura referenda ad tria prædicamenta.
c. 3. nu. 23. pag. 35.
Ius gentium significat aliquando ius
naturale pertinens ad homines. ibi.
nu. 4. & 6. pag. 29.
Ius gentium habet plurimum natura-
lis. ibid. nu. 13. pag. 32.
Ius gentium qua ratione à naturali
deducatur. ibi. & nu. 16. pag. ea.
Ius gentium qua ratione constitutum.
ibid. nu. 18. pag. 33.
Ius gentium, & civile positiva. ibid.
nu. 19. pag. 33. & 34.
Ius gentium, & civile quid differunt.
ibid. num. 19. pag. ea. & num. 22.
pag. 35.
Ius gentium est velut proprium. ibid.
nu. 25. pag. ea.
Ius gentium natura & ordine civile
præcedit. c. 8. nu. 5. pag. 61.
Ius civile est quasi accidens. c. 3. nu-
me. 26. pag. 36.
Ius civile per syllogismum deducitur
à naturali, & qua ratione. c. 4.
nu. 1. pag. 37.
Ius civile quando fiat ex naturali.
ibid. nu. 5. pag. 38. & 39.
Ius civile à naturali, & positiva cau-
sa constituitur. ibid. nu. 3. pag. 38.
Ius civile qua ratione determinet na-
turale. ibid. nu. 7. pag. 39.
Ius civile non potest tollere naturale.
ibid. nu. 8. in fi. pag. 41.
Iuris civilis scopus. ibid. nu. 7. circa
med. pag. 40.
Ius positivum, proprium, aut commu-
ne. c. 3. nu. 10. pag. 31.
Lus

